

GYVENIMAS, SKIRTAS SPORTO MOKSLO PAŽANGAI

Per amžius ir epochas sportas keičiasi. Mokėjimas išsaugoti visa tai, ką sukūrė talentingos žmonių rankos ir protas, rodo tautos kultūrą, mokslą, jos išmintį, jos gebėjimą suvokti savo istorinę atsakomybę prieš būsimas kartas. Pjero de Kuberteno devizas „Pakilti dvasia tobulame kūne“ suteikia dviejopą galimybę tobulėti – siekti sportinio meistriskumo ir save tobulinti. Mokslininko asmenybė, branda verčia nuolat ieškoti naujų dalykų, dirbti kūrybiškai, nuolat tobulintis, siekti aukščiausio profesionalumo lygio.

Prof. habil. dr. Jono Liudo Poderio (gimė 1952-11-01 Pypliu kaimė, Kauno rajone) gyvenimo istorija – lyderio, t. y. žmogaus, kuris visada priekyje, istorija. Sunkūs laikai brandino ir vedė į gerį, teisingumą, formavo mąstymą, kūrybiškumą, skatino augti ir tobulėti. Jo gyvenimas – kaip didžiulis išaustas kilimas, išpintas įvairiomis gyvenimo spalvomis: moksleivis, Lietuvos kūno kultūros instituto (LKKI) studentas, fizinio lavinimo vadovas, LKKI dėstytojas, Lengvosios atletikos katedros vedėjas, Maskvos centrinio kūno kultūros instituto doktorantas, LKKI Trenerių fakulteto dekanas, prorektorius studijų reikalams, prorektorius mokslo reikalams, Kineziologijos laboratorijos vedėjas, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto profesorius, žurnalo „Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas“ vyriausiasis redaktorius. Į visus šiuos darbus įdėta daug širdies šilumos, atidos ir kruopštumo.

Jono Poderio mokslinių interesų sritys labai plačios: raumenų kraujotaka ir darbingumas; širdies ir kraujagyslių sistemos adaptacija prie fizinių krūvių; žmogaus sveikatos stiprinimas ir sportinio darbingumo didinimas, kompleksiniai funkcinės būklės vertinimai. Jis yra sudarytojas, autorius ir bendraautoris daugelio vadovėlių ir mokomųjų knygų: „Lengvoji atletika“ (1987, 1995, 2009), „Asmens sveikatos ugdymas“ (2000), „Kineziologijos pagrindai“ (2004), „Sporto medicina“ (2008), „Kineziologija“ (2008), „Sports Coaching“ (2012) ir kt.; vienas iš iniciatorių ir vykdytojų mokslinių tyrimų projektų: „Paskirstyto intelekto kineziologinė kardiologinė monitoravimo sistema“; „Kineziologinė judėjimo / judesio greičio monitoravimo sistema“; „Sportininko judesių greičio registratoriaus kūrimas“; „Mobilus asmeninis EKG monitorius HEAR GUARD“; aukštųjų technologijų programos projekto „Vita Active“ ir kt. Šių projektų esmė – naujos įrangos sukūrimas, naujų technologijų pritaikymas sportininkų funkcinei būsenai vertinti ir treniravimo procesui valdyti. Jie telkia ir kitus mokslininkus, akademijos darbuotojus kartu dirbti mokslininkų grupėse, naujų tyrimų rezultatai diegiami studijose, sportininkų moksliniuose tyrimuose.

Profesorius ypač daug prisideda prie jaunųjų sporto mokslininkų rengimo, yra jų rengiamų disertacijų mokslinis vadovas, konsultantas, ginamų disertacijų tarybos narys, oponentas. Jo nuomone, jaunieji mokslininkai turi turėti tvirtybės tęsti pradėtus darbus ir pereiti nuo žinojimo, kas teisinga, prie darymo, kas teisinga: „Moksle privalai išlikti sąžiningas, principingas ir drąsiai siekti, kad moksliniai teiginiai mažintų teorijos ir praktikos nesutapimus“. Profesorius kasmet vyksta į kitus Europos universitetus skaityti paskaitų studentams, dėstytojams, tyrėjams, daugelį studijų dalykų dėsto anglų kalba kitų šalių studentams, atvykstantiems į Lietuvą pagal studijų mainų programas.

Jonas Poderys yra žurnalų „Sporto mokslas“, „Kineziologija ir kineziterapija“, metodinio žurnalo „Lengvoji atletika“, žurnalo „The

Mes turime būti moraline Lietuvos jėga
Justinas Marcinkevičius

Official Magazine of the International Council for Health, Physical Education, Recreation, Sport and Dance“ redakcinių kolegijų narys, vadovavo ir dalyvavo vykdant daug kompleksinių mokslu tyrimų ir individualių mokslu tyrimų projektų, kuriant interneto svetaines. Visuose darbuose pasižymi jaunatviška energija ir, kaip sako kolegos, greta jo visada vyrauja gera nuotaika ir šilta dvasinė atmosfera. Mokslininkas teigia: „Mokslo dėsniai yra partikuliarinio pobūdžio, t. y. tiksliai veikia toje srityje, kuriai buvo sukurti. Dažnai sporto mokslo nustatytus dėsningumus bandoma interpretuoti iš šalies. Tiems, kurie beveik nesimokė arba labai mažai mokėsi sporto teorijos ir didaktikos subtilybių, galima priminti, kad žmogus yra sudėtinga kompleksinė dinaminė ir adaptatyvi sistema, kad ne tik biologiniai, bet ir socialiniai, psichologiniai, dvasiniai veiksniai veikia kartu.“

J. Poderys didelį indėlį darė ir daro siekiant olimpinį ir mokslo aukštumą. Nuo 1988 m. nuolat dirba su Lietuvos olimpinės rinktinės įvairių šakų sportininkais kaip mokslinis Lietuvos olimpinės rinktinės sportininkų parengtumo ir funkcinės būklės tyrimų grupės vadovas. 2003–2008 m. buvo Lietuvos lengvosios atletikos federacijos ilgujų nuotolių bėgimų vyr. treneris. Dalyvavo planuojant ir valdant geriausių Lietuvos sportininkų, besirengiančių Sidnėjaus, Atėnų, Pekino, Londono olimpinėms žaidynėms bei pasaulio ir Europos čempionatams, treniruotės procesą, tiesiogiai prisidėjo prie sportininkų pasirengimo svarbioms varžyboms. Jo moksliniai tyrimai ir teikiamos rekomendacijos yra neatskiriama sudėtinė Lietuvos sportininkų iškovotų olimpinė medalių dalis. Gauti tyrimų rezultatai aptariamai ir įvertinami kolegų, trenerių, vadovų. „Ir tik tada, kai dirbame bendrai ir sutelktai, galima tikėtis gerų rezultatų sporto varžybose. Tyrimuose ieškoma ir gaunamo atsakymo laukia treneriai, todėl būtinas kruopštumas ir sąžiningumas vertinant gautąjį rezultatą, aptariant visas smulkmenas, juk, kaip sakoma, smulkmenose glūdi meistriskumas“, – teigia J. Poderys.

Lietuvos sporto mokslo taryba kasmet vykdo „Produktivityviausio Lietuvos sporto mokslininko“ konkursą. Prof. Jonas Poderys tris kartus pripažintas produktyviausiu Lietuvos sporto mokslininku. 2002 m. jis apdovanotas Lietuvos tautinio olimpinio komiteto Olimpine žvaigžde, 2004 m. – Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės medaliu „Už nuopelnus sportui“, 2007 m. – Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus medaliu, 2009 m. – Lietuvos Respublikos Vyriausybės jubiliejinio tūkstantmečio medaliu, o 2010 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnusio sporto darbuotojo vardas.

Už šios trumpos faktų ir datų apžvalgos slypi ypatingo daugiaplanio talento žmogus. Jo mokėjimas dirbti – brangiausias diplomats gyvenime. Jis išmintimi, protu ir darbu veržiasi į sporto gelmes ieškodamas brangakmenių, kurie garsintų Tėvynę Lietuvą. Jis buvo ir yra atsidavęs mokslui, sportui, gimtajam kraštui. Jis yra lyderis moksle, ir mokslo šviesą, patirtį dalija visiems, su juo vienu keliu einantiems, kad ją išvydę patys savyje rastų šviesos ir eitų bendru Lietuvos keliu. Jaunimą, LKKA dėstytojus jis traukia ne tik mokslininko talentu, bet ir humanistiniu bei patriotiniu nusiteikimu, supratimu, kad sporto moksle viskas turi tarnauti sportininkui, teikti viltį ir gyvenimo džiaugsmą. J. Poderio veikla šiandien skirta sporto mokslo bendrijos vienijimui, humanistinių idėjų stiprinimui, teisingam biologijos mokslų paradigmos suvokimui žengiant naują pažinimo žingsnelį tiesos link. Juk humanistinė kultūra ir sporto mokslas – dvi to paties gyvenimo puselės. J. Poderys, paklaustas apie sporto mokslo išskirtinumą, pabrėžia: „Holistinis, t. y. visaapimantis, visuminis požiūris yra vienas svarbiausių šiuolaikinio sporto mokslo metodologinių principų.“

Sveikindami 60-ies metų jubiliejaus proga linkime tolesnės kūrybinės energijos, tikėjimo Lietuvos sporto mokslo pažanga, sėkmės ugdant jaunimą, kuris sukurtų geresnį, tobulesnį ir dorovesnį pasaulį.

Prof. habil. dr. **Povilas Karoblis**

SPORTO MOKSLAS 2012 3(69) VILNIUS SPORT SCIENCE

LIETUVOS SPORTO MOKSLO TARYBOS
LIETUVOS OLIMPINĖS AKADEMIJOS
LIETUVOS KŪNO KULTŪROS AKADEMIJOS
LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETO
ŽURNALAS

JOURNAL OF LITHUANIAN SPORTS SCIENCE COUNCIL, LITHUANIAN OLYMPIC
ACADEMY, LITHUANIAN ACADEMY OF PHYSICAL EDUCATION AND
LITHUANIAN UNIVERSITY OF EDUCATIONAL SCIENCES

LEIDŽIAMAS nuo 1995 m.; nuo 1996 m. – prestižinis žurnalas

ISSN 1392-1401

Žurnalas įtrauktas į:

INDEX COPERNICUS duomenų bazę

Indexed in INDEX COPERNICUS

Vokietijos federalinio sporto mokslo instituto
literatūros duomenų banką SPOLIT

Included into German Federal Institute for Sport Science
Literature data bank SPOLIT

REDAKTORIŲ TARYBA

Prof. habil. dr. Algirdas BAUBINAS (VU)
Prof. habil. dr. Alina GAILIŪNIENĖ (LKKA)
Prof. dr. Jochen HINSCHING (Greisvaldo u-tas, Vokietija)
Prof. habil. dr. Algimantas IRNIUS (VU)
Prof. habil. dr. Jonas JANKAUSKAS (VU)
Prof. habil. dr. Janas JAŠČANINAS
(Šėecino universitetas, Lenkija)
Prof. habil. dr. Julius KALIBATAS
(Sveikatos apsaugos ministerijos Higienos institutas)
Prof. habil. dr. Povilas KAROBLIS (LOA, vyr. redaktorius)
Prof. dr. Romualdas MALINAUSKAS (LKKA)
Prof. habil. dr. Kęstas MIŠKINIS (LOA)
Prof. habil. dr. Vahur ÖÖPIK (Tartu universitetas, Estija)
Prof. habil. dr. Jonas PODERYS (LKKA)
Prof. habil. dr. Algirdas RASLANAS (LEU)
Prof. habil. dr. Juozas SAPLINSKAS (VU)
Prof. habil. dr. Antanas SKARBALIUS (LKKA)
Prof. habil. dr. Juozas SKERNEVIČIUS (LEU)
Prof. dr. Arvydas STASIULIS (LKKA)
Kazys STEPONAVIČIUS (LTOK)
Prof. habil. dr. Povilas TAMOŠAUSKAS (VGTU)
Dr. Eglė KEMERYTĖ-RIAUBIENĖ (atsak. sekretorė)

Vyr. redaktorius P. KAROBLIS +370 5 262 2185

Atsakingoji sekretorė

E. KEMERYTĖ-RIAUBIENĖ +370 5 212 6364

El. paštas: egle.loa@takas.lt

Dizainas Romo DUBONIO

Viršelis dail. Rasos DOČKUTĖS

Redaktorė ir korektorė Zita ŠAKALINIENĖ

Anglų k. redaktorė Ramunė ŽILINSKIENĖ

Maketavo Valentina KERAMINIENĖ

Leidžia

LIETUVOS SPORTO
INFORMACIJOS CENTRAS

Žemaitės g. 6, LT-03117 Vilnius

Tel. +370 5 233 6153; faks. +370 5 213 3496

El. paštas: leidyba@sportinfo.lt

INTERNETE: www.sportinfo.lt/sportomokslas

Tiražas 200 egz. Užsakymas Nr. 124.

Kaina sutartinė

© Lietuvos sporto mokslo taryba

© Lietuvos olimpinė akademija

© Lietuvos kūno kultūros akademija

© Lietuvos edukologijos universitetas

© Lietuvos sporto informacijos centras

TURINYS

ĮVADAS / INTRODUCTION	2
A. Poviliūnas. Naujos išvalgos po Londono olimpiinių žaidynių ir žvilgsnis į ateitį	2
SPORTO MOKSLO TEORIJA // THEORY OF SPORT SCIENCE	8
D. Genys. Teorizuojant Lietuvos sporto lauko struktūrą	8
S. Zaksaitė. Olimpiinių žaidynių šviesa ir šešėliai apgaulingo elgesio sporte aspektu	14
N. Muller. Sąlygos olimpiniam žmogui sukurti: idealistinės ir kritinės mintys prieš 2012 metų olimpinės žaidynes Londone	20
B. Švagždienė, L. Žalys, I. Žalienė, K. Bradauskienė. Sporto marketingas: teoriniai sporto paslaugų vartotojo modeliai ir elgsena	25
SPORTO PSICHOLOGIJA // SPORT PSYCHOLOGY	38
R. Malinauskas, D. Juodsnukis. Badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi: empirinio tyrimo rezultatai	38
H. Zdebska. Psycho-sociological conditions of women's sports	43
A. Gaizutis, J. Subačiūtė. Agresyvumo raiška Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultrų) subkultūrose	49
SPORTO MOKSLO METODOLOGIJA // METHODOLOGY OF SPORT SCIENCE	59
A. Šarkauskienė, A. Lukoševičius. Jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės	59
E. Petrylaitė, A. Emeljanovas. 5–8 klasių mokinių maloniam dalyvavimui įtaką darantys veiksniai per kūno kultūros pamoką	65
R. Paulauskas, J. Skernevičius, R. Dadelienė, R. Paulauskienė. Didelio meistriškumo krepšinininkų anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo ištvėrmė varžybų laikotarpiu	71
A. Stanislovaitis, J. Stanislovaitienė, R. Sakalauskas. Skirtingo laikmečio pasaulio trumpųjų nuotolių bėgikų rengimo ypatumai	76
KRONIKA // CHRONICLE	79
K. Milašius. XVII Europos sporto mokslo kolegijos kongresas	79
INFORMACIJA AUTORIAMS // INFORMATION FOR AUTHORS	80

IVADAS INTRODUCTION

Naujos išvalgos po Londono olimpinų žaidynių ir žvilgsnis į ateitį

Dr. Artūras Poviliūnas

Lietuvos tautinis olimpinis komitetas, Lietuvos edukologijos universitetas

Santrauka

Straipsnyje aptariami Lietuvos sportininkų dalyvavimo XXX olimpiados žaidynėse Londone rezultatai, nurodomos sėkmingo pasirodymo priežastys ir nepanaudotos galimybės. Pateikiami pasiūlymai, į ką reikėtų atkreipti dėmesį rengiantis kitoms olimpinėms žaidynėms.

Lietuvai Londono olimpinėse žaidynėse atstovavo 62 atletai, kurie rungtyniavo 13-os sporto šakų: badmintono, bokso, buriavimo, dviračių sporto (treko, plento ir BMX rungčių), dziudo, imtynių (graikų-romėnų), irklavimo, baidarių ir kanojų irklavimo, lengvosios atletikos, plaukimo, šaudymo, šiuolaikinės penkiakovės, krepšinio, varžybose. Tai buvo pačios sėkmingiausios olimpinės žaidynės per visą Nepriklausomos Lietuvos istoriją. Laimėti penki medaliai: du aukso, vienas sidabro ir du bronzos. Dar 11 atletų iškovojo prizines 4–8 vietas, o vyrų krepšinio rinktinė – aštuntą vietą. Iš viso 33 Lietuvos olimpinės rinktinės dalyviai grįžo į Lietuvą, tapę XXX olimpiados žaidynių medalininkais (5) ar prizininkais! Tarp 79 NOC, iškovojuusių medalius, Lietuvos tautinis olimpinis komitetas (LTOK) užėmė 34 vietą (Latvija – 49 vietą, Estija – 63 vietą). Straipsnio autoriaus nuomone, tokį sėkmingą sportininkų dalyvavimą žaidynėse lėmė sutelktas visų šalies sporto organizacijų – LTOK, KKSD, sporto šakų federacijų, Olimpinio sporto centro, savivaldybių sporto skyrių – nuoseklus darbas sprendžiant būtiniausias sportininkams, treneriams, medikams, kitam aptarnaujančiam personalui iškilusias problemas.

Rengiantis kitoms olimpinėms žaidynėms reikia tęsti tuos darbus, kurie buvo pradėti prieš kelerius metus – įgyvendinti naują programą „Rio 2016“. Būtina tobulinti olimpinės rinktinės rengimo modelį. Numatyti prioritetines sporto šakas ir sportininkus, galinčius kovoti dėl prizinių vietų. Reikia pagerinti trenerių, medikų ir kito Lietuvos olimpinės rinktinės kandidatų aptarnaujančio personalo finansavimą, skirti daugiau dėmesio toms sportinių žaidimų komandoms (pavyzdžiui, moterų paplūdimio tinkliniui), kurios pritraukia daug žiūrovų. Būtina visomis išgalėmis skatinti Lietuvos sporto šakų federacijų atstovų dalyvavimą tarptautinių federacijų veikloje, siūsti teisėjus į svarbiausius sporto renginius (pasaulio, Europos čempionatus) ir, žinoma, olimpinės žaidynės. Tai nėra paprasta, bet numatytas konkretus programos tikslas pasiekti – įmanoma. Tik turint įtaką tarptautinėje arenoje galima galvoti apie dar geresnius rezultatus.

Londono olimpinės žaidynės patvirtino, kad naujausios sporto metodikos žinios ir informacija, sportininko įgimtas talentas, trenerių patirtis yra gyvybiškai būtini sportininkų sėkmei ir padės talentingiems, atsidavusiems didžiajam sportui atletams įgyvendinti savo numatytus tikslus būsimose olimpinėse žaidynėse.

Raktažodžiai: *olimpiados žaidynės, olimpinės žaidynės, olimpinis ciklas, nacionaliniai olimpiniai komitetai, olimpinė rinktinė.*

Olimpinis sportas – tai svarbiausia tarptautinio sporto sąjūdžio, propaguojančio humanistines vertybes, kurios atitinka olimpizmo sampratą, sudedamoji šiuolaikinio visuomenės gyvenimo ir tarpvalstybinių santykių dalis. Olimpinės žaidynės yra įvairiapusis visuomeninis reiškinys, turintis savitą kultūrinę, mokslinę, pedagoginę, estetinę ir prestižinę reikšmę. Olimpinis sportas visais laikais buvo ir yra garbingos ir taurios kovos arena, visada padėjo ir padeda ugdyti geriausias žmogaus asmenybės bruožus. Dvasingumas olimpiniam sporte – tai asmenybės jėga, leidžianti jam siekti didžiulio tikslo, varžytis, gyventi ir elgtis dorai. Tai tobulumo esmė ir neišsenkamos stiprybės garantas. Didžiausias sportininkų rengimosi įvertinimas – olimpinių medalių iškovojimas. Tai pasiekti gali tik stipriausi, tik geriausi. Mūsų tikslas – apibendrinti ir interpretuoti

XXX olimpiados žaidynių rezultatus, peržvelgti ir suprasti didelio meistriškumo sportininkų ugdymo vyksmą, suformuluoti ateities išvalgas, turėti tvirtą poziciją, siekti konstruktyvaus sportininkų rengimo kokybės.

2012 metų liepos 27–rugpjūčio 12 dienomis Londonas priėmė jau trečias olimpinės žaidynės. Pirmą kartą olimpinės žaidynės Londone vyko 1908 metais. IV olimpiados žaidynėse dalyvavo 22 nacionaliniai olimpiniai komitetai (NOC), 2008 sportininkai (37 moterys ir 1971 vyras), vyko 110 rungčių varžybos. Antrą kartą – 1948 metais XIV olimpiados žaidynėse dalyvavo 59 NOC, 4104 sportininkai (390 moterų ir 3714 vyrų), programoje buvo 136 rungčių varžybos. XXX olimpiados žaidynėse 2012 metais dalyvavo 205 NOC, per 10 500 sportininkų varžėsi 302 rungčių varžybose.

Tarp 79 NOC, iškovojuusių medalius, Lietuvos tautinis olimpinis komitetas (LTOK) užėmė 34 vietą (žr. 1 lent.). Aplenktos tokios šalys kaip Norvegija, Kanada, Švedija, Meksika, Argentina, Serbija, mūsų kaimynės Latvija (49 vieta) ir Estija (63 vieta). 1 lentelėje pateikiame Londono olimpinės žaidynės šalių laimėtų medalių lentelės fragmentą.

1 lentelė

Londono olimpinės žaidynės medalius laimėjusių pasaulio šalių dešimtukas ir Lietuva

Vieta	Šalis	Aukso	Sidabras	Bronza	Iš viso
1.	JAV	46	29	29	104
2.	Kinija	38	27	22	87
3.	D. Britanija	29	17	19	65
4.	Rusija	24	25	33	82
5.	Pietų Korėja	13	8	7	28
6.	Vokietija	11	19	14	44
7.	Prancūzija	11	11	12	34
8.	Italija	8	9	11	28
9.	Vengrija	8	4	5	17
10.	Australija	7	16	12	35
34.	Lietuva	2	1	2	5

Londono olimpinės žaidynės įeis į istoriją kaip JAV sportininkų triumfo žaidynės. Šeiminkai britai medalių lentelėje taip pat pasiekė neregėtą aukštumą, o kinams teko šiek tiek atsitraukti, lyginant su Pekino olimpinėmis žaidynėmis. Pagal rezultatus medalių lentelėje Rusijai šios olimpinės žaidynės buvo prasčiausios nuo 1952 metų, kai šalis olimpinės žaidynės pradėjo dalyvauti kaip SSRS. Londone rusai pagal aukso medalius liko tik ketvirtai, nors pagal bendrą jų skaičių aplenkė britus. Amerikiečiai susigrąžino valstybės Nr. 1 titulą. Iš viso 104 medalius Londone iškovojo amerikiečiai vienu aukso medaliu pagerino savo rezultatus, pasiektus 1924 metais Paryžiuje ir 1968 metais Meksikoje. Daug kas prieš žaidynes manė, kad Kinija vėl aplenkis Ameriką, bet galutinėje lentelėje nėra nieko panašaus – kinai atsiliko 17 medalių.

Daugiausia iš sportininkų – šešis medalius – iškovojo M. Phelpsas, keturi atletai, iš kurių trys – JAV plaukikai, pelnė po penkis medalius. Plaukikai ir lengvaatlečiai kartu laimėjo net 60 medalių. 2 lentelėje – sportininkai, olimpinės žaidynės laimėję daugiausia medalių.

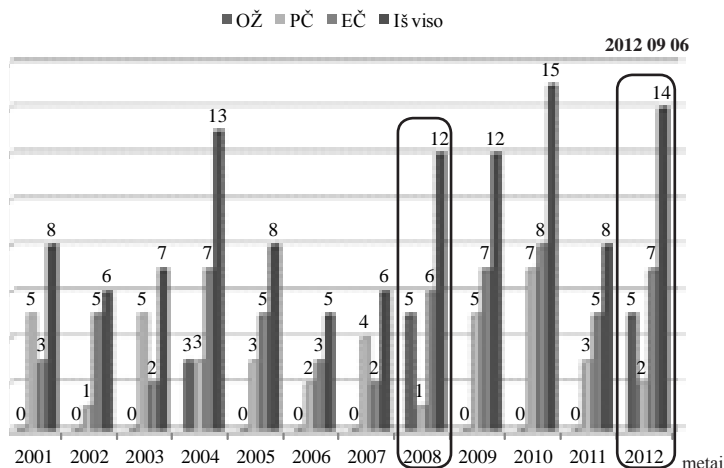
2 lentelė

Daugiausia medalių Londone laimėję sportininkai

6 – Michael Phelps (JAV, plaukimas) – 4 aukso ir 2 sidabro.
5 – Missy Franklin (JAV, plaukimas) – 4 aukso, 1 bronzos.
5 – Allison Schmitt (JAV, plaukimas) – 3 aukso, 1 sidabro, 1 bronzos.
5 – Ryan Lochte (JAV, plaukimas) – 2 aukso, 2 sidabro, 1 bronzos.
5 – Alicia Coutts (Australija, plaukimas) – 1 aukso, 3 sidabro, 1 bronzos.
4 – Yang Sun (Kinija, plaukimas) – 2 aukso, 1 sidabro, 1 bronzos.
4 – Alija Mustafina (Rusija, gimnastika) – 1 aukso, 1 sidabro, 2 bronzos.
Po 3 aukso medalius iškovojo:
Usain Bolt (Jamaika, lengvoji atletika), Allyson Felix (JAV, lengvoji atletika) ir Dana Vollmer (JAV, plaukimas).

Britai liko patenkinti. Didžioji Britanija iškovojo 29 aukso medalius, iš viso – 65. Namų sienos padėjo pasiekti geriausių rezultatų istorijoje, ir tai teikia vilčių britams, kad svetur irgi galima sėkmingai pasirodyti. „Tai, ką mačiau šias dvi savaites, mane pakylėjo ir suteikė daug energijos“, – sakė Londono žaidynių organizacinio komiteto vadovas Sebastianas Coe. „Manau, kad šios žaidynės buvo pasakiškos“, – vertino Tarptautinio olimpinio komiteto prezidentas Žakas Rogas (Jacques Rogge). Brazilams teks daug padirbėti. Londone jie laimėjo 3 aukso medalius (tinklinis, dziudo, gimnastika), iškovojo iš viso 17 medalių ir pasiekė geriausią rezultatą per visą istoriją.

Lietuvos komandai pasirodymas Londono olimpinės žaidynės buvo sėkmingiausias po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Paveikslėlyje pateikiamas 2001–2012 m. olimpinės žaidynių, pasaulio ir Europos čempionatų olimpinės rungtysse iškovotų medalių skaičius.

Pav. 2001–2012 m. olimpinės žaidynės, pasaulio ir Europos čempionatuose (olimpinės rungtysse) iškovoti medaliai

Lietuvai XXX olimpiados žaidynėse Londone atstovavo 62 atletai, kurie rungtyniavo 13-os sporto šakų: badmintono, bokso, buriavimo, dviračių sporto (treko, plento ir BMX rungčių), dziudo, imtynių (graikų-romėnų), irklavimo, baidarių ir kanojų irklavimo, lengvosios atletikos, plaukimo, šaudymo, šiuolaikinės penkiakovės, krepšinio, varžybose. Tai buvo pačios sėkmingiausios olimpinės žaidynės per visą Nepriklausomos Lietuvos istoriją. Laimėti penki medaliai: du aukso, vienas sidabro ir du bronzos. Dar 11 atletų iškovoję prizines 4–8 vietas, vyrų krepšinio rinktinė – aštuntą vietą, iš viso 33 Lietuvos olimpinės rinktinės dalyviai grįžo į Lietuvą, tapę XXX olimpiados žaidynių medalininkais (5) ar prizininkais!

Sportinių rezultatų prognozavimas, prognozių sudarymas – labai sudėtingas procesas sporte. Luciano Borro – Italijos sporto specialistas, buvęs ilgametis Italijos NOC vadovas, tiksliai atspėjęs Lietuvos sportininkų XXIX olimpiados žaidynėse Pekine laimėtų medalių skaičių ir jų spalvą, šį kartą apsirikto. 2011 metais jis prognozavo daugiau apdovanojimų. Lietuvai jis skyrė 7 medalius (1 aukso, 1 sidabro ir 5 bronzos) ir 42-ą vietą komandinėje įskaitoje. 2012–aisiais, iki žaidynių likus pusmečiui, Lietuvos tarp galimų pretendentų iškovoti aukso medalius nebuvo. Buvo Kanada, Norvegija, Švedija, Serbija, Bulgarija ir kitos, kurias Lietuva Londone aplenkė. Lietuvos specialistai mūsų sportininkų rezultatus Londono olimpinėse žaidynėse prognozavo atsižvelgdami į jų pasirodymus svarbiausiose ketverių metų olimpinio ciklo varžybose, pasaulio, Europos

(žemynų) čempionatuose, kitose svarbiose tarptautinėse varžybose (3 lentelė).

Svarbiausia, kad prognozė būtų moksliskai pagrįsta. Remiantis naujausiomis mokslo žiniomis, objektyviais dėsningumais ir pažangiomis mokslinių metodų taikymo tendencijomis, turi būti kruopščiai ištirtos sportininkų įgimtos ir amžiaus ypatybės, gebėjimai, individualios sportininko tobulėjimo galimybės. Objektyviai vertinant mūsų sportininkų pasirodymą olimpinėse žaidynėse, galima konstatuoti, kad iki medalio labai nedaug trūko Virgilijui Aleknai, Austrai Skujytei (lengvoji atletika), Simonai Krupeckaitėi (dviračių trekas). Būtina naujos mokslinės treniruotės technologijos paieška, argumentuota praktinės veiklos analizė, genetinė atranka, psichologinė parengtis ir efektyvi treniruotės praktika. Šiandien sportiniai rezultatai yra tokio aukšto lygio, kad net įgimtų gebėjimų turintis sportininkas, jeigu jo treneris nesirems mokslu ir pažangia sportininkų rengimo patirtimi, negali pretenduoti patekti tarp pasaulio lyderių. Mūsų valstybė turi naujai suvokti sporto problemas (ypač bazių), trenerių veiklos organizacines struktūras, siekti tobulinti mokslo ir sporto, kaip konstruktyvios veiklos, sąveiką.

Sėkmingi visų ketverių pastarojo olimpinio ciklo metų šalies atletų, pradedant jauniausiais (olimpiniais festivaliais), jaunimu (olimpinės jaunimo žaidynės) ir baigiant suaugusiaisiais, pasirodymai pasaulio ir Europos čempionatuose vedė į puikų pasirodymą Londono olimpinėse žaidynėse. Tai lėmė nuoseklus, sutelktas visų šalies sporto organizacijų – LTOK, KKSD, sporto šakų federacijų, Olimpino sporto

3 lentelė

Geriausius rezultatus Londono olimpinėse žaidynėse pasiekusiems Lietuvos sportininkams prognozuoti rezultatai

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Sporto šaka	Rungtis	Planuota vieta	Užimta vieta	Pasiektas rezultatas
1.	Rūta MEILUTYTĖ	plaukimas	200 m kr. 50 m l. st. 100 m l. st.	4–8	1 26 29	1 min 05,47 s 25,55 s 56,33 s
2.	Laura ASADAUSKAITĖ	šiuolaikinė penkiakovė		3–8	1	5408 tšk.
3.	Jevgenij ŠUKLIN	baidarių ir kanojų irklavimas	C1 200 m	1–6	2	
4.	Aleksandr KAZAKEVIČ	imtynės	74 kg	5–10	3	
5.	Evaldas PETRAUSKAS	boksas	60 kg	5–17	3	
6.	Virgilijus ALEKNA	lengvoji atletika	diskas	1–6	4	67,38 m
7.	Austra SKUJYTĖ	lengvoji atletika	7-kovė	4–8	5	6599 tšk.
8.	Simona KRUPECKAITĖ	dviračių sportas (trekas)	sprintas keirinas	1–6	5 7	
9.	Gintarė SCHEIDT	buriavimas	„Laser Radial“	1–8	6	
10.	Rolandas MAŠČINSKAS	irklavimas	M2x	7–13	6	
11.	Saulius RITTER					
12.	Edgaras VENCKAITIS	imtynės	66 kg	5–10	7	
13.	Justinas KINDERIS	šiuolaikinė penkiakovė		12–15	8	5732 tšk.
14.	Mindaugas GRIŠKONIS	irklavimas	M1x	4–8	8	
15.	Donata VIŠTARAITĖ	irklavimas	W1x	7–13	8	
16.	Giedrius TITENIS	plaukimas	100 m kr. 200 m kr.	4–8	8 11	1 min 00,84 s 2 min 09,95 s

centro, savivaldybių sporto skyrių – darbas sprendžiant būtiniausias sportininkams, treneriams, medikams, kitam aptarnaujančiam personalui iškilusias problemas. Šiuolaikinis sportininko rengimas – tai įvairialypis specifinės sandaros ir organizavimo formos edukacinis vyksmas, kurio metu ugdomos ir tobulinamos sportininko fizinės galios ir psichinės vertybės, visapusiškai lavinama asmenybė. Olimpijame sporte nėra nekintančių dogmų, priešingai – viskas juda, keičiasi ir tobulėja. Tai patvirtino Londono olimpinės žaidynės.

Pasirengimas olimpinėms žaidynėms Londone vyko vadovaujantis Kūno kultūros ir sporto departamento patvirtinta programa „Londonas 2012“, kurioje ir buvo išdėstyta visa pasirengimo ir valdymo struktūra bei rinktinės formavimo principai. Nors detali programos analizė bus atlikta po kelių mėnesių, jau šiandien galime konstatuoti, kad iki galo įgyvendinti jos nepavyko. Blogiausia tai, jog tą patį konstatavome ir po Pekino olimpinė žaidynių, nurodydami šias **nepanaudotas galimybes**:

1. Nepavyko pasirašyti bendradarbiavimo sutarčių tarp Lietuvos olimpinės rinktinės kandidatų ir organizacijų, finansuojančių komandų rengimą.

2. Nepavyko sukurti ir įsteigti VŠĮ „Olimpinė rinktinė“.

3. Vangiai analizuojamos geriausių pasaulio sportininkų parengtumo modelinės charakteristikos, varžybinės veiklos rodikliai, rengimosi metodai, nenustatomos sportinio meistriškumo raidos tendencijos.

4. Šalies olimpinės rinktinės kandidatams nebuvo surengta nei viena konferencija etikos, moralės, valios ugdymo ir kitais klausimais.

Ir taip toliau, ir panašiai, jau nekalbant apie sporto bazių Lietuvoje atskiroms sporto šakoms gerinimo klausimus.

Vis dėlto nemažai ir padaryta. Savaiame tokie geri rezultatai neateina. Pirmiausia, tai pačių talentingų Lietuvos sportininkų, trenerių, medikų, sporto mokslininkų, vadybininkų, kito aptarnaujančio personalo nuoširdaus ir kryptingo darbo nuopelnas.

Viename sportininkų priėmime taikliai pasakė kadenciją baigęs prezidentas Valdas Adamkus: „*Olimpinės žaidynės Londone jau yra istorija. Pradėjo tikėtis Rio de Žaneiro laikrodžiai.*“

Jau šiandien reikia tęsti tuos darbus, kurie buvo pradėti prieš kelerius metus – įgyvendinti naują programą „Rio 2016“. Mažai tikėtina, jog Lietuvoje bus atrastos naujos treniravimo metodikos, kad atsirastų daugiau kvalifikuotų trenerių, medikų ir sporto mokslininkų (jų rengimas yra ilgas ir sudėtingas

procesas). Dėl to reikia tobulinti rinktinės rengimo modelį. Numatyti prioritetingas sporto šakas ir sportininkus, galinčius kovoti dėl prizinių vietų. Būtina pagerinti trenerių, medikų ir kito Lietuvos olimpinės rinktinės kandidatus aptarnaujančio personalo finansavimą, skirti daugiau dėmesio toms sportinių žaidimų komandoms (pavyzdžiui, moterų paplūdimio tinkliniui), kurios pritraukia daug žiūrovų. Būtina skatinti Lietuvos sporto šakų federacijų atstovų dalyvavimą tarptautinių federacijų veikloje, siūsti teisėjus į svarbiausius sporto renginius (pasaulio, Europos čempionatus) ir, žinoma, olimpinės žaidynės. Tai nėra paprasta, bet numatytas konkretus programos tikslas pasiekti – įmanoma. Tik turint įtaką tarptautinėje arenoje galima galvoti apie dar geresnius rezultatus.

Nemažai kritikos Lietuvos tautinis olimpinis komitetas sulaukė dėl sutrumpinto šalies himno, nuaidėjusio žaidynėse (prieš krepšinio rungtynes ir keliant Lietuvos trispalvę nugalėtojų garbei). Kritikos susilaukė ir nemažai kitų šalių olimpinė komitetai dėl per didelio himno sutrumpinimo, prastos himnų aranžuotės. Atsižvelgdamas į tai, Tarptautinis olimpinis komitetas įpareigojo Žaidynių organizacinius komitetus atkreipti dėmesį į NOC'ų pretenzijas.

Organizacinis komitetas bus atsakingas už tai, kad nacionaliniams olimpinėms komitetams dėl pagrįstų priešasčių, pavyzdžiui, pasikeitusio šalies himno, nebegalintiems naudotis 2012 metų himno aranžuote, taip pat tiems nacionaliniams olimpinėms komitetams, kuriems 2012 metų aranžuotė nėra parengta, būtų užtikrintos teisės į originalias kompozicijas ir būtų perduotos visos teisės parengti pakartotinę aranžuotę ir atlikti pakartotinį įrašą, kai pakartotinė aranžuotė arba pakartotinis įrašas yra reikalingi vadovaujantis šiuo metu galiojančiomis Techninėmis instrukcijomis.

Ir dar kas ypač svarbu. Pastaruoju metu vis daugiau sportininkų, dalyvaujančių olimpinėse žaidynėse (ypač dalyvavusių Londone), reiškia norą per žaidynes reklamuoti savo rėmėjus. Čia norėčiau priminti, kad naujosios Olimpijės chartijos, galiojančios nuo 2011 metų liepos 8 dienos, 40-oje taisyklėje nustatyti draudimai olimpinėse žaidynėse dalyvaujantiems sportininkams pasirodyti reklamoje prieš pat olimpinės žaidynės ir jų metu. Tai leidžia apsisaugoti nuo pasalūniškos rinkodaros (ang. – *ambush marketing*), nes sportininkams draudžiama kurti asociaciją su olimpinėmis žaidynėmis.

40 taisyklės šaknys glūdi olimpinio sąjūdžio ištakose, kai žaidynėse dalyvaudavo mėgėjai. Ši taisyklė

leido užtikrinti, kad sportininkai išliks mėgėjais. Bet olimpinės žaidynės kito ir daugumoje sporto rungčių dabar varžosi profesionalūs sportininkai. Tačiau Tarptautinis olimpinis komitetas (TOK), siekdamas išvengti pasaulišką rinkodarą, apsaugoti nuo nepageidaujamo olimpinių žaidynių sukomercinimo ir išsaugoti sportininkų pasirodymo integralumą, nustato tam tikrus apribojimus, taikomus dalyvių atvaizdų naudojimui žaidynių laikotarpiu.

Anksčiau pasaulišką rinkodarą priemonės taikantys subjektai savo sąsajas su sportininkais ir nacionalinėmis sporto organizacijomis naudojo siekdami įteigti ar užsiminti turį sąsają su olimpinėmis žaidynėmis. Taip yra pažeidžiamos išskirtinės teisės, kurias organizaciniai komitetai ir (arba) NOK gali pasiūlyti oficialiems rinktinės rėmėjams, be kurių investicijų nebūtų įmanoma surengti olimpinių žaidynių. Tariama asociacija su olimpinėmis žaidynėmis panaudojant sportininkus yra ypač įtaigi vykstant žaidynėms ir prieš pat jas. Todėl, siekiant apsaugoti nuo tokios rinkodaros, 40 taisyklėje nustatomi apribojimai, taikomi dalyvių reklaminei veiklai tik per pačias olimpinės žaidynes ir prieš pat jas.

Olimpinės chartijos 40 taisyklėje nustatyta:

„Išskyrus tuos atvejus, kuriems sutikimą duoda TOK vykdomoji taryba, visiems sportininkams, treneriams, instruktoriams ir pareigūnams, dalyvaujantiems olimpinėse žaidynėse, draudžiama duoti sutikimą savo asmenį, pavardę, nuotrauką ar sportinius pasiekimus naudoti reklamos tikslais olimpinių žaidynių laikotarpiu.“

40 taisyklė taikoma sportininkams, treneriams, instruktoriams ir pareigūnams, kurie dalyvauja žaidynėse (toliau – dalyviai). Ši taisyklė netaikoma olimpiečiams, kurie dalyvavo ankstesnėse žaidynėse, tačiau 2012 m. Londono žaidynėse nedalyvauja jokiais teisėmis. Be to, 40 taisyklė netaikoma kitiems akredituotiems asmenims – transliuotojams, savanoriams ar VIP asmenims.

Nors 40 taisyklė taikoma būtent olimpinėms žaidynėms, analogiška taisyklė taikoma ir parolimpinėms žaidynėms. Tačiau šios taisyklės yra atskiros ir taikomos skirtingais laikotarpiais, todėl olimpiečiams apribojimai netaikomi vykstant parolimpinėms žaidynėms po olimpinių žaidynių, o parolimpiečiams apribojimai netaikomi vykstant olimpinėms žaidynėms.

Dalyviams, kurie nesilaiko 40 taisyklės reikalavimų, TOK ir (arba) Žaidynių organizacinis komitetas gali skirti nuobaudas pagal Rinktinės narių

susitarimą (jame numatytos įvairios nuobaudos, tarp jų ir akreditacijos atėmimas bei finansinės baudos). Olimpinės chartijos 23 taisyklėje numatyta, kad didžiausia nuobauda yra diskvalifikacija ir (arba) dalyvio akreditacijos atėmimas.

Tradiciškai Tarptautinis olimpinis komitetas leisdavo taikyti tik ribotas 40 taisyklės išimtis, tačiau nuo 2012 m. Londono olimpinių žaidynių TOK žaidynių organizaciniams komitetams ir nacionaliniams olimpinėms komitetams suteikė laisvę parengti gaires, kuriose atsižvelgiama į jų teritorijoje galiojančius teisės aktus (tai leidžia dar labiau sugriežtinti reklamos naudojimą).

Kol nepasikeis Olimpinė chartija, tol sugriežtinti reklamai olimpinių žaidynių metu liks, o atletams kelti pretenzijas dėl nesamos galimybės reklamuoti savo rėmėjus – beprasmiška.

Išvados

1. Būtinai trenerio profesinės kompetencijos formavimas: trenerio menas, sportininko įgimtas talentas, treniruotės mokslas, atlikto darbo įvertinimas ir pasiektas sportinis rezultatas – tai svarbiausias didelio meistriškumo atletų rengimo olimpinėms žaidynėms kriterijus.

2. Treneriams reikia tikslinės ir praktinės pagalbos, nes nėra sukurtos didelio meistriškumo sportininkus rengiančių trenerių kvalifikacijos tobulinimosi sistemos, mažos galimybės stažuotis užsienyje, nesidalijama patirtimi, trūksta seminarų, disputų, kur būtų teikiamos mokslinės ir metodinės žinios, perduodama užsienio trenerių, mokslininkų patirtis.

3. Po Londono olimpinių žaidynių būtina padėti tašką. Su viltimi reikia žvelgti į Rio de Žaneiro olimpinės žaidynes, prioritetą – jaunimas, švarus sportas, talentas, valia ir didžiulis darbštumas. Svarbiausia sudaryti palankias sąlygas atsiskleisti vunderkindo talentui ir jį tobulinti siekiant fizinio ir dvasinio prado harmonijos, geros sveikatos.

4. Rio de Žaneiro olimpinėje cikle sportininko, trenerio, vadybininko, gydytojo, mokslininko, psichologo, masažuotojo bendradarbiavimas turi pereiti į **naują kokybę**.

5. Londono olimpinės žaidynės patvirtino, kad naujausios sporto metodikos žinios ir informacija, sportininko įgimtas talentas, trenerių patirtis yra gyvybiškai būtini sportininkų sėkmei ir padės talentingiems, atsidavusiems didžiajam sportui atletams įgyvendinti savo numatytus tikslus būsimose olimpinėse žaidynėse.

LITERATŪRA

1. *Olimpinė chartija* (2006). Lietuvos tautinis olimpinis komitetas.
2. *Programa „Londonas 2012“* (2010). Vilnius.
3. *Olimpinė panorama*, 2012, 3.
4. *Olympic Charter* (2011). In force from 8 July.
5. *Olympic Movement Directory* (2012). Realisation lautretabo s. a. R, Belmont-sure-Lausanne, Suisse. International Olympic Committee.

NEW INSIGHTS AFTER LONDON OLYMPIC GAMES AND EXPECTATIONS FOR THE FUTURE

Dr. Artūras Poviliūnas*Lithuanian National Olympic Committee, Lithuanian University of Educational Sciences*

SUMMARY

The article discusses the results of Lithuanian athletes, who participated in the Games of the XXX Olympiad in London, the reasons of successful performances and unused possibilities are also indicated. Preparing suggestions for the next Olympic Games are being presented as well.

62 athletes represented Lithuania in London Olympic Games and competed in 13 sport disciplines: badminton, boxing, sailing, cycling (track, road, and BMX), judo, wrestling (Greco-Roman), rowing, canoeing, kayaking, athletics, swimming, shooting, modern pentathlon, and basketball competitions. These were the most successful Olympic Games since Lithuania has gained its independence. Five medals had been won: two gold medals, one silver, and two bronze medals. Additionally 11 athletes won 4th – 8th places and men basketball team took the 8th place. 33 members of Lithuanian Olympic team came back with medals (five) or as prize winners! Among 79 NOCs, who won medals, Lithuanian National Olympic Committee (LNOC) was awarded with 34th place (Latvia – 49th place, Estonia – 63rd place). In the opinion of the article author, such high results of athletes in the Games were determined by concentrated and consistent work of all Lithuanian sport organizations – LNOC, DPES, sport federations, Olympic Sports Center, sport departments of municipalities - when dealing with the urgent problems of athletes, coaches, medics, and other operating personnel.

In preparation process for the next Olympic Games work that had been started few years ago has to be continued via the implementation of the new program “Rio 2016”. It is necessary to improve Olympic team training model: planning sport disciplines of priority and selecting athletes who could compete for medals. The financing model of coaches, medics and other operating personnel of Lithuanian Olympic team candidates has to be improved as well as more attention to those teams of sport games (women beach volleyball, for example) that attract many spectators has to be paid. It is necessary to put all endeavors toward encouraging the participation of Lithuanian sport federations in the activity of International federations, to send referees to the key sport events (world and European championships) and, certainly, to the Olympic Games. This is not easily attained but after planning concrete programs to reach a goal, it is eventual. And only when carrying authority on international arena – even better results can be attained.

London Olympic Games confirmed that knowledge and information about new sport techniques as well as athlete’s innate talent, and coaches’ experience are essential to athletes’ success and will serve talented, devoted for elite sport, and having high goals athletes in realizing their potentials in the future Olympic Games.

Keywords: Games of the Olympiad, Olympic Games, Olympic cycle, national Olympic committees, Olympic team.

Artūras Poviliūnas
Lietuvos edukologijos universiteto Sporto ir sveikatos fakulteto
Kūno kultūros teorijos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Tel. +370 5 275 22 225
El. paštas: kkteor@vpu.lt

Gauta 2012 10 02
Patvirtinta 2012 09 28

SPORTO MOKSLO TEORIJA THEORY OF SPORT SCIENCE

Teorizuojant Lietuvos sporto lauko struktūrą

Dr. Dainius Genys

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka

Šio straipsnio tikslas – analizuojant selektyviai atrinktus sporto pasaulio įvykius aptarti šalies sporto lauko struktūrą išskleidžiant jos sandarą, aptariant veikiančių subjektų išsidėstymą ir jų tarpusavio ryšius. Šį straipsnį reikėtų suprasti ne tiek kaip išsamią analizę, kiek kaip bandymą kelti aktualius klausimus. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai – pristatyti Lietuvos sporto lauko struktūros metmenis remiantis Pierre Bourdieu laukų teorija; aptarti ryškiausius nesusikalbėjimo pavyzdžius tarp skirtingų sporto lauke veikiančių veikėjų. Straipsnyje pasitelkiami mokslinės literatūros šaltinių apžvalgos ir lyginamosios analizės metodai.

Lietuvoje sportas yra itin populiarus, tačiau po fasadiniu visuomenės domėjimusi sportu slypi ir kita medalio pusė. Visuomenės dėmesį dažnai pritraukia sėkmingi mūsų sportininkų pasirodymai ir jų pergalės, o struktūriniai sporto organizavimo ypatumai (su kai kuriomis išimtimis, išskiriant krepšinio atvejį) dažniausiai lieka visuomeninio dėmesio paribyje. Straipsnyje analizuojami pavyzdžiai leidžia kelti prielaidas apie nerimą keliančių sporto lauko funkcionavimo tendencijų egzistavimą, kai keičiasi jame veikiančių agentų balansas, tikslai ir kovos priemonės. Lietuvos sporto laukas, regis, išgyvena dar vieną kaitos etapą, kurio atsainus vertinimas, be išsamios analizės ir atitinkamo dėmesio, gali duoti neprognuojamus rezultatus.

Raktažodžiai: Lietuvos sporto laukas, socialinis agentas, kapitalas, kova.

Įvadas

Siekiant sėkmingų sportinių rezultatų šiandiniame pasaulyje bendradarbiavimas tarp verslo ir sporto yra neišvengiamas. Suprantama, jog reikia didžiulių lėšų sėkmingai sporto raidai užtikrinti, nors komercinė sporto industrija turi ir šalutinių bruožų (tokių kaip sporto komercializacija). Kad pritrauktų lėšų įvairių sporto šakų federacijos savo garbės prezidentais kviečia žinomus verslininkus, visuomenėje pripažintus ir nusipelnčius asmenis. Kad sporto raida būtų sėkminga, reikia kolektyvinių pastangų ne tik pačių sportininkų ar jų trenerių, bet ir įvairaus lygio sporto funkcionierių, rėmėjų, mokslininkų ir t. t. Ilgą laiką tokia simbiozė džiugino visą sporto bendruomenę. Tačiau per paskutinius kelerius metus šalies sporte nuvilnijo keletas skandalų, išplaukiančių būtent iš skirtingų sporto lauko veikėjų nesusikalbėjimo. Paminėtini ne tik nevienareikšmiai didžiųjų šalies krepšinio klubų savininkų manevrai ir santykiai su sirgaliais, rizikingi verslininkų sprendimai privatizuojant futbolo klubus ir paliekant juos situacijos įkaitais, bet ir ne tokie ryškūs, tačiau ne mažiau iškalingi pavyzdžiai, kaip antai Futbolo federacijos prezidento rinkimai, besikeičianti bokso tradicija ir kt. Šiame kontekste kyla klausimas – kur slypi šių nesusikalbėjimų priežastys?

Anot Pierre Bourdieu, sportas, lygiai kaip ir ekonomika, politika, ar kultūra, yra kovos laukas, kuria-

me suinteresuoti veikėjai konkuruoja dėl kapitalo, įgalinančio jų dominavimą. Kiekvienoje šalyje sportas susijęs skirtingais ryšiais su kultūrinėmis praktikomis, skirtingai veikiamas politikos ir autentiškų socialinių ryšių, dėl to kiekvienos šalies sporto analizė atskleidžia visiškai kitokius ir unikalius sporto lauko struktūros bruožus (Bourdieu, 1978). Minėto autoriaus išvalgos ir pasiūlytas teorinis modelis leidžia sportą analizuoti nauju kampu, būtent aptariant tiek individualias, tiek organizacines veikėjų preferencijas ir veiklas (kurios yra nulemtos platesnio kultūrinio konteksto) sporto lauke. Kontekstualios priežastys, dėl kurių imta veikti (ir kuriose yra veikama) konkrečiame lauke, leidžia paaiškinti čia veikiančių skirtingų veikėjų elgesį.

Šio straipsnio **tikslas** – analizuojant selektyviai atrinktus sporto pasaulio įvykius, aptarti šalies sporto lauko struktūrą, t. y. išskleisti jos sandarą, aptarti veikiančių subjektų išsidėstymą ir jų tarpusavio ryšius. Šis straipsnis nepretenduoja į išsamią analizę, jis labiau skirtas kai kuriems sporto įvykiams kontekstualizuoti ir aktualiems klausimams kelti. Tikslui pasiekti keliami **uždaviniai** – pristatyti Lietuvos sporto lauko struktūros metmenis remiantis Pierre Bourdieu laukų teorija; aptarti ryškiausius skirtingų sporto lauke veikiančių veikėjų nesusikalbėjimo pavyzdžius. Straipsnyje pasitelkiami mokslinės literatūros šaltinių apžvalgos ir lyginamosios analizės **metodai**.

Pierre Bourdieu laukų teorijos adaptacija sporto lauko analizei

Savo teorijoje P. Bourdieu vartoja keletą esminių sąvokų – tai *laukas*, *kapitalas*, *habitus*, kurias tikslinga aptarti siekiant suvokti teorinį Bourdieu modelį.

Sporto laukas

Laukas – tai socialinė erdvė, savotiška kovos vieta, kur kovoja subjektai (socialiniai agentai) dėl didesnio kapitalo kiekio. Tai santykių visuma. Laukų esti daug, jie yra įvairaus dydžio ir nevienodos svarbos (laukas – tai bet kokia veiklos sritis, pvz., kultūros, sporto, meno, mokslo, laisvalaikio, muzikos ir t. t.). Kiekvienas laukas turi tam tikrą autonomijos lygį, tačiau kartu yra priklausomas nuo kitų. Laukas – tai santykinė erdvė, turinti savo logiką (visų laukų struktūra ta pati) ir ten veikiančius agentus: dominuojančius ir dominuojamus. Lauką apibrėžia specifinių, konkrečiam laukui būdingų veikėjų veikla (pvz., sporto lauką apibrėžia sportininkai, komandų savininkai, federacijų vadovai, sirgaliai ir kt.).

Sporto laukas, kaip ir bet kuris kitas, yra apibūdinamas kaip specifinių praktikų sritis, turinti sąlyginę autonomiją kitų laukų atžvilgiu. Ši sąlyginė autonomija yra ambivalentiška: ji nužymi sporto lauko priklausomybę visuomenei ir tuo pat metu rodo lauko savarankiškumą (vidinę tvarką). Lauko gyvenimas apibūdinamas kova dėl kapitalo tarp skirtingų lauko dalyvių (tiek organizacijų, tiek individų).

Struktūrinė sporto kaita vyksta visame pasaulyje. Bandytas koja koton žengti su pasauliu neretai verčia atsisakyti autentiškų sporto savybių globalių komercializacijos ir marketizacijos tendencijų labui¹. Kad ir kaip būtų, kintantis pasaulis verčia prisitaikyti, tad Lietuvos sporto lauko struktūros kaita nėra netikėta. Šiuolaikinėje, smarkiai komercializuotoje ir itin dinamiškoje visuomenėje ne vien sporto žmonėms priklauso sporto lauko formavimo iniciatyva. Vis dažniau šį vaidmenį perima įvairūs verslininkai, profesionalūs sporto vadybininkai ir funkcionieriai. Vienas pagrindinių tokios kaitos argumentų – siekis suteikti sporto laukui dinamiškumo ir pritaikyti prie besikeičiančio pasaulio, kitaip sakant, išplėsti sporto sampratą, padaryti jį prieinamesnį ir patrauklesnį plačiajai visuomenei. Visa tai lemia, jog struktūriniai sporto lauko procesai priklauso tiek nuo formalaus (pvz., institucinio), tiek nuo neformalaus (pvz., neinstitucionalistų grupių) agentų dalyvavimo ir veiklos.

Šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys koncentruojamas ne į sportuojančiųjų tarpusavio kovas, bet į interakcijas tarp taisykles nustatančių agentų. Lauko struktūra imliausia kaitai, kai čia vyksta kovos ne tiek tarp šiame lauke subrandintų agentų (pvz., sportininkų kova dėl pergalių, galios, garbės ir t. t.), kiek tarp iš kitų laukų atėjusių agentų, siekiančių įsitvirtinti sporto lauke (pvz., sporto funkcionierių ar vadybininkų kova dėl galios ir dominavimo). Kai kova paremta ne sporto laukui būdingomis kovos priemonėmis, bet kai bandoma pakeisti nusistovėjusią tvarką (kovą praturtinant kitiems laukams būdingu kovos repertuaru), vyksta ryškiausia struktūrinė lauko kaita. Sporte kaip ir kiekviename lauke egzistuoja agentų (tiek organizacijų, tiek individų), kovojančių dėl hegemonijos, t. y. siekiančių galios įteisinti sporto apibrėžimą. Ši galia ne tik įtvirtina konkrečias vieno ar kito reiškinių sampratas, bet ir nustato kovos taisykles. Žinoma, tokia simbolinė pergalė visada sukuria priėjimą prie lauko ekonominio kapitalo (Skille, 2007).

Sportinio kapitalo reikšmė

Kapitalas, Bourdieu nuomone, tai galios forma, kurios pagalba žmonės ar grupės gali daryti įtaką, keisti ar kontroliuoti tam tikras situacijas. Nuo disponuojamo kapitalo dydžio priklauso socialinio agento galimybės kontroliuoti save ir kitus. Bourdieu kalbėjo apie ekonominį, kultūrinį, socialinį ir simbolinį kapitalą. Ekonominis kapitalas susijęs su materialine gerve ir turtais, kultūrinis – su kultūriniu skoniu, elgesio manieromis, socialinis – su socialiniais ryšiais, jų kokybe, simbolinis – su reputacija ir asmens visuomeniniu įvaizdžiu. Tačiau pavienio kapitalo nagrinėjimas nėra produktyvus, anot Bourdieu, didžiausias iššūkis yra analizuoti visumą ir žvelgti, kaip skirtingos kapitalo formos sąveikauja tarpusavyje.

Svarbios visos kapitalo (ekonominio, socialinio, kultūrinio) rūšys, taip pat specifinė, šiuo atveju – sporto kapitalo, rūšis, būdinga šiam laukui. Bet kurio lauko egzistavimui būtina prielaida yra ta, jog veikėjai sutaria dėl specifinio kiekvienam laukui (taigi, ir sporto) kapitalo vertės ir tiki, jog dėl jo verta kovoti. Vadinasi, lauko struktūra priklauso nuo kapitalo paskirstymo (tiek kiekio, tiek kompozicijos prasmėmis), kuris priklauso nuo kovos rezultatų ir kuris kartu tam tikra linkme nukreipia ateities kovas (Bourdieu, 1993, iš: Skille, 2007).

Kalbant apie bet kokios rūšies kapitalą visada reikia nurodyti, kokio lauko kontekste yra kalbama. Skirtingos kapitalo formos skirtinguose laukuose

¹ Plačiau žr.: McFee, 2004; Baudrillard, 1993; Giulianiotti, Robertson, 2004.

turi skirtingą reikšmę (pvz., ekonominiame lauke svarbiausias vaidmuo tenka ekonominiam kapitalui, sporto lauke – atitinkamai sportiniam, tačiau svarbios išlieka ir kitos kapitalo formos). Visos kapitalo rūšys yra transformuojamos, bet lengviausiai transformuojamas ekonominis kapitalas. Ekonominis kapitalas sykiu yra ir efektyviausias. Kapitalų transformacija yra savotiškai susijusi su naujų prasiūmų produkcija ir reprodukcija. Apibendrinant būtų galima sakyti, jog kapitalo (kultūrinio, ekonominio, socialinio, taip pat ir sportinio) atsiradimas, kūrimas ir reprodukuojimas yra procesas, iš esmės susijęs su galia, valdžia ir jos įtvirtinimu.

Lietuvoje sportas užima išskirtinę vietą. Sportininkai yra mylimi ir gerbiami, o kai kuriais atvejais jie tampa savotiškais tautos didvyriais (pvz., Ubaratas, Alekna, Gudzinavičiūtė, daugelis krepšininkų, visai neseniai ja tapo Meilutytė ir t. t.). Sportas yra svarbi tapatybės dalis daugeliui lietuvių. Galiausiai, sportas neatsiejamas nuo laimėjimų, pergalių, kas šiandieninėje visuomenėje yra itin vertinama. Todėl ne tik sportininkai, reprezentuojantys sėkmingą gyvenimo būdą (sėkmingą karjerą, žinomybės statusą, prabangų gyvenimą ir t. t., žodžiu, pergales tiek sporte, tiek kasdieniniame gyvenime), bet ir visi kiti, dalyvaujantys sporto lauke ir (tariamai ar realiai) prisidedantys prie sportininkų pergalių, didina savo sportinio kapitalo resursus. Sportinio kapitalo ypatumas tas, kad jį generuoja ne tik svarbūs profesiniai laimėjimai (t. y. tiesioginėje sportinėje veikloje, kaip antai sportuojant, treniruojant, organizuojant, reklamuojant, gydant, analizuojant ir t. t.), bet ir simboliniai santykiai su sėkmingais sportininkais (t. y. netiesioginėje sportinėje veikloje, kaip antai palaikant gerus santykius su žinomais sportininkais, sulaukiant jų pagiriamųjų žodžių ir t. t.). Kitaip tariant, sportininkų turimas sportinis kapitalas įvairiais būdais gali būti perkrautas į kitų agentų „sąskaitas“. Būtent šis ypatumas masina daugelį su sportu nesusijusių veikėjų žengti į sporto lauką ir dalyvauti kovose dėl šios rūšies kapitalo. Pats sportinis kapitalas juos domina tik tiek, kiek jo reikia simboliniam kapitalui užsitikrinti (pvz., pakanka sukurti sėkmingą pagalbininko sportui įvaizdį, nors reali veikla gali būti priešingo efekto). Pastarieji veikėjai supranta, jog artimi santykiai su iškiliais sportininkais gali užtikrinti dalelę visuomenės pagarbos ar prielankumo, be ko bet kuriame lauke sunku užsitikrinti dominuojančias pozicijas ar bent jau tikėtis priėjimo prie lauko taisyklių nustatymo iniciatyvos. Štai kodėl sporto laukas yra patrauklus ne tik tie-

sioginiams jo dalyviams, produkuojantiems sportinį kapitalą, bet ir kitų laukų veikėjams, kaip antai politikams, verslininkams, mokslininkams, medikams, menininkams ir t. t., kurie ilgainiui sportinį kapitalą transformuoja į kitas kapitalo formas².

Sporto lauko dalyviai ir jų habitus

Habitus – tai ilgalaikė perkeliama dispozicijų sistema, integruojanti praeities patirtis, funkcijas ir kiekvienu momentu tampanti savotiška suvokimo, vertinimų ar elgesio matrica, kuri suteikia begalines galimybes atlikti diversifikuotas užduotis. Dėl savo paslankumo (analogiško dispozicijų perkėlimo) habitus leidžia surasti sprendimą panašios kilmės problemoms (Lizardo, 2009: 6). Habitus – tai patirtis, įaugusi į agentą nuo jo ankstyviausio auklėjimo. Juo siekiama paaiškinti individo elgesį tarp objektyvizmo ir subjektyvizmo. Habitus leidžia suprasti, kaip subjektas gali veikti, bet kartu ir būti veikiamas aplinkos. Pats Bourdieu habitus veikimą aiškina taip: „šis pasaulis man atrodo savaiame suprantamas dėl to, kad jis sukūrė mane, dėl to, kad jis sukūrė mąstymo kategorijas, kurias aš jam taikau. Per habitus ir lauko santykį istorija užmezga santykį su pačia savimi“ (Bourdieu, Wacquant 2003: 165-166).

Masišką skirtingų dalyvių įsitraukimą į sporto lauko kovas reiktų sieti ne tik su asmeniniais motyvais, bet ir su struktūriniais sporto pokyčiais. Kaip jau minėta, globalioje ir itin dinamiškoje visuomenėje sportas tapo viešas ir visiems prieinamas. Šiandien sporte yra visko: politikos, tautiškumo, verslo, pramogų, sveikatingumo ir t. t., todėl sportas traukia šių sričių profesionalus. Kad ir kaip būtų, sporto laukas išlieka gana specifinis, čia reikia specifinių žinių. Lauko patyrimo svarba (mokymasis ir išmokimas elgtis pagal lauko taisykles, kitaip – taisyklių perkandimas) priklauso nuo habitus: kada ir kaip buvo išmoktas lauko žaidimas.

Sporto lauke veikiantys skirtingi agentai atitinkamai siekia skirtingų tikslų, nes yra „atėję“ su skirtingais habitus, kurie buvo suformuoti skirtinguose kontekstuose. Esminis skirtumas tarp šių agentų tarpusavio kovų yra ne tik saviti tikslai, bet ir naudojamos kovos priemonių bei taktikų skirtumai. Jei tradiciškai įsivaizduotume, sporto lauko atstovų kova vyktų pasitelkiant ilgametės patirties subrandintus sportinius argumentus, išsikovotą autoritetą, sporto virtuvės išmanymą, kurių pagrindinis tikslas – rūpintis sporto lauko plėtra sukuriant ir užtikrinant geriausias sąlygas sportininkams, tai, pavyzdžiui,

² Priklausomai nuo agento poreikių (t. y. nuo to, kuriame lauke veikiama), sportinis kapitalas gali būti keičiamas į politinį, ekonominį ir t. t. kapitalą.

verslininkai labiau linkę remtis ekonominiiais resursais pagrįsta galia, tikslams pasiekti taikydami verslo vadybos principus, kurie pasireiškia sportinio kapitalo kaupimu dažniausiai turint tikslą transformuoti jį į kitas kapitalo rūšis. Politikams dažniausiai rūpi greiti rezultatai, atnešantys populiarumą, kuri galima konvertuoti į politinę galią, ir t. t.

Anaįptol nenorima įteigti, jog „atėjūnai“ iš kitų laukų tik darto sporto lauko veiklos principus ir struktūrą. Politikos, verslo ir sporto simbiozė šiandieniniame sporte yra neišvengiama ir gali duoti teigiamų rezultatų. Galiausiai kūrybiška konkurencija tarp veikėjų iš skirtingų laukų, leidžianti kurti autentišką patirtį įveikiant įvairias vidines ir išorines kliūtis, skatina darnią sporto lauko raidą, užtikrina jo produktyvumą, dinamiškumą ir neleidžia išivyravimui kokiame nors viename, pernelyg dominuojančiame pozicijai. Klaidinga būtų manyti, jog verslo interesų sporto lauke kritika reiškia pastangą pastaruosius eliminuoti ar neigti teigiamas jų savybes. Veikiau šią kritiką reikėtų suprasti kaip pastangas atpažinti egzistuojančią tikrovę, kurti prielaidas pristatyti įvairias alternatyvas ir ieškoti optimaliausių sporto lauko funkcionavimo scenarijų.

Kovų specifika Lietuvos sporto lauke

Iššūkis sporto lauko struktūrai yra ne tik kova tarp skirtingų agentų, bet ir jų tikslai, naudojamos priemonės ir kovų pasekmės sportui. Jei esminis veikėjų tikslas tampa ne sportinio kapitalo gausa, ne bandymas gerinti sporto lauko struktūrą (pvz., sudarant geresnes sąlygas sportininkams, skatinant domėjimąsi sportu ir t. t.), bet sportinio kapitalo siekis (turint tikslą transformuoti jį į ekonominį ar politinį), nepaisant kovos poveikio sportui, tai keičia lauko struktūrą atitinkamai įtvirtinant kitokias žaidimo taisykles, o sportinio kapitalo reikšmė nustumiama į antrą planą. Kitaip tariant, jei sporto lauke ima dominuoti ne sportiniai prioritetai (bet, pavyzdžiui, ekonominiai, politiniai ar pramogų verslo) ir jų siekiama ne šiam laukui būdingomis priemonėmis, kyla pavojus išbalansuoti autentiškus sporto lauko struktūros pamatus, o tai ilgainiui gali apsunkinti sėkmingą sporto raidą ir gerų rezultatų siekimą.

Pavyzdžių, kai sportas tampa šiame lauke veikiančių agentų ne sportinių interesų įkaitu, Lietuvoje galima aptikti vis daugiau. Vienas ryškiausių, neabejotinai, futbolas. Tokią prielaidą galima daryti vertinant tiek visuomenės, tiek įvairių specialistų, tiek pačių futbolininkų pasisakymus viešojoje erdvėje, galiausiai matant stagnuojančią Lietuvos futbolo

raidą. Visuomeninės diskusijos futbolo klausimu yra itin aštrios: antai viešojoje erdvėje sklindo nuomonės, jog futbolas tapo šešėlinio pasaulio įkaitu³ ir, regis, niekas neskuba šios etiketės nuimti. Federacijos prezidento rinkimus lydi skandalai⁴, kurie net ir po rinkimų nėra nei analizuojami, nei argumentuotai paneigiami.⁵ Galiausiai naujausio federacijos prezidento veikla⁶, regis, tik patvirtina skeptiškas prielaidas, jog futbole ima dominuoti agentai, labiau suinteresuoti asmeniniais, bet ne sporto interesais.

Ne ką geresnę padėtį ir privačiame futbolo sektoriuje rodo dramatiškos tokių futbolo klubų kaip Vilniaus „Vėtra“ ir „Žalgiris“, Kauno „Inkaras-Granitas“ ir FBK, Šiaulių „Kareda“ ir kt. istorijos. Iš dalies problema susijusi su mažos šalies specifika ir ribota rinka, kuri lemia, jog tik turėdami stiprius finansinius donorus klubai gali egzistuoti ir pretenduoti į geresnę sudėtį. Tačiau tuo pat metu ši priklausomybė nuo ekonominio kapitalo įtvirtina savininkų viešpatavimą, o klubą paverčia pastarųjų interesų įkaitu. Tokia hermetiška situacija tarp lauko dalyvių formuoja ir įtvirtina labai griežtus santykius bei neleidžia rasti atvirai konkurencijai tarp dalyvių. Atvirumo ir skaidrumo trūkumas riboja struktūrinę šio lauko kaitą, dėl to nukenčia pats sportas. Žvelgiant į futbolo situaciją sunku pasakyti, kokio tipo interesai čia dominuoja (tačiau tikrai ne futbolo) ir kokiais principais yra paremta kova tarp čia veikiančių agentų. Tačiau žinant, jog čia nėra jokio pastovumo (pvz., futbolo klubai tai randasi, tai nyksta⁷), akivaizdu, jog dabartinė futbolo organizacinė struktūra labai riboja futbolo perspektyvas.

Futbolo atvejis yra puikus pavyzdys, kai lauke ima dominuoti agentai, besirūpinantys asmeniniais, pragmatiniais interesais, kuriems rūpi priėjimas prie ekonominio kapitalo ir dominavimo įtvirtinimas, o

³ <http://www.balsas.lt/naujiena/618143/banditiski-metodai-siurpina-lietuvos-futbolo-atstovus> ; <http://www.balsas.lt/naujiena/589014/futbolas-seselinio-pasaulio-rankose>

⁴ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/savaitrastis-nerijus-kesminas-lietuviskas-futbolo-pasjansas-500-195334> ; <http://sportas.delfi.lt/abroad/vromanovas-apie-lff-prezidento-nusalinima-niekas-nepasikeis-kol-vienas-banditas-keis-kita.d?id=59439249>

⁵ Kartu būtų galima prisiminti ir kitas, pavyzdžiui, su futbolo infrastruktūra susijusias peripetijas, kaip antai, nacionalinio stadiono statybos (<http://www.15min.lt/naujiena/miestas/vilnius/sostines-politikai-vel-nori-imitis-nacionalinio-stadiono-statybu-41-133538>) arba Kauno Dariaus ir Girėno stadiono renovacijos (<http://www.15min.lt/naujiena/miestas/kaunas/kauno-s-dariaus-ir-s-gireno-stadiono-rekonstrukcija-tik-politiku-sapaliones-42-184141>), ar net lažybų skandalus (<http://sportas.delfi.lt/abroad/vromanovas-apie-lff-prezidento-nusalinima-niekas-nepasikeis-kol-vienas-banditas-keis-kita.d?id=59439249> ; <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/kita/anonsinis-lazybos-sporte-voratinklis-is-pinigu-ir-melo-26-207509> ; <http://iq.lt/politika-ir-visuomene/nesvarios-sporto-lazybos-lietuvoje-tai-vyksta-ir-po-%E2%80%9Enaglio%E2%80%9C-skandalo/>).

⁶ Kaip teigiama žiniasklaidoje (<http://www.lrytas.lt/13466082651345039986-teis%C4%97sauga-u%C5%BEsimojo-nukirsti-lietuvos-futbolo-galv%C4%85-papildyta.htm>), taip pat <http://kauno.diena.lt/naujienos/sportas/r-turskis-lietuvos-futbolas-turi-sansa-apsivalyti-nuo-vagiu-446586/psl-2#axzz25VsbJH7M>) įtariant federacijos prezidentą J. Kvedarą neskaidria veikla švaistant federacijos lėšas, teismo sprendimu jis nušalintas nuo pareigų.

⁷ Plačiau žr.: <http://www.efutbolas.lt/lietuva-8/n-kesminas-lietuva-futbolo-klubu-kapines-13579.html>

sporto interesus, nepaisant gražių deklaracijų, tampa antraeilis. Archaiška, nuožmi ir nebūtinai skaidri kova, naudojant įvairiausias (nebūtinai sporto laukui būdingas) technikas, ap sunkina priėjimą prie valdymo talentingiausiems ir nusipelnusiems žmonėms, kurie galėtų kurti naudą futbolui. Tokios sporto laukui nebūdingos kovos praktikos it nepageidaujamas virusas skverbiasi vis giliau ir užkrečia visą sporto lauko struktūrą, kol galiausiai sportas tampa čia veikiančių agentų interesų įkaitu, pats nesulaukdamas deramo dėmesio.

Kitas iškalbingas pavyzdys, kai šalies pasididžiavimu buvusi sporto šaka, atsidūrusi prieštaringos reputacijos veikėjų apsuptyje, buvo diskredituota, tai bokšas. Tik sėkmingas Evaldo Petrausko pasirodymas Londono olimpinėse žaidynėse priminė senas Lietuvos bokso tradicijas ir sėkmingas mūsų atletų kovas tarptautinėse arenose. Tokios figūros kaip Algirdas Šocikas, Ričardas Tamulis, Danas Pozniakas, Jonas Čepulis, Algimantas Zurza ir kiti ne tik garsino šalies bokšą pasaulyje, bet ir kūrė savitą bokso tradiciją. Minėti sportininkai buvo pelnę pripažinimą tiek arenose, tiek visuomenėje. Antai A. Šocikas buvo pagarsėjęs kaip „ringo džentelmenas“, ir tai buvo unikalus pavyzdys. Ko gero, dėl to bokšas tuo metu sulaukdavo visuomenės susidomėjimo ir sukeldavo geras emocijas. Tačiau ilgainiui ši tradicija nunyko. Bokšas išsikvėpė ne tik kaip sporto šaka, bet ir prarado savo autoritetą bei visuomenės susidomėjimą.

Kodėl taip atsitiko? Ar bėgant metams pasikeitė karta, sunyko infrastruktūra, išsibėgiojo treneriai, ar neatsirado talentingų boksininkų? Kai kurie iš minėtų dalykų turėjo reikšmės, tačiau nebuvo lemiami. Darytina prielaida, jog didžiausios bokso bėdos suvešėjo šioje šakoje įsitvirtinus su nusikalstamu pasauliu siejamiems asmenims⁸. Galima tik spėlioti kas nulėmė, kad džentelmeniškumu alsavusi sporto šaka ilgainiui susilaukė nusikaltėlių kalvės etiketės: ar tam prielaidas sudarė sudėtinga padėtis atkūrus šalies nepriklausomybę, kai buvo smarkiai apkarpytos lėšos sportui (įskaitant ir bokšą); ar tai, kad skambios pergalės nusėdo praeityje, visuomenės susidomėjimas mažėjo, o dalis boksininkų neišgyvendami iš sporto pasuko nusikalstamo pasaulio link. Tačiau faktas, jog tai itin skaudžiai atsiliepė bokso įvaizdžiui visuomenėje: jis ne tik prarado gerą vardą, bet ir imtas sieti su nusikalstamumu⁹. Paradok-

salu, tačiau nagrinėjant šykščiai prieinamą informaciją viešojoje erdvėje galima aptikti dvi (viena kitai prieštaraujančias) tendencijas: pirmu atveju teigiama, jog su nusikalstamu pasauliu siejami asmenys sužlugdė bokšą; antruoju, priešingai – suteikdami finansinę paramą leido išlaikyti Lietuvos bokšą¹⁰. Neatlikus papildomų tyrimų, sunku argumentuotai paremti vieną ar kitą pusę. Kad ir kaip būtų, bet kurios sporto šakos aukščiausiųjų vadovų siejimas su nusikalstamu pasauliu yra didžiulis pralaimėjimas, kadangi atbaido tiek skaidrius investuotojus, tiek tėvus, renkančius sporto šaką savo vaikams. Bokšas yra iškalbingas atvejis, kai sporto lauke įsitvirtinus prieštaringa reputacija garsėjantiems agentams pakinta kovos dėl kapitalo priemonės bei strategijos ir net sustabdoma sporto šakos raida.

Po sėkmingo boksininkų pasirodymo Londono olimpinėse žaidynėse grįžtantys visuomenės dėmesys bokšui yra geras ženklas šiai sporto šakai, tačiau kol kas sunku nuspėti, kaip tai paveiks dabartinę situaciją: ar tai padės nusikratyti nemalonus etiketės ir paskatins struktūrinę bokso reformą, paašikės netolimoje ateityje. Akivaizdu, jog čia veikiančių agentų laukia dideli iššūkiai tiek atkuriant skaidrias konkurencijos taisykles čia veikiančioms veikėjams, tiek organizuojant struktūrinę sporto plėtrą.

Apibendrinimas

Sportas, kaip ir menas, ekonomika, politika ar kultūra, yra tokia pati, tik savitą specifiką turinti žaidimų aikštelė, kurioje dalyvauja įvairūs žaidėjai: sportininkai, treneriai, verslininkai, sporto funkcionieriai, žurnalistai, sirgaliai ir pan. Jų interesai yra skirtingi, todėl jie kovoja dėl skirtingų laimėjimų – autoriteto, pinigų, pripažinimo, garbės ir t. t. Augant ir populiarėjant sportui besikeičianti šio lauko struktūra pritraukia vis daugiau naujų dalyvių. Problema ta, kad dėl to daugėja agentų, siekiančių labiau pasinaudoti sportu nei norinčių plėtoti sportą, trūksta idėjinų sporto lobistų, norinčių ir sugebančių užtikrinti sėkmingą sporto plėtrą.

Lietuvoje sportas yra itin populiarus, tačiau po fasadiniu visuomenės domėjimusi sportu slypi ir kita medalio pusė. Visuomenės dėmesį dažnai pritraukia sėkmingi mūsų sportininkų pasirodymai ir jų pergalės, o struktūriniai sporto organizavimo ypatumai (su kai kuriomis išimtimis, išskiriant krepšinio atvejį) dažniausiai lieka visuomenės dėmesio paribyje. Aptarti pavyzdžiai sukuria prielaidas manyti apie nerimą

⁸ <http://www.balsas.lt/naujiena/432425/daske-siurpi-tikroves-kronika-12/rubrika:naujienos-lietuva-kriminalai>; <http://www.lrytas.lt/-/13281614741326075966-lietuvos-bokso-federacijos-vair%C4%85-per%C4%97m%C4%97-2-5-met%C5%B3-laisv%C4%97s-at%C4%97mimo-bausme-lygtinai-nuteistas-prezidentas.htm>

⁹ <http://www.lrytas.lt/-/11665917041166080514-p2-sportininkai-nuklyd%C4%99-%C5%A1unkeliais.htm>

¹⁰ <http://www.balsas.lt/naujiena/432425/daske-siurpi-tikroves-kronika-12/rubrika:naujienos-lietuva-kriminalai>

keliantį sporto lauko funkcionavimo tendencijų egzistavimą, kai keičiasi jame veikiančių agentų balansas, tikslai ir kovos priemonės. Lietuvos sporto laukas, regis, išgyvena dar vieną kaitos etapą, kurio atsainus vertinimas, be išsamios analizės ir atitinkamo dėmesio, gali duoti neprognozuojamus rezultatus.

Lietuvos istorijoje sportui teko atlikti svarbius vaidmenis (kaip antai, vienyti visuomenę, išlaikyti tautiškumą, pristatyti šalį pasauliui ir t. t.), dėl to ilgą laiką šis laukas buvo paremtas aiškiais taisyklėmis ir formavo tikras asmenybes. Daugelis šio lauko dalyvių buvo subrandinti kaip nesavanauzdžiai, pasiaukojantys tautos patriotai, kurių habitus paremtas džentelmeniškais vertybėmis. Tačiau matant kai kurių dabartinių sporto lauko veikėjų prieštarinę elgesį kyla klausimas, kokius vaisius subrandins dabartinis sporto laukas, t. y. kokiomis savybėmis pasižymės būsimųjų, sporto lauko sustruktūrintų socialinių agentų habitus ir kaip pastarieji struktūrinis patį lauką?

Įprasta, jog šiame lauke iškyla daug sportinio kapitalo sukaupę asmenys (buvę sportininkai, treneriai ar pan.), vienaip ar kitaip įkūnijantys ir atspindintys unikalias Lietuvos sporto lauko savybes. Tačiau aptarti pavyzdžiai indikuoja visiškai kitokias tendencijas, tad kyla klausimas – kas vyksta su sporto lauko struktūra? Svarbu analizuoti ir viešai diskutuoti, kokiam kontekste ir kokiomis priemonėmis sporto lauke sugebėjo išsigalėti tokie agentai, kurių habitus iš pirmo žvilgsnio visiškai neatitinka sporto lauko. Siekiant išvengti stagnacijos sporte ir tikintis užtikrinti tradicijų tęstinumą, praverstų atlikti

išsamesnius ir nuoseklesnius tyrimus šioje srityje. Vertėtų ne tik epizodiškai aptarti atskirų sporto šakų problemas, bet išsiaiškinti konkrečius pavojus sporto lauko struktūrai ar sistemines jos disfunkcijas, o galbūt, pasitelkiant tarptautinę patirtį ir geruosius pavyzdžius, verta pagalvoti apie struktūrinę sporto organizavimo reformą, kuri būtų pagrįsta demokratiniais principais ir efektyvia vadyba.

LITERATŪRA

1. Baudrillard, J. (1993). *The Transparency of Evil. Essays on Extreme Phenomena*. Verso.
2. Bourdieu, P. (1978). Sport and Social Class. Prieiga per internetą: <http://www.scribd.com/doc/19974163/pierre-bourdieu-sport-and-social-class> (tikrinta: 2009 12 05).
3. Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
4. Bourdieu, P., Wacquant, L. (2003). *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos.
5. Giulianotti, R., Robertson, R. (2004). The Globalization of Football: a Study in the Globalization of the „Serious Life“. *The British Journal of Sociology*, 55, 4, 545–568.
6. Lizardo, O. (2009). *The Cognitive Origins of Bourdieu's Habitus*. University of Arizona.
7. <http://nd.edu/~olizardo/papers/jtsb-habitus.pdf> (tikrinta: 2012 09 05)
8. McFee G. (2004). *Sport, Rules and Values - Philosophical Investigation Into the Nature of Sport*. Routledge.
9. Skille, A. E. (2007). The Norwegian sporting field reconsidered – the application of Bourdieu's field theory on a pluralistic and blurred world. *European Journal for Sport and Society*, 4(2), 103–115.
10. Tomlinson, A. (2004). Pierre Bourdieu and the Sociological Study of Sport: Habitus, Capital and Field. In: R. Giulianotti (Ed.), *Sport and Modern Social Theorists* (pp. 161–172). Palgrave Macmillan Ltd.

THEORIZING STRUCTURE OF LITHUANIAN SPORT FIELD

Dr. Dainius Genys

Vytautas Magnus University

SUMMARY

By analyzing particular examples from sport the paper aims at discussing the structure of Lithuanian sport field, i.e., to extract its structure, to discuss the location of the actors and their interrelations. This paper should be understood not as a comprehensive analysis, but as an attempt to identify important questions regarding ongoing processes in sport field. To achieve the aim of the paper following tasks were raised: to present the structure of Lithuanian sport field using Bourdieu's field theory; to discuss particular examples of “misbehaving” between actors acting in the field. Scientific literature and comparative analysis methods are used in the paper.

The sport in Lithuania is very popular, but under the

facade of society's interest in sport, there is other side of the coin. The success of our athletes' performances often attracts public attention, while the structural aspects of the organization of sport remain marginalized (with some exceptions of basketball case). The popularity and the growth of the sport field are fostering its structural change, which attracts new actors to the field. The problem is that, as a consequence to that the numbers of such actors who are seeking personal benefit from the sport are increasing, while actors who would be interested in successful development of sport are lacking. The examples that are analyzed in the paper gives us opportunity to make an assumption about worrisome trends in the field of sport: the balance of

operating agents in the field has been changed, as well as their goals and their rivalry strategies. Lithuanian sport field seems to be going through another phase of

change and in order to understand it decently, detailed analysis should be carried on.

Keywords: Lithuanian sport field, social agent, capital, rivalry.

Dainius Genys

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra

K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas

El. paštas: d.genys@smf.vdu.lt

Gauta 2012 09 04
Patvirtinta 2012 09 28

Olimpinių žaidynių šviesa ir šešėliai apgaulingo elgesio sporte aspektu

Dr. Salomėja Zaksaitė

Teisės institutas

Santrauka

XXX olimpiados žaidynės Londone, be postuluojamų vienybės, taikos, tobulumo siekimo, tolerancijos ir pagarbos idealų, atskleidė ir šešėlinę sporto pusę: įvairius apgaulingus būdus, kuriais sportininkai bando pagerinti savo asmeninius rezultatus ir taip aplenkti varžovus arba, atvirkščiai, tyčia rungiasi ne pagal savo jėgas dėl materialinės ar kitokios naudos.

Straipsnio tikslas – nustatyti santykį ir ribą tarp garbingų ir negarbingų rungtyniavimo būdų olimpinių žaidynių kontekste. Numatytam tikslui pasiekti keliami šie pagrindiniai uždaviniai: 1) išanalizuoti XXX olimpiados žaidynių Londone pagirtinas ir abejotinas vietas, iliustruoti, kur šiame spalvotame žemėlapyje atsiduria Lietuva; 2) nustatyti, kaip socialinės teorijos paaiškina tam tikrus olimpinių žaidynių probleminius ypatumus; 3) ištirti, kaip teisinis reguliavimas padeda ar trukdo skaidrinti sportą.

Straipsnyje aptariamos aktualios temos: dopingas, dopingo kontrolė ir potencialūs piktnaudžiavimai ja; manipuliacijos sporto varžybų rezultatais, jų santykis su komercializacija; pats sporto reginys kaip sporto simuliakras, jo sąryšis su postmoderniomis, kritinėmis idėjomis. Šios temos peržengia valstybių sienas, jos svarbios tiek sporto teisės, tiek sporto sociologijos ir pedagogikos prasme: pavyzdžiui, riba tarp varžybų taktikos (kai nesirungiama iš visų jėgų, o tik taip, kad būtų patenkama į kitą varžybų turą) ir piktnaudžiavimo kova iki šiol nėra visiškai aiški, galinti priklausyti nuo teisėjų diskrecijos, kuri atitinkamai turėtų priklausyti nuo teisėjų kompetencijos ir (reikiamos) kvalifikacijos.

Olimpinių žaidynių Londone lietuviški (nacionaliniai) pavyzdžiai liudija ir apie globalias problemas. A. Skujytės atveju atsirado antidopingo sistemos diskriminacinis bruožas, jei ne teisine, tai bent faktine prasme, o jei būtų nuspręsta, kad panašiomis testavimo procedūromis sudaromos nelygios sąlygos varžytis, antidopingo kontrolė apskritai prarastų savo autoritetą, nes išeitų, kad atitinkama kontrolė gali daryti neproporcingai didelę ir vargu ar pagrįstą įtaką varžybų rezultatams. E. Petrausko kovos su korėjiečių rezultatas ragina nustatyti aiškesnius teisėjavimo standartus bokso varžybose. Įrodyti korupciją ar šališkumą panašiais atvejais gali būti sudėtinga, tačiau turi būti įmanoma įdiegti kiek įmanoma labiau nuspėjama ir vienodesnę teisėjavimo sistemą.

Raktažodžiai: *olimpinės žaidynės, apgaulė, dopingas, manipuliacijos sporto varžybų rezultatais.*

Įvadas

XXX olimpiados žaidynės Londone, be postuluojamų asmeninio tobulėjimo siekimo, vienybės, taikos, tolerancijos ir pagarbos idealų, atidengė ir šešėlinę sporto pusę: įvairius apgaulingus būdus, kuriais sportininkai bando pagerinti savo asmeninius rezultatus ir taip aplenkti varžovus arba, atvirkščiai, tyčia „rungi“ ne pagal savo jėgas dėl materialinės ar kitokios naudos.

Olimpinius idealus reprezentuoja nebūtinai tie, kurie pelno aukso medalius, tai liudija maratonininko Gouro Marialo, dar nenuskambėjus starto švilpukui tapusio šių žaidynių didvyriu, pavyzdys. Gouras Marialas – nepriklausomas sportininkas. Be

paso, be šalies ir, atrodytų, be vilties Marialas vis dėlto varžėsi olimpinėse žaidynėse. Atletas, prieš pabėgdamas į Jungtines Valstijas, anksčiau gyveno Sudane, ten buvo pagrobtas, parduotas į vergiją ir neteko 28 giminaičių Sudano pilietinio karo metu. Dalyvaujantį žaidynėse savo sūnų po dvidešimties metų per televiziją galėjo pamatyti tėvai, pėsčiomis nuėję iki miesto apie 50 kilometrų, nes jų gyvenamoje vietoje nebuvo nei elektros, nei vandens. Atletas tikėjosi, kad jis įkvėps savo tautiečius ir kad visas Pietų Sudanas džiaugsis žiūrėdamas į jį – kaip kraujo brolis jiems atstovauja (Emmert, 2012). Olimpines vertybes reprezentuoja ir Oskaras Pastorius – bekojis sprinteris, nors ir nelaimėjęs medaliu, bet šlovinamas kaip įkvėpimo šaltinis, ir ne vien

tik tarp neįgaliųjų. Sportininkui vietoj amputuotų abiejų kojų įtaisyti anglies pluošto lankstūs plokšti protezai. Tarptautinės lengvosios atletikos federacijos sprendimu atletui buvo uždrausta dalyvauti varžybose kartu su sveikaisiais sportininkais (esą kojų protezai sąlygoja nepagrįstą pranašumą – su jais įmanoma nubėgti greičiau nei su žmogaus kojomis), tačiau vėliau Tarptautinis sporto arbitražo teismas (toliau – TSAT) Lengvosios atletikos federacijos sprendimą panaikino teigdamas, kad protezai jokio įrodyto biocheminio ar metabolinio pranašumo nesuteikia (TSAT, 2008).

Straipsnio **tikslas** – nustatyti santykį ir ribą tarp garbingų ir negarbingų rungtyniavimo būdų olimpinė žaidynių kontekste. Numatytam tikslui pasiekti keliami šie pagrindiniai **uždaviniai**: 1) išanalizuoti XXX olimpiados žaidynių Londone pagirtinas ir abejotinas vietas, iliustruoti, kur šiame spalvotame žemėlapyje atsiduria Lietuva; 2) ištirti, kaip socialinės teorijos paaiškina tam tikrus probleminius ypatumus; 3) atskleisti, kaip teisinis reguliavimas padeda ar trukdo skaidrinti sportą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, teisės aktų ir teismų praktikos analizė, lyginimas ir apibendrinimas.

1. Dopingas, dopingo kontrolės sistema ir galimi piktnaudžiavimai ja

Lietuvai vienas iš šešėlinių varžymosi būdų – dopingas – šiose olimpinėse žaidynėse tapo aktualus dar prieš joms prasidedant: prieš pat žaidynes nustatius, kad viena dviratininkė vartoja eritropoetiną, buvo pakeista olimpinės rinktinės sudėtis. Vienas iš populiariausių dviračių sporte neleistinų preparatų eritropoetinas padidina raudonųjų kraujo kūnelių kiekį kraujyje, taip organizmas geriau aprūpinamas deguonimi. Suprantama, deguonies galima gauti ir kitais būdais – reguliariai treniruojantis, sunkiu darbu, subalansuota mityba, vienas iš legalių būdų – treniravimasis aukštikalnėse. Apie dviračių sporto imlumą dopingui byloja ir istorinės studijos. Antai Danijos mokslininkas V. Mølleris nurodo, kad istoriškai dopingas dviračių sporte nebuvo „blogis“. Jau XX amžiaus pradžioje dviratininkams egzistavo dvigubi standartai tarp to, kaip yra, ir to, kaip turėtų būti. Viena vertus, buvo reikalaujama, kad sportininkai rengtųsi varžyboms tik savo jėgomis, kita vertus – nebuvo neįprasta matyti dviratininkus, gurkšnojančius vyną ar konjaką. V. Mølleris daro išvadą, jog sportas tais laikais nebuvo reguliuojamas griežtos paternalistinės antidopingo politikos (kaip

kad yra šiais laikais). Netgi atvirkščiai – kepėjui ar baro savininkui būdavo garbė, jei jo barą ištuštindavo alkani dviratininkai (Møller, 2008, 66).

Manytina, kad dviratininkai nėra griežtai nusištatę prieš dopingą, leistino ir draudžiamo elgesio paribyje egzistuoja (profesionalaus) dviračių sporto subkultūra, apimanti tiek teisėtą, tiek neteisėtą elgesį (rezonansinė L. Amstrongo istorija patvirtintų šią įžvalgą). Panašių minčių išsako ne vien dviratininkai ir tai priklauso ne vien nuo sporto šakos. Pavyzdžiui, Prancūzijos tyrėjai teigia, jog atletai iš žemesniųjų socialinių sluoksnių yra labiau pažeidžiami dopingo, nes sportą jie gali laikyti savo vienintele viltimi kažko pasiekti. Atletų sąmonėje susiformuoja požiūris, dėl kurio kūnas alinamas ir laikomas (tik) instrumentu užsitikrinti reikiamą pragyvenimą (Patrick Peretti-Watel et al., 2004).

Šiais laikais dopingo, kaip savaiminio blogio, kvestionavimą gali sąlygoti ir antidopingo kontrolės selektyvumas. Tai iliustruoja lietuvių septynkovinininkės A. Skujytės pavyzdys. Lietuvos tautinio olimpinio komiteto nuomone, netgi ir burtų būdu tikrinant vienintelę sportininkę po pirmos septynkovės varžybų dienos buvo pažeistos sportininkės galimybės pailsėti (sportininkė grįžo į olimpinį kaimelį dviem valandomis vėliau nei jos konkurentės) ir atitinkamai kovoti dėl medalio.

Manytina, kad dopingo kontrolės sistema turėtų būti analizuojama remiantis Europos žmogaus teisių teismo suformuluotais žmogaus teisių ir laisvių varžymo pagrindais – įstatymiškumu, proporcingumu ir būtinumu demokratinėje visuomenėje. Dėl pirmojo pagrindo abejonių nekyla – kontrolės sistema yra įtvirtinta įstatymiškai. Ar sistema yra proporcinga siekiamam tikslui ir ar ji yra būtina demokratinėje visuomenėje, atsakyti sudėtingiau. Manoma, kad „švaraus“ sporto tikslas yra labai svarbus, bet vargu ar jis pakankamas gremėzdžiškai antidopingo sistemai įteisinti. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad „švaraus“ sporto tikslas negali būti galutinai pasiektas, nes dopingo testavimo procedūros nėra 100 % tikslios (patikimos) (Pitsch, 2009). Panašus klausimas, susijęs su antidopingo taisyklių proporcingumu ir atitikimu teisėtą tikslą, jau buvo keliamas ir Europos teisingumo teisme. Teismas Meca-Medinos byloje pažymėjo, kad dopingo draudimas (kuriuo nesiekiami diskriminacinių tikslų) grindžiamas išimtinai sportinėmis priežastimis, nesusijusiomis su ekonomika (ETT, 2006). Vis dėlto A. Skujytės atveju, jei ne teisine, tai bent faktine prasme, atsirado antidopingo sistemos diskriminacinis bruožas, be

to, nėra visiškai aišku, kaip panašią bylą spręstų tiek bendrosios kompetencijos teismai, tiek TSAT. Jei būtų nuspręsta, kad tokiomis procedūromis sudaromos nelygios sąlygos varžytis, antidopingo kontrolė apskritai prarastų savo autoritetą, nes išeitų, kad atitinkama kontrolė gali daryti pernelyg didelę ir vargu ar pagrįstą įtaką varžybų rezultatams. Tačiau taip pat visiškai įmanoma, kad panaši byla būtų išspręsta ne sportininkės naudai, nes faktinis nelygiateisiškumas neimplikuoja teisinio nelygiateisiškumo. Tai teisės teorijoje vadinama teisinėmis fikcijomis: kai bendras (nagrinėjamu atveju – antidiskriminacinis) principas ar bendra norma faktiškai paneigiama pritaikant konkretinančią (nagrinėjamuoju atveju – numatančią, kad dopingo testai atliekami rungties prizininkėms ir dar dviem, kurios atrenkamos burtais) normą (Panomariovas, 2012).

Egzistuoja ir daugiau abejonių dėl antidopingo sistemos galimo diskriminacinio pobūdžio: tai susiję su sportininkų stebėjimo sistema (angl. *whereabouts*) ir su sportininkų testavimu pačioje Lietuvoje. Pagal stebėjimo sistemą sportininkai privalo pateikti informaciją apie savo buvimo vietą kiekvieną dieną tam, kad juos būtų įmanoma patikrinti. Stebimi iš esmės tik olimpinį sporto šakų sportininkai, kurie rengiasi olimpinėms žaidynėms. Kitų sporto šakų atletai Lietuvoje praktiškai nestebimi, ir tokia situacija kelia abejonių dviem aspektais: 1) ar Lietuva *realiai* įgyvendina Antidopingo konvenciją; 2) ar finansavimo nutraukimas sporto šakoms, kurių federacijos yra neprisijungusios prie Antidopingo konvencijos, tačiau nenutraukimas toms sporto šakoms, kurių federacijos yra prisijungusios prie Antidopingo konvencijos, nors *faktiškai* kai kurių tokių federacijų sportininkų stebėjimo sistema nevykdoma, nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto lygiateisiškumo principo.

Kitas klausimas kyla ir dėl pavienių sportininkų testavimo. Žmogiškąją prasme suvokiama, kodėl testuojami tik kai kurie sportininkai (Antidopingo agentūrai skiriama nepakankamai lėšų, o vienas dopingo testas kainuoja apie 1000 litų), tačiau kvestionuotina, ar už tokias lėšas apskritai įmanoma vykdyti tarptautinius išipareigojimus. Teisine prasme lygiateisiškumo principas nėra pažeidžiamas, nes formaliai visi sportininkai gali būti testuojami, tačiau praktine finansine prasme nelygiateisiškumas akivaizdus: testuojami tik kai kurie sportininkai (kurių federacijos yra prisijungusios prie Antidopingo konvencijos), atitinkamai tų sportininkų federacijos gauna finansavimą visiems sportininkams (ir testuo-

jamiems, ir netestuojamiems). Tačiau finansavimo negauna tie sportininkai, kurių federacijos yra neprisijungusios prie Antidopingo konvencijos, nors (jeigu ir būtų prisijungta prie Konvencijos) realiai testuoti būtų galbūt tik keli arba apskritai nė vienas sportininkas (Zaksaitė, 2011, 94).

Potencialių neaiškumų esama kvestionuojant antidopingo sistemos legitimumą apskritai (ne tik Lietuvos kontekste). Akcentuotina, kad tiek testavimo, tiek stebėjimo sistemos neišvengiamai yra ir turi būti selektyvios: jų idėja ir buvo tokia, kad jos taikytinos pirmiausia aukščiausio lygio atletams, kuriuos tikrinti *pasirenka* tarptautinė ar nacionalinės antidopingo agentūros. Taigi formaliai lygiateisiškumo principas nėra pažeidžiamas, tačiau praktiškai, kaip parodė ir lietuvių septynkovinininkės pavyzdys, antidopingo sistemoje yra prielaidų plačiai diskrecijai ir potencialiam piktnaudžiavimui.

2. Manipuliacijos sporto varžybų rezultatais: ar dėl to kalta tik komercializacija?

Ne itin aiški riba tarp teisėto ir neteisėto elgesio egzistuoja ir kitų „slidžių“ rungtyniavimo būdų atvejais. Pavyzdžiui, Londono olimpinėse žaidynėse buvo diskvalifikuotos aštuonios Indonezijos, Kinijos ir Pietų Korėjos badmintonininkės, kurios tyčia pralaimėjo, kad gautų palankesnes varžoves kitame etape. Teisėjai nusprendė, kad jos akivaizdžiai piktnaudžiavo kova ir toks elgesys pražūtingas sportui. Buvo nubrėžta riba tarp taktikos ir apgaulės: dažnai žaidėjai nežaidžia absoliučiai visa jėga – (tik) taip, kad patektų į kitą raundą (tai būtų vadinama varžybų taktika); bet tąsyk jos žaidė labai silpnai, praleido paprastus smūgius (tokiu atveju kalbėtina apie apgaulę ir sporto dvasios pažeidimą). Matyti, kad panaši riba priklauso jau sporto filosofijos ir pedagogikos sričiai, kur prasminga aiškintis, ką reiškia ir ką rodo žaidėjo kvalifikacija, kaip suvokiami paprasti smūgiai, sudėtingi smūgiai, kuo skiriasi žaidimas ne pagal jėgas ir piktnaudžiavimas kova. Praktinė prasme visi šie klausimai priklauso nuo sprendimo priėmėjų – varžybų teisėjų – diskrecijos, kuri savo ruožtu priklauso nuo įvairių veiksnių, iš kurių svarbiausias turėtų būti teisėjo kompetencija.

Šiuolaikinės žaidynės yra neišvengiamai komercializuotos. Komercializacija gali būti natūrali (paties sporto dalis, padedanti jam tinkamai plėtotis ir sukurianti reikiamą infrastruktūrą), o gali būti iškreipta, dirbtinė. Kartais nėra visiškai aišku, kas atsirado pirmiau – įprasta komercializacija ar pats sportas. Pavyzdžiui, keirinas (dviračių treko rungtis, kurioje sporti-

ninkai spurtuoja norėdami laimėti) kilo iš Japonijos, kur buvo sukurtas lažinimosi tikslais. Pirmosios tokios rungties varžybos įvyko 1948 m. Kitakiūšiu (Fukuokos prefektūroje) ir tik kur kas vėliau, 2000 m., buvo įtrauktos į olimpinę programą. Kontroliuojant atletus ir nustatant taisykles („retušuojant“ kapitalizmą sporto srityje) svarbu aiškiai atskirti normalias ir iškreiptas komercializacijos formas.

Tarptautinis olimpinis komitetas linkęs varžyti netgi natūralią komercializaciją – antai atletams uždrausta reklamuoti savo rėmėjus žiniasklaidoje ar kitais būdais per olimpinės žaidynes (vadinamoji 40-oji taisyklė). Šios taisyklės šešėlinis paradoksas yra tas, kad ji galioja ne visiems rėmėjams – tik tiems, kurie nėra olimpinių žaidynių partneriai (taip išeina, kad oficialūs partneriai, kaip antai „McDonalds“, BMW ar „Adidas“, per žaidynes apsaugomi nuo konkurencijos). Įdomu pastebėti, kad tokios kompanijos kaip „Adidas“ ir anksčiau yra patekusios į dėmėtą korupcijos liūną: daugybė žmonių skelbė nepirksiantys „Adidas“ produkcijos, nes ši yra pagrindinė FIFA rėmėja. FIFA – tarptautinė futbolo federacija – įtariama balsų klastojimu renkant jos ilgametį prezidentą S. Blaterį ir kitokiais korupciniais sandėriais, be kita ko, su savo jau žlugusiu rinkodaros partneriu ISL. Šiek tiek ironiška tai, kad Lietuvos olimpiniam medalininkams skirti būtent BMW automobiliai. Gana keistai kai kuriais atvejais atrodo ir Lietuvos Respublikos teisinis reglamentavimas, kai plika akimi matyti galimai kontraversiškos nuostatos. Pavyzdžiui, Kūno kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymo 3 str. 1. d. 1-ame punkte nustatyta, kad Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto rėmimo fondo lėšas, be kita ko, sudaro dalis akcizo pajamų, gautų už alkoholinius gėrimus ir apdorotą tabaką. Ši įstatymo nuostata (mažų mažiausiai) paradoksali: sportas, kaip visuomenės sveikatai naudinga veikla, yra remiama iš visuomenės sveikatai žalingos veiklos šaltinių. Tokia įstatyminė konstrukcija leidžia daryti prielaidą, jog po idealistinėmis deklaracijomis slypi komerciniai interesai, mažai ką bendra turintys su postuluojamomis sporto vertybėmis.

Neturėtų praslysti pro akis mažiau raiškios, bet ne mažiau pavojingos komercializacijos grimasos – komercinės manipuliacijos sporto varžybų rezultatais. Praeitų metų rugsėjį BBC pateikė duomenų, kad Azerbaidžanas sumokėjo milijonus dolerių Tarptautinei bokso asociacijai WSB už tai, kad du jų šalies boksininkai laimėtų aukso medalius Londono olimpinėse žaidynėse. Suprantama, Azerbaidžano pareigūnai paneigė atitinkamus įtarimus teigdami, kad

pavedimas buvo susijęs išimtinai su komercinėmis investicijomis. Tačiau viena iš žaidynių kovų sukėlė naujų įtarimų bangą: nors japonas Satoshi Shimizu pasiuntė į nokdauną azerbaidžanietį Magomedą Abdulhamidovą penkis kartus, bet Turkmėnistano teisėjas skyrė pergalę azerbaidžaniečiui. Po japonų protesto ir kovos įrašo peržiūros rezultatas pakeistas, japonas kovojo toliau, o azerbaidžanietis išvažiavo namo. Nuodugnesnis šio atvejo tyrimas neatliekamas, taigi įtarimai (baudžiamojo) teisinio pavidalo neigijo.

Lietuvai susipažinti su panašiais atvejais taip pat svarbu. Boksininko Evaldo Petrausko aplinka abejojo pusfinalio teisėjų sprendimu skirti pergalę korėjiečiui. Suprantama, faktinės abejonės jokios teisinės galios neturi. Teisinę galią turėtų nebent TSAT patenkinta lietuvių apeliacija, kuri nėra ir nebus pateikta. Tokių principingų, nors ir nesėkmingų mėginimų bokse būta. Prieš pat olimpinės žaidynes liepos pabaigoje TSAT nagrinėjo Airijos boksininko Džosefo Wardo apeliaciją. Sportininkas teigė, kad kvalifikacinis patekimo į olimpinės žaidynes etapas Turkijoje buvo korumpuotas, atrankos taisyklės netinkamai pritaikytos. Teismas apeliaciją atmetė remdamasis tokiais argumentais: atletas savo apeliaciją grindė išlaptinto liudytojo parodymais, tačiau tas asmuo neatitiko anonimiam liudytojui keliamų sąlygų, būtent, turėjo būti duomenų, kad liudytojui gresia pavojus, o teisė būti išklaustam turėjo būti užtikrinama kitais būdais, t. y. išlaptintam liudytojui turėjo būti surengta kryžminė apklausa naudojant audiovizualines apsaugos priemones. Taip pat turėjo būti nuodugnai patikrinta atitinkamo liudytojo reputacija ir asmenybė. Apeliantas nepateikė jokių minėtų duomenų, todėl teismas nesirėmė tokio liudytojo parodymais ir nurodęs, kad atrankos taisyklės buvo pritaikytos tinkamai, apeliaciją atmetė (TSAT, 2012).

Grįžtant prie Lietuvos pavyzdžio, suprantama, kad korupciją ar (teisėjo) šališkumą įrodinėti būtų kraštutinis ir, ko gero, pats radikaliausias, bet ne pats racionaliausias bandymas. Vis dėlto panašūs pavyzdžiai rodo būtinumą labiau unifikotos ir labiau nuspėjamos teisėjavimo bokse sistemos, kurią įdiegti neturėtų būti pernelyg keblu, o kaip pavyzdys galėtų būti pasitelkiama, pavyzdžiui, dailiojo čiuožimo teisėjavimo sistema, kuri (anksčiau, iki 2004 m. reformos) taip pat susidūrė su panašiais sunkumais.

3. Sportas kaip reginys, tamsios ir „šviesios“ dėmės

Pastebėtina, kad sporto dėmių paletėje paprastai atsideria Azijos ar kitos „tamsios“ šalys. Tuomet,

kai laimi aukso medalį Lietuvos ar Kinijos plaukikės, išsyk puolama svarstyti, ar nebuvo vartotas dopingas, o nugalėjus amerikiečiui M. Phelpsui panašių spekuliacijų kyla kur kas rečiau. Tai apibūdinama kiek pasipūtusiai ir selektyviai skambančiu posakiu: „per gerai, kad būtų tiesa“ (angl. *too good to be true*). Amerikiečių plaukimo treneris J. Leonardas rekordininkės Ye Shiwen rezultata (16-metė mergina 400 metrų nuotolio paskutiniuose 50-yje metrų buvo greitesnė netgi už Ryaną Lochtę – amerikietį olimpinio aukso medalio laimėtoją) vadino neįtikėtinu ir trikdančiu įtardamas kinus naudojant genetines manipuliacijas.

Istorija liudija, kad kartais panašūs, nors ir nekorektiški, įtarimai turi pagrindą: antai buvusioje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje vaikai buvo treniruojami stovyklose, kuriose jie vadinti ne vardais, o paženklinėti nuasmenintais numeriais. Apie itin griežtas, kalėjimą primenančias kinų vaikų sporto mokyklas kalbama ir šiais laikais keliant klausimą, ar alinančios treniravimosi sąlygos suderinamos su žmogaus (vaiko) teisėmis. Spalvotų medalių švytuoklė tarsi liudytų Kinijos (ir jos pasirinktos sportininkų ugdymo metodikos) naudai, tačiau ar tikrai medaliai turėtų būti pagrindinis kriterijus, iš kurio galima spręsti apie sportinio lavinimo sistemos pagrįstumą? Olimpinių žaidynių atgaivintojas Pjeras de Kubertenas tikriausiai atsakytų, kad ne.

Tačiau medaliai blizga, į juos malonu žiūrėti, ir verta pažymėti, kad Pjero de Kuberteno laikais televizija nebuvo tokia populiari kaip dabar. Taigi metaforiškai kalbant apie vaizdus, spalvas, šviesas ir šešėlius, yra aktualus pats sporto reginys. Šiuo klausimu taip pat yra kritiškai pasisakančių teoretikų. Pavyzdžiui, pasak prancūzų mokslininko J. Baudillardo, šiuolaikinė kultūra yra „klastotė“ arba simuliacija, pilna simuliacrų. Visuotinė žiniasklaida yra vienas iš pagrindinių šios klastotės provokatorių. Sportas per televiziją yra kitoks nei sportas stadione – televizijos žiūrovas veiksmą mato iš arčiau, įvairiais, jam patogiais rakursais, negirdi įprasto šurmulio. Reginys tampa dirbtinis, falsifikuotas, nenatūralus, o žiūrovai – užkerėti to, kas realiai neegzistuoja (Giulianotti, 2005, 184–185). Tikslumo dėlei reikėtų pasakyti, jog atitinkamos (postmodernizmo) išvalgos nebūtinai yra itin naujos ar modernios. Panašias mintis jau prieš beveik tris dešimtis metų pateikė ir socialinio konflikto, ir kitoms teorijoms pritariantys teoretikai. J. Sewartas teigė, jog tada, kai sportas tampa paradymu (angl. *dis-play*), sunaikinamos sporto vertybės. Sportas transformuojamas į spektaklį, kuris vaidina-

mas ir apipavidalinamas tam, kad galėtų būti suvartotas žiūrovų, ieškančių juokingų pramogų (Sewart, 1981, 49). O sportininkai laikomi instrumentais, „gaminančiais“ reginį, pergales ir pelną. Dar praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje buvo teigiama, jog kiekvienas sportas apima manipuliaciją žmogaus kūnu. „Čempionų gaminimas“ jau tapo atskira industrija su specializuotomis laboratorijomis, tyrimų institutais, treniruočių stovyklomis ir eksperimentiniais sporto centrais. „Teikiantys vilčių“ atletai pastebimi dar vaikystėje, mažiau talentingi nusijojami ir likę metodiškai orientuojami į rezultatus pagal savo potencialą. Specialistai šiame sportiniame Gulage aukoja žmones (žmogiškumą) siekdami peržengti biologines organizmo ribas (Brohm, 1978, 18–19).

Postmodernių teorijų ribotumai, pasak sporto sociologijos teoretiko R. Giulianotti, yra tie, kad šios teorijos yra gana fragmentiškos, eklektiškos, ne visuomet nuoseklios, be to, pabrėždamos reliatyvumą, postmoderniosios teorijos atmeta universalią etiką. Dar daugiau, nėra aišku, kada sustabdyti dekonstrukcijos procesą – pasak postmodernistų, netgi garbingo žaidimo (angl. *fair play*) idealai gali būti susiję su galia ir nelygybe. Pavyzdžiui, kritikai galėtų pasakyti, kad garsusis O. Pistoriaus pavyzdys visai ne įkvepiantis, o vis dėlto (jei ne teisine, tai bent faktine ar psichologine prasme) diskriminuojantis sveikus sportininkus, nes anglies pluošto protezų neskauda, jie nesusidėvi ir apskritai sveikiems gali būti neįjauki žiūrėti į greta lekiančius dirbtinius įtaisus.

Autorės manymu, kertinės postmodernizmo idėjos yra ne (vien) eklektiškumas ar reliatyvumas, o dėmesio suteikimas būtent „marginaliems“ klausimams, kurie marginalūs tampa dažniausiai todėl, kad kažkas siekia, jog jie būtų nepastebimi, necentriniai, ribiniai, todėl būtina keisti požiūrio taškus tam, kad nepraslystų pro akis sąmoningai užtušuoti kur kas platesnio ir daugiaprasmiškesnio paveikslo kontūrai. Autorės atlikto disertacinio tyrimo metu atitinkamų marginalių kontūrų rekonstrukcija buvo juntama sporto gydytojo kalboje: ekspertas teigė, kad, pavyzdžiui, vadinamasis „išimtinis“ dopingo leidimas vartoti gydymui savaime slepia beveik beribes galimybes dopingą vartoti, nes aukščiausio lygio atletų sveikatos būklė vos ne nuolat yra kritinė ir „ribinė“ (Zaksaitė, 2011, 154).

Apibendrinimas

Šviesos ir šešėlių metafora leidžia pažvelgti į sportą įvairiais rakursais. Kartu pamažu suvokiama, kad be balto nebūtų juodo, ir atvirkščiai: santykis

tarp garbingo ir negarbingo elgesio sporte nėra toks akivaizdus, kaip galėtų pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Dopingas be to, kad savaime gali būti subjektyviai toleruojamas profesionaliajame sporte, kelia ir potencialių teisinių klausimų. Tam tikro legitimumo stokoja tiek sportininkų stebėjimo sistema, tiek testavimo sistema. Atsitiktinis testavimas, kaip parodė lietuvės septynkovinė pavyzdys, gali sąlygoti visiškai neatsitiktines nesėkmes per varžybas. Skandalingi teisėjavimo atvejai bokse byloja apie labiau standartizuoto ir labiau nuspėjamo teisėjavimo poreikį. Riba tarp varžybų taktikos (kai nesirungiama iš visų jėgų, o tik taip, kad būtų patenkama į kitą varžybų turą) ir piktnaudžiavimo kova taip pat nėra visiškai aiški, galinti priklausyti nuo teisėjų diskrecijos. Prie visų įvardytų dėmių prisideda sporto komercializuotas pobūdis, neretai liudijantis ne apie tinkamą materialinę bazę, o apie nebūtinai garbingus komercinius interesus. Viso to pabaigoje keltinas retorinis klausimas: jeigu vienas iš pagrindinių simbolių – olimpinė ugnis – buvo apgaule Prometėjo padovanota žmonijai, ar pačia pirmine prasme apgaule gali būti svetima sportui? Klausimas „šešėlinis“, tačiau atsakymas į tokį klausimą tikriausiai akivaizdus.

LITERATŪRA

1. Ar bokso mačas tarp japono ir azerbaidžaniečio buvo korumpuotas: <http://www.guardian.co.uk/sport/2012/aug/02/olympics-2012-boxing-boxing>
2. Brohm, Jean-Marie (1978). *Sport: A Prison of Measured Time*. London.
3. Diskvalifikuotos 8 badmintonininkės: <http://www.guardian.co.uk/sport/2012/aug/01/london-2012-badminton-disqualified-olympics>
4. Emmert, M. *Gour Marial skiria maratoną savo gimtajai šaliai*: <http://blogs.desmoinesregister.com/dmr/index.php/2012/08/12/guor-marial-dedicates-marathon-performance-to-family-country/>
5. Europos Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) sprendimas 2006 m. liepos 18 d. C-519/04 dėl 2004 m. gruodžio 22 d. pagal Europos Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnį Davido Meca-Medinos, gyvenančio Barselonoje (Ispanija), pateiktą apeliacinį skundą.
6. Giulianotti, R. (2005). *Sport. A Critical Sociology. Policy*, p. 184–185.
7. Jungtinių tautų pabėgėlių agentūra: Gour Marial, pabėgėlis, bėgantis už pasaulį. *Guor Marial: the refugee marathon man running for the world*: <http://www.unhcr.org/502a51979.html>
8. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas (2007). *Valstybės žinios*, 2007-07-21, Nr. 81-3321.
9. Møller, V. (2008). *The Doping Devil*. Danija, Vokietija.
10. Peretti-Watel, Patrick, et al. (2004). Attitudes towards doping and recreational drug use among French elite students. *Athletes Sociology of Sports Journal*, 21, 1–17.
11. Pitsch, W. (2009). “The science of doping” revisited: fallacies of the current anti-doping regime. *European Journal of Sports Science*, March; 9(2), 87–95.
12. Panomariovas, A. (2011). The legal fiction in criminal proceedings - is it historical anachronism or objectively conditional necessity? *Jurisprudence*, 18(2), 725–738.
13. Sewart, J. (1981). The rationalization of modern sport: The case of professional football. *Arena Review*, 5 (September), 49.
14. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas: Arbitration CAS 2008/A/1480 *Pistorius v/ IAAF*. Prieiga per internetą: <http://jurisprudence.tas-cas.org/sites/CaseLaw/Shared%20Documents/1480.pdf>
15. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas: CAS arbitration N° CAS OG 12/02 *Ward v IOC, AIBA, ANOC*. Prieiga per internetą: http://www.tas-cas.org/d2wfiles/document/6150/5048/0/Award20_02-2012_FINAL.pdf
16. Zaksaitė, S. (2012). *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos: daktaro disertacija*. Vilniaus universitetas.

THE LIGHT AND SHADOWS OF OLYMPIC GAMES IN THE CONTEXT OF DECEPTION IN SPORTS

Dr. Salomėja Zaksaitė
Law Institute

SUMMARY

London Summer Olympic Games, besides postulated ideals of unity, peace, tolerance and equality, also exposed the black side of sports: a variety of deceptive ways by which athletes attempt to improve their personal performance and overtake opponents or, conversely, intentionally try to underperform for the material or other benefits.

The methods of the article are the systematical analysis of scientific (legal, criminological and sociological) literature, legal acts and jurisprudence. The object of the article is the relation and margin between fair and unfair play in Olympic Games. Aim

of the article was to clarify the line (margin) between honorable and dishonorable ways of competing in the context of Olympic Games. In order to achieve the aim the following tasks were defined: 1) to analyze the recent London Olympic Games and identify what aspects are actual for Lithuania; 2) to find out how social theories might explain some disputable examples; 3) to analyze how legal regulation helps or hinders to clarify sport.

Lithuanian examples in London Summer Olympic Games also show global problems. Women heptathlonist's case reveals that the discriminatory aspect of the doping testing system has occurred at

least practically (if not legally). If it is decided that similar procedures are unlawful, anti-doping control might lose its authority, as it might disproportionately and unreasonably influence the course or results of the competition. Boxer's E. Petrauskas case calls for more transparent and more standardized refereeing system in boxing. In said case it can be difficult to prove corruption, but it must be possible to establish more predictable refereeing.

The metaphor of light and shadows lets us to look at sport from various perspectives. Step by step it is understood that white does not exist without black and vice versa: the relation between fair and unfair play is not as trivial as it might seem from the first sight. Doping might be subjectively tolerated in

professional sports and it also raises potential legal questions. Whereabouts as well as testing systems lack some legitimacy, for instance, „random“ testing might condition not random failures at the playfield. The system of refereeing in boxing calls for more standardized and more predictable one. The margin between the tactics of the competition (when the main aim is to get into the next round, not to show the best efforts) and abuse of the competition (match-fixing) is not clear, it might be the question of the referee's discretion. Also, the commercialization of sports usually speaks not only about appropriate infrastructure and material basis, but also about not necessarily fair commercial interests.

Keywords: Olympic Games, cheating, doping, manipulations of sport results.

Salomėja Zaksaitė
Teisės instituto Baudžiamosios justicijos tyrimų skyrius
Gedimino pr. 39 / Ankštoji g. 1, LT-01109 Vilnius
El. paštas: salomeja.zaksaitė@gmail.com

Gauta 2012 08 20
Patvirtinta 2012 09 28

Sąlygos olimpiniam žmogui sukurti: idealistinės ir kritinės mintys prieš 2012 metų olimpines žaidynes Londone

Prof. habil. dr. Norbert Muller
Tarptautinė olimpinė akademija

Santrauka

Pasikliaudamas principais, kurie yra išdėstyti P. de Kuberteno (P. de Coubertin) tekstuose (24 knygos, 50 brošiūrų, 1150 straipsnių), ir skirdamas daugiausia dėmesio H. Lenko (Hans Lenk), N. Nissiočio (Nocolaos Nissiotis) ir O. Grupės (Ommo Grupe) tyrimams, autorius stengiasi apibūdinti išskirtinius bruožus, kuriuos turėtų turėti XXI amžiaus „olimpiniai žmonės“.

Išvardija reikalavimus, kuriuos privalėtų įvykdyti žmogus, norintis likti ištikimas olimpiniam idealams, atitinkantiems Kuberteno filosofiją:

1. Asmeninė sporto patirtis.

2. Darnus visapusiškas individo švietimas.

3. Žmogaus tobulėjimo per geriausią rezultatą idėja ne tik sporto arenoje, bet ir mokslo bei meno srityse (pvz., Londono olimpinio meno festivalis, kuriame buvo 1200 renginių; vis daugiau mokslo kongresų ir seminarų, susijusių su olimpinėmis žaidynėmis).

4. Socialiniai kontaktai ir supratimas:

A. Savanoriška pagarba etikos principams (kilnus sportinis elgesys, olimpinis solidarumas, pagalba siekiant tobulėti).

B. Taika ir supratimas tarp tautų (pradedant „taika per olimpines žaidynes“ (JT deklaracija) ir pereinant prie tautų susitaikymo pasauliniu mastu, kaip didžiosios vizijos).

5. Asmeninė atleto laisvė ir nepriklausomybė.

6. Priklausymas sporto elitui, taip pat ir vaidmens modelis ateities atletams.

Ir dar vienas elementas, kurį paminėjo Kubertenas:

7. Emancipacija tiek sporto srityje, tiek ir kitose gyvenimo srityse per sportą, vienodą abiejų lyčių traktavimą, aplinkosaugą, sporto tradicijų puoselėjimą ir pan.

Autorius daro išvadą, kad olimpinis sąjūdis, kuris vis dar remiasi P. de Kuberteno filosofija, turi likti ištikimas humanitarinėms, filosofinėms ir edukacinėms olimpinio idealo idėjoms. Šis idealas neturi būti paaukotas ant komercijos, visagalės žiniasklaidos ir politikos altoriaus.

Ir tai yra svarbiausia nacionalinių olimpinų akademijų misija – rengti diskusijas ir aukštinti olimpinis idealus.

Raktažodžiai: olimpinis žmogus, olimpinės žaidynės, olimpinis švietimas, olimpinis sąjūdis.

Filosofiniai Kuberteno principai

1892 metais, būdamas 29 metų amžiaus, P. de Kubertenas (P. de Coubertin) pirmą kartą pristatė savo olimpinių žaidynių atgaivinimo idėją. Pradžioje jo projektai neapsiribojo kas ketverius metus vykšančiu sporto renginiu, jo tikslas buvo sukurti naują žmogaus modelį per radikalią sporto edukacinio vaidmens transformaciją. Toks žmogus XX amžiaus pradžioje turėtų paversti sportą savo gyvenimo dalimi, svarbiu laimės elementu. Šis tikslas būtų pasiekiamas per harmoningą kūno ir proto sąjungą. Kaip galima atpažinti istorines, filosofines ir ideologines šio požiūrio šaknis?

Pasikliaudamas principais, kurie yra išdėstyti P. de Kuberteno tekstuose (24 knygos, 50 brošiūrų, 1150 straipsnių), ir skirdamas daugiausia dėmesio H. Lenko (Hans Lenk), N. Nissiočio (Nocolaos Nissiotis) ir O. Grupės (Ommo Grupe) tyrimams, pamėginsiu apibūdinti išskirtinius bruožus, kuriuos turėtų turėti XXI amžiaus „olimpiniai žmonės“.

Kuberteno idėjų interpretacija turėtų būti paremta pagrindiniais jo laikų bruožais. Jo mąstymas buvo charakterizuojamas elitiniu požiūriu. Jo bibliotekoje buvo daugybė filosofinio, kultūrinio ir istorinio turinio darbų. Jis ieškojo įdomiausių dalykų ir formavo savo nuomonę. Jis neturėjo tikslo gerai išmanyti visus dalykus. Jo varomoji jėga buvo didelis smalsumas, jis daug kuo domėjosi ir sukūrė asmeninę „olimpinę idėją“. Jam buvo itin svarbūs keturi dalykai:

1. Tuo laiku filosofijos mokyklos praktiškai buvo išnykusios. Pasak jo, Hegelis buvo vienas paskutinių didžiųjų filosofų. Kubertenas pasikliovė Hegeliu, kad suformuluotų savo nuomonę apie taikomąją filosofiją, kuri turėtų būti gyvenimo, veiksmo ir moralės vedlys.

2. Kuberteno gyvenamu laiku socialiniai pokyčiai pasiekė viršūnę su Karlo Markso ir Spalio revoliucijos idėjomis. Kubertenas jau žinojo Prancūzijos sociologo F. Le Play ir Anglijos istoriko A. Toynbee, kuris išsamiai studijavo dalykus, susijusius su estetika, idėjas. Kubertenas pasijuto plėšomas tarp Hegelio idealizmo ir savo laikų naujos socialinės filosofijos, kuri artėdama prie naujojo realizmo paliko paskutinius romantizmo principus praeityje. Ši socialinė filosofija pakilo aukščiau Hegelio filosofijos ir užėmė dominuojančią poziciją universitetuose „naujojo mokslo“ forma. Tačiau Kubertenas nenorėjo sekti ta naująja kryptimi.

3. Vadinamosios globalizacijos internacionalizmo dvasia buvo tiesiogiai susijusi su visuomenės informacijos priemonių bei transporto ir komunika-

cijos plėtra ir propagavimu. Pasaulinės mugės leido palyginti darbą pasauliniu lygiu. Šiam naujam pasauliui reikėjo visa apimančios filosofijos, būtent iš šio poreikio ir gimė Kuberteno internacionalizmas, „olimpinė idėja“, kurią jis pavadino „olimpizmu“.

4. Olimpizmas yra griežtai susijęs su tarptautine taika. J. Simonas (Simon), tėviškasis Kuberteno draugas, kuris 1889 metais įkūrė Tarptautinę sąjungą ir kuris buvo vienas iš Tarptautinio taikos biuro įkūrėjų 1892 metais, paskatino jį susikonzentruoti ties „taikos be ginklų panaudojimo“ idėja. Kuberteno tarptautinis sporto sąjūdis, kurio viršūnė – kas ketveri metai švenčiamos olimpinės žaidynės, taikos festivalis, parėmė šį tikslą.

Kuberteno filhelenizmui stiprią įtaką darė graikų filosofija, bet jis buvo prieš antikinę ir Europos filosofiją. Sporto vieta antikinės Graikijos pasaulyje buvo kertinis akmuo Kuberteno filosofijoje. Vietoje termino „sportas“ Kubertenas vartojo žodį „atletika“, kuris yra kilęs iš graikiško termino „athlos“ (žygdarbis).

Jo raumenų jėga yra tiesiogiai susijusi su valios jėga. Kitaip tariant, jis pasirinko priimti pasiūlymą, o ne tik paprasčiausiai pasiekti fizinių atlikimą. Žmogus nuolatos nori pranokti save, ir tai išskiria jį iš kitų rūšių. Tai yra olimpinio šūkio: „Citius, altius, fortius“ esmė: svarbu yra nuolatinė žmogaus evoliucija. Šiais laikais kalbama apie visą gyvenimą trunkantį mokymąsi ir tobulėjimą. Mes kalbame apie prieštarą didžiojo graikų filosofo Nissiočio gyvenimo filosofiją ir Tarptautinės olimpinės akademijos (IOA) prezidentą nuo 1976 iki 1986 metų. Ar Kubertenas iš tiesų mėgino viršyti žmogiškąsias ribas, ar mes kalbame tik apie atletą ir jo darbą? 1901 metais jis rašė: modernusis sportas pasiekė savo ribas. Tai yra ir pranašumas, ir prakeikimas. Kubertenas susiejo iniciatyvą siekti aukštesnių, greitesnių ir stipresnių rezultatų su aukštesnių ir greitesnių rezultatų poreikiu. Toks poreikis neišvengiamai atveda prie pertekliaus.

Žmogaus patirtis atveda prie kūno ir proto sąjungos, taip žmogus pasiekia absoliučią harmoniją. Kubertenas pavadino savo „kūniškojo žmogaus“ garbinimą atleto religija („religio athletae“), kai žmogus pralenkia pats save. Dėl harmonijos jis nebėra vien tik kūnas ar protas. Jis nustoja viską aukoti vardan savigarbos, kuri palieka jo kūną ir pralenkia jo ribas esant harmoningai kūno ir sielos sąjungai. Viena vertus, tikslas yra pamatyti „ritualinį suvokimą“ atleto veiksmuose, kita vertus, stengtis įveikti disharmoniją.

Kuberteno olimpiniai žmonės yra unikalus paveikslas, nes jie pasiekia kūno ir proto harmoniją per „patrauklią fizinę patirtį“.

Kuberteno olimpizmas yra skirtas visiems (vyrams ir moterims), nepriklausomai nuo amžiaus, rasės, socialinės padėties, tautybės ar religijos. Vienas stipriųjų olimpinės idėjos elementų yra tas, kad ji suveda visus žmones draugėn, o tai tarnauja žmonių labui. H. Lenkas apibūdina šį olimpizmą kaip „įvairiapusiškai suderinamo“ buvimą, kadangi jame nėra ideologinių skirtumų, noro reprezentuoti tam tikrą ideologijos formą.

Dėl savo prigimties olimpizmas pralenkia bet kokią politinę ar ekonominę ideologiją. Taigi, jis taip pat pralenkia tradicinės filosofijos kryptis. Tai reiškia dinamišką impulsą, bet kartu ir riziką.

Kuberteno poreikis: olimpinis švietimas

Jo tikslas būtų „platus ir visa apimantis švietimas ir mokymas“ (sąmoningai priešingas amžinai didėjančiai specializacijai). Ši išvada, kurią Kubertenas padarė jau XX amžiaus pradžioje, leido jam sukurti šiuolaikinę penkiakovę, kurią jis pristatė 1912 metų olimpinėse žaidynėse. Kubertenui penkiakovininkas galėjo atitikti visus XX amžiaus gyvenimo reikalavimus. Pasak O. Grupės, olimpinis švietimas gali būti pasiektas tik tada, kai jis pasiskiria žmogaus asmenybe.

Kubertenui olimpinės žaidynės buvo „žmogaus pavasario šventimas kas ketverius metus“, todėl tiek atletų, tiek žiūrovų parengimas turėjo būti panašus. Jo olimpinio atleto sukūrimo idėja rėmėsi šiuo piramidės principu: „tam, kad 100 žmonių tobulintų savo kūnus, reikia kad 50 iš jų sportuotų, o tam, kad tie 50 sportuotų, reikia, kad 20 iš jų specializuotųsi; o tam, kad 20 specializuotųsi, reikia, kad 5 turėtų išskirtinių laimėjimų“.

Kuberteno propaguojamas olimpinis švietimas apėmė visus jaunus žmones ir visą populiaciją. Visuose Kuberteno raštuose randame šią idėją: „sportas visiems – modelis, aukščiausio atlikimo sportas“. Nuo 1919 Kubertenas pabrėžė, kad yra labai svarbu, jog jo idėjos pasiektų mases. Ši „olimpinė pedagogika“, paremta raumenų darbo ir harmonijos idealu, neturėtų vykti kartą kas ketverius metus, reikia pastovių sąlygų, kuriomis ką tik minėtų idealų būtų siekiama“.

Jis primygtinai reikalavo sukurti municipalinius sporto centrus pagal „antikinės gimnastikos salės“ modelį ir pabrėžė demokratinį sporto asociacijų vaidmenį (kiekvienai teritorijai reikia sporto centro, baseino, sporto centro, prilygstančio „antikinei gimnastikos salei“, kuri kiekvienas pilietis galėtų lankyti nemokamai, bei choro ir dažnų šventinių renginių).

Pagrindinis pedagoginės programos, paremtos olimpiniais principais, elementas buvo integruoti sportą į kasdienį gyvenimą, kad visiems žmonėms būtų pasiūlyta galimybė pritaikyti jų sportinį darbą prie stipriųjų ir silpnųjų jų kūno taškų. Apskritai, tokia patirtis tikrai bus naudinga jų gyvenime ateityje.

Masės neturėtų „garbinti sporto dievaičių demonstruodami perdėtą susižavėjimą ir patys nepraktikuodami sporto“, – sakė Kubertenas savo baigiamojoje kalboje 1925 metais.

Kuberteno nuomonė nebuvo priimta su dideliu entuziazmu. Jo kritika sporto asociacijų teisėjų, kuriuos jis laikė „techniniais konsultantais, o ne olimpinės dvasios gynėjais“, buvo nesuprantama. 20-aisiais metais sportas tapo magnetu, kuris traukė mases. Kubertenas negalėjo priimti šios idėjos. Jau 1890 metais jis pasisakė prieš perdėtą skaičių žiūrovų, kurie žiūrėjo sporto rungtynes Amerikos universitetuose. Ką jis galvotų apie milijardus žiūrovų, kurie žiūri atletų pasirodymus per televiziją šiandien?

Įspūdinga tai, kad švietimo idėja išliko gyva per dešimtmečius, beveik iki šiol, nors ji ir nebuvo iki galo suprasta. Mane taip pat stebina skirtingos šio idealo formos, kurios egzistuoja įvairiose šalyse ir regionuose visame pasaulyje.

Abejotina, kad Europos sportas, kuris užima dominuojančią poziciją, gerbia kitų žemynų ir šalių kultūrinį specifiškumą. Aš sąmoningai pavartosiu terminą „olimpinis kolonializmas“ (pažvelkite, pavyzdžiui, į imtynes Gambijoje ar Nigerijoje). Žiemos olimpinėse žaidynėse dalyvauja mažiau šalių ir žiūrovų skaičius yra daug mažesnis. Bet jų transliacija per televiziją ir įspūdingi vaizdai pavertė šias žaidynes labai populiariomis didelėse industrinėse šalyse, todėl jos yra itin įdomios reklamuotojams.

Per pastaruosius dešimt metų pagyvenusios diskusijos dėl sporto principų, ypač dėl dopingo bei sukčiavimo ir manipuliavimo atvejų, turi skirtingą turinį kai kuriose šalyse. Leiskite jums pateikti dar vieną pavyzdį: technologijų panaudojimas žaidynėse ir iš to kylantis įsikišimas į natūralią aplinką absoliučiai nesiderina su olimpinio žmogaus, kuriam mokslas yra pagrindinis gyvenimo elementas, įvaizdžiu. Dėl to 2009 metais olimpinis kongresas Kopenhagoje paprašė didesnės atletų asmeninių teisių apsaugos. Vienas rezultatų buvo Tarptautinio olimpinio komiteto (IOC) Aplinkos komisijos sukūrimas. IOC tikslas buvo atgaivinti pagrindinį Kuberteno mąstymo principą, susijusį su olimpinio atletu.

Atleto žmogiškoji prigimtis slepiasi už to, kuris gali pasiekti bet ką, įvaizdžio. Tai yra viena iš priežasčių, dėl kurios parolimpinės žaidynės sulaukia vis didesnio pripažinimo.

Tačiau aš norėčiau dar kartą trumpai paminėti reikalavimus, kuriuos turėtų įvykdyti žmogus, norintis likti ištikimas olimpiniam idealams, atitinkantiems Kuberteno filosofiją:

1. Asmeninė sporto patirtis.
2. Darnus visapusiškas individo švietimas.
3. Žmogaus tobulėjimo per geriausią rezultatą idėja ne tik sporto arenoje, bet ir mokslo bei meno srityse (pvz., Londono olimpinio meno festivalis, kuriame buvo 1200 renginių; vis daugiau mokslo kongresų ir seminarų, susijusių su olimpinėmis žaidynėmis).

4. Socialiniai kontaktai ir supratimas:

A. Savanoriška pagarba etikos principams (kilnus sportinis elgesys, olimpinis solidarumas, pagalba siekiant tobulėti).

B. Taika ir supratimas tarp tautų (pradedant „taika per olimpinės žaidynes“ (JT deklaracija) ir pereinant prie tautų susitaikymo pasauliniu mastu, kaip didžiosios vizijos).

5. Asmeninė atleto laisvė ir nepriklausomybė.

6. Priklausymas sporto elitui, taip pat ir vaidmens modelis ateities atletams.

Ir dar vienas elementas, kurį paminėjo Kubertenas:

7. Emancipacija tiek sporto srityje, tiek ir kitose gyvenimo srityse per sportą, vienodą abiejų lyčių traktavimą, aplinkosaugą, sporto tradicijų puoselėjimą ir pan.

Ar šie edukaciniai reikalavimai turi kokią nors vertę? Ar jie praeityje davė kokių nors rezultatų? Labai sunku surasti įrodymų, patvirtinančių jų poveikį.

Nuo 1992 metų mano Olimpinių tyrimo komanda apklausė daugiau kaip 10 000 olimpinį žaidynių lankytojų. Įspūdingi rezultatai rodo, kad respondentai palaiko tradicinių ir modernių olimpinų vertybių, paremtų Kuberteno edukaciniais standartais, išsaugojimą ir Olimpinių įstatų principus. Svarbu paminėti prieš Pekino olimpinės žaidynes 2008 metais vykusias diskusijas dėl žmogaus teisių. Šios diskusijos rėmėsi antruoju pagrindiniu Olimpinių įstatų principu:

„Olimpizmo tikslas yra tas, kad sportas tarnautų harmoningam žmogaus tobulėjimui, siekiant paskatinti taikios visuomenės kūrimą, kuriai rūpėtų išsaugoti žmogiškąjį orumą.“

Pastaraisiais 30 metų Tarptautinis olimpinis komitetas ir 144 nacionalinės olimpinės akademijos deda daug pastangų propaguojamos olimpinės vertybes. Olimpiniam švietimui nuolatos ieškoma privalomų tarptautinių gairių, kurios būtų kaip pagrindas nacionaliniams olimpiniam komitetams (NOC)

ir kitoms aukščiausiosios sporto institucijoms. Puikiai suprantu, kad labai sunku sukurti tokias gaires pasaulyje, kuriame yra 205 olimpinės tautos, turinčios skirtingas kultūras, religijas, tradicijas, lūkesčius ir poreikius. Diskutuodami su kolegomis apie pasaulinės sporto etikos formavimą, mes susidūrėme su šiuo sunkumu. Tarptautinis sporto etikos kodeksas buvo tai, ką aš pasiūliau jau 1999 metais Tarptautinio olimpinio komiteto susirinkime dėl reformų. Praktiškai yra neįmanoma apibrėžti sąvokų, tokių kaip atlikimas („performance“) ir kilnus sportinis elgesys („fair play“), kurias skirtingos planetos religijos mato vis kitu kampu.

Kad būtų išvengta nesusipratimo, Kuberteno olimpizmas nėra nelanksti idėja, tai dinamiška, kone evoliucinė perspektyva, kurią galima susieti su jau minėtais kriterijais su sąlyga, kad yra gerbiamas individo fizinio, intelektualinio ir moralinio atlikimo tobulėjimas. Ateities olimpinė pedagogika neturėtų dar kartą analizuoti ir vertinti santykio tarp kūno ir proto. Šiandien dominuoja perdėtas nuolatinis rūpinimasis fizine gerove ir kūno forma, kuri siejasi su liaupsinimu.

Paanalizuokime iš šio taško visas diskusijas dėl dopingo.

Iš pradžių dopingas buvo tiesiog farmacinė ir medicininė problema. Tačiau dopingo preparatų vartojimas pakeičia atletus ir užteršia rungtynes. Genų dopingas, naujoji didžioji grėsmė, sukelia atletams negrįžtamų pakitimų. Jis ne tik sulaužo esminį lygių galimybių principą, bet radikaliai pakeičia atleto asmenybę. Bet kokia esmė aukščiausio lygio sporto, jei jis turi spręsti tokias problemas? Ar yra likę principų, kurie vestų viso to dalyvius, t. y. atletus, gydytojus, trenerius, pareigūnus ir žiūrovus? Kokia turėtų būti visų tų žmonių etika, palyginus su tais žmonėmis, kurie visiškai nesidomi sporto reikalais?

Žakas Rogas (Jaques Rogge), Tarptautinio olimpinio komiteto prezidentas, kurio kadencija baigsis 2013 metais, pats yra medicinos daktaras ir keturis kartus dalyvavo olimpinų žaidynių buriavimo varžybose. Nuo savo kadencijos pradžios 2001 metais jis aiškiai pasirinko nulinių toleravimą, jis niekada nepasisakė prieš teismo nutartį.

Mes nežinome, kokią kryptį pasirinks prezidento Rogo įpėdinis 2013 metais. Ar jis palaikys tas pačias idėjas, ar bus kilęs iš kitokios kultūrinės aplinkos ir nustatys kitokius prioritetus (pvz., manipuliavimą rezultatais).

Olimpinis „Romas klubas“, į kurį aš taikausi, turėtų sugebėti sukurti keletą vertybių, kurios dar kartą apibrėžtų idealizuotą atleto arba „olimpinio žmogaus“ įvaizdį pagal Kuberteno viziją.

Tai būtų esminė sąlyga taikyti olimpinio žmogaus modelį.

Pagaliau norėčiau užduoti kitą klausimą: „Ar galėtų olimpinis šūkis *Citius–Altius–Fortius* tapti asmeninės kokybės išraiška?“

Sporto kokybė yra asmeninių pastangų ir darbo rezultatas. Aukšto lygio sporte sportinei kokybei būtinas absoliutus atsidavimas. Vien tik fizinio parengtumo nepakanka, nes reikia tinkamo protinio požiūrio. Remiantis Kuberteno filosofija, kokybė neapsiriboja kūnu.

Olimpinis medalininkas negali tapti pavyzdiniu modeliu nebūdamas brandi asmenybė. Po dvidešimties metų mes, deja, turime pridurti, kad „jei jo dopingo testas bus teigiamas, olimpinis atletas negali tapti pavyzdiniu modeliu“.

Maksimalaus atlikimo idėją mes randame daugelyje skirtingų kultūrų. Pasak H. Lenko, tai yra bendrasis principas: švietimas kreipė dėmesį į aktyvų dalyvavimą ir aukštą kokybę. Filosofija, palaikanti šią kokybę kaip olimpinio žmogaus elementą, neturėtų būti iškreipta piktnaudžiavimo ir politinės bei komercinės deformacijos.

Remdamasis H. Lenku, norėčiau prie olimpinio šūkio *Citius–Altius–Fortius* pridėti šias dvi sąvokas: *humanus* (žmoniškesnis) ir *pulcherius* (gražesnis).

Išvados

Galima teigti, kad viskas, kas buvo pasakyta, pasižymi perdėtu idealizmu, kadangi mes žinome, jog neturėtume iš atleto tikėtis nieko kito, tik sportinių rezultatų. Idealizmui čia nėra vietos, čia reikšmės turi pinigai ir karjera.

Be to, net IOC bei NOK'ai ir tarptautinės federacijos turi naudos. Galiausiai, jie visi tampa laimėtojai.

Nepaisant visko, olimpinio sąjūdžio plėtra ir įvaizdis priklauso ir nuo kai kurių žmonių daugelyje šalių idealizmo. Olimpinė idėja išaugino vaisių švietimo srityje. Aš ir O. Grupė manome, kad nuo to priklauso olimpinė idėja. Jei olimpinis sąjūdis būtų tik cirko šou kas ketverius metus, jis būtų „nuogas“ ir neturėtų ko daugiau pasiūlyti.

Didieji idealistiniai olimpinės idėjos tikslai yra jos silpnybė. Juk galiausiai tai yra pedagoginės idėjos pagrindas. Žmogus turi labai stengtis, kad tai pasiektų.

Tačiau olimpiniam sąjūdžiui svarbu dar kartą pabrėžti savo tikslą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. O atletai turėtų būti šios diskusijos dalis. Jų vaidmuo labai svarbus, nes jie yra olimpinės idėjos šalininkai ir iš dalies atsako už jos sėkmę ar pralaimėjimą, kaip parodė diskusijos apie dopingo

preparatus. Atviras ir nuoširdus visų susijusių šalių bendradarbiavimas yra tiek pat svarbus, kiek ir visų sąžiningumas, pradedant nuo sporto federacijų ir baigiant Tarptautiniu olimpinio komitetu. Yra buvę daug neigiamų patirčių. Vis dėlto didelio skaičiaus kontrolierių paskyrimas būtų gėdingas pasirinkimas, jei mes tikime švietimu, paremtu išvardytais principais, ir, be abejonės, nesuderinamas su olimpine idėja, kurios tikslas – asmeninė disciplina (Grupe).

Be to, šimtai milijonų žiūrovų po trijų mėnesių žiūrės Londono olimpinės žaidynes. Toks dėmesys galėtų iškreipti tai, ką jie nori pasakyti. Tai nėra nauja evoliucija; tai yra rizika, kuri lydi olimpinės žaidynes nuo pat pradžių. Kaip mes galime sutrukdyti tai rizikai?

Rungtyniavimo ir kokybės idėja, aukšto lygio sportinio elito egzistavimas, lygios galimybės, kilnus sportinis elgesys, kova su diskriminacija (rasine, socialine, tautine, religine, kultūrine), atletų, besirungiančių įvairių sporto šakų varžybose, susijimas draugėn (gyvenimas kartu toje pačioje erdvėje, olimpiniam kaimelyje), – visa tai yra svarbu, visi šie tikslai yra susiję su noru pamatyti juos pasiektus, šventinėje aplinkoje, kas ketverius metus. Maža viltis dėl sporto, Tarptautinio olimpinio komiteto ir atletų nepriklausomybės vis dar gyva. Be to, tai buvo tikslas, numatytas 2009 metų Olimpiniam kongrese.

Įvaizdis žmogaus, kuris gali pasiekti savo tikslus vienas, ir to įvaizdžio perkėlimas į kitas sritis, nesusijusias su sportu, turi didelę edukacinę vertę. Nepriklausomo žmogaus, kuris atitinka olimpinio modelio charakteristiką, sukūrimas per šį įvaizdį, mano nuomone, yra tik viltis.

Olimpinis sąjūdis, kuris vis dar remiasi Kuberteno filosofija, turi likti ištikimas humanitarinėms, filosofinėms ir edukacinėms olimpinio idealo idėjoms. Šis idealas neturi būti paaukotas ant komercijos, visagalės žiniasklaidos ir politikos altoriaus.

Ir tai yra svarbiausia nacionalinių olimpinų akademijų misija – rengti diskusijas ir aukštinti olimpinis idealus.

Tai taip pat yra ir jūsų asmeninė misija. Mes čia, mes mąstome globaliai, bet namuose turėtumėt veikti vietos mastu!

LITERATŪRA

1. Müller, N. (1998). *Olympism and Olympic Education*. International Olympic Academy, Ancient Olympia, Greece, 211 p.
2. Parry, J. (2003). *Olympism for the 21st century. From local to global, or from global to local? 7th International Session for Directors of National Olympic Academies* (pp. 1–21). Ancient Olympia, Greece.

3. Müller, N. (1994). *One hundred years of Olympic Congresses: 1894–1944* (Ingrid Sonnleitner-Hauber, trans.). Lausanne: International Olympic Committee.
4. Müller, N. (2000). *From Olympic idea to Olympism. Piere de Coubertin 1863–1937 Olympism* (pp. 44–48, 160–169, 546–549, 585–603). I.O.C. Lausanne.
5. Georgiadis, K. (2009). *The International Olympic Academy: a History and Olympic Institution*. Athens, Greece. 150 p.

*Vertė iš anglų kalbos
prof. habil. dr. Povilas Karoblis ir Laurynas Gaižutis*

CONDITIONS FOR CREATING OLYMPIC HUMAN:
IDEALISTIC AND CRITICAL NOTIONS BEFORE LONDON OLYMPIC GAMES 2012

Prof. Dr. Habil. Norbert Muller
The International Olympic Academy

SUMMARY

Relying on the principles represented in Coubertin texts (24 books, 50 brochures, and 1150 articles) and paying the most attention on H. Lenk, N. Nissiotis, and O. Grupe researches, the author tries to characterize the main features that XXI century “Olympic humans” have to develop. The author names the requirements to be followed aiming to stay faithful to Olympic ideals that agreeably go with Coubertin’s philosophy: 1) individual experience in sport, 2) balanced and whole-sided education of an individual; 3) the idea of human perfection through the best result not only in sports arena but also in science and art areas (for example, London Olympic art festival with 1200 events; more and more science congresses and seminars related to Olympic Games); 4) social connections and understanding of (a) voluntary respect for ethic principles (fair play, Olympic solidarity, assistance in pursuing perfection) and (b) peace and understanding among nations (to begin with “peace in Olympic

Games” (UN declaration) and to move towards peace among nations on the World level (the grand vision)); 5) individual athlete’s freedom and independence; 6) being involved in “sports elite” as well as being a role model for future athletes; 7) emancipation in sport and in other life areas through sport, equal treatment on the grounds of gender, environment protection, cherishing sport traditions, etc. The author forms the conclusion that Olympic Movement, still based on Coubertin’s philosophy, has to remain in solidarity with humanitarian, philosophical, and educational conceptions of Olympic ideal. This ideal has to remain free without sacrificing it to commerce, almighty mass communication, and politics. And this is the supreme mission for national Olympic academies – to arrange discussions and keep highlighting Olympic ideals.

Keywords: Olympic human, Olympic Games, Olympic education, Olympic Movement.

Norbert Muller
Mainco universitetas
Saarstraße 21, 55122 Mainas, Vokietija
El. paštas: muellern@uni-mainz.dee: muellern@uni-mainz.de

Gauta 2012 07 10
Patvirtinta 2012 09 28

Sporto marketingas: teoriniai sporto paslaugų vartotojo modeliai ir elgsena

*Doc. dr. Biruta Švagždienė¹, doc. dr. Linas Žalys², doc. dr. Irina Žalienė², dr. Kristina Bradauskienė¹
Lietuvos kūno kultūros akademija¹, Šiaulių universitetas²*

Santrauka

Sportas yra globalus reiškiny, įrėmintas tarptautinių organizacijų tinkluose. Televizijos žiūrovai ar interneto vartotojai gali realiu laiku žiūrėti daugybę įvairių sporto šakų varžybų, kad ir kur jos vyktų. Žinomi sportininkai prilygsta ryškiausioms pramogų pasaulio žvaigždėms ir lengvai atpažįstami bet kuriame pasaulio kampelyje. Visa tai nesunkiai konvertuojama į didelius pinigus ir pamažu aiškėja – tai visų pirma sporto verslas. Profesionalių sportininkų (darbo jėgos) didelio masto migracija tai tik patvirtina. Sporto marketingas dar tik atsiranda. Nors tam tikrų proceso užuomazgų galima pastebėti ir anksčiau, tačiau tai daugiau sietina su teikiamų paslaugų reklama. Nėra pakankamai literatūros, kuri padėtų įvertinti marketingo santykius sporte ar leistų pateikti tam tikrą sistemą, kuri padėtų suprasti strateginius metodus ar vertę, kurią marketingas gali duoti sportui. Pripažinta, kad sportas gali turėti naudos iš

marketingo. Toks požiūris yra labai priimtinas. Remiantis bendrosiomis prielaidomis, marketingo santykiai sporte yra technologiškai naujoviški: brandūs sporto marketingo (prekybos) tyrimai ir išaugę pramogų bei laisvalaikio pasirinkimo būdai veda į didesnius konkurencingumo iššūkius.

Sporto marketingas yra nauja ir labai plati sritis, jo samprata nuolat kinta. Lietuvoje sporto marketingo naujumą rodo tai, kad jo nenagrinėja jokie mokslininkai. Galima rasti metodinės informacijos apie sporto psichologiją, tačiau ji skirta daugiausia patiemis sportininkams ir jų treneriams. Organizatoriai susiduria su ne viena problema, pavyzdžiui, kaip žiūrovus sudominti, kad jie norėtų ateiti žiūrėti varžybų. Taip yra dėl to, kad, nepaisant lietuvių patriotizmo ir senų tradicijų šalyje, daug rinkos dalyvių siūlo vis daugiau, vis įdomesnių ir galbūt kai kuriais atvejais labiau vartotojo poreikius atitinkančių paslaugų. Norint ne tik išlaikyti, bet ir padidinti sportu besidominčių vartotojų skaičių, pirmiausia turi būti labiau gilinamasi į sporto marketingą, taip pat į tai, kas ir koks yra sporto paslaugų vartotojas. Kaip sporto marketingas daro įtaką paslaugų vartotojų elgsenai? Manytina, kad, įvertinus sporto paslaugų vartotojų elgsenai įtaką darančius veiksnius, galima bus efektyviau taikyti sporto marketingo sprendimus, susijusius su dar geresniu sporto paslaugų vartotojų poreikių tenkinimu. Objektas – sporto marketingo įtaka vartotojų elgsenai.

Išanalizavus sporto marketingą šiuolaikinių marketingo koncepcijų kontekste galima teigti, kad marketingo kaip mokslo disciplinos raida ir prisitaikymas prie sudėtingėjančių rinkos sąlygų daro įtaką naujų netradicinių marketingo formų, tokių kaip sporto marketingas, atsiradimui. Sporto marketingo svarbą vis labiau akcentuoja Lietuvos bei užsienio mokslininkai ir galima teigti, kad jo esmė yra sporto paslaugų, prekių, atitinkančių vartotojų norus, sukūrimas. Sporto paslaugų marketingo komplekso sudedamosios dalys (produktas, vieta, rėmimas, kaina, dalyviai, fizinis akivaizdumas, procesas) yra priemonės, padedančios formuoti vartotojo požiūrį paslaugų pasirinkimo procese. Bet kuris jų arba visi kartu veikia vartotojo sprendimą, ar paslauga naudotis ar ne, daro įtaką pasitenkinimo lygiui ir lemia pakartotinį paslaugų bei produktų pirkimą. Vartotojo elgsena – tai vartotojo elgesys, kuris priklauso nuo poreikio atsiradimo iki to poreikio patenkinimo. Vartotojo elgsenos sąvoka apima informacijos ieškojimą, prekės / paslaugos pasirinkimą, vartojimą, pasitenkinimą ar nepasitenkinimą išgyta preke ir daug kitų veiksnių. Sporto gerbėjai / žiūrovai į vartotojų tipus gali būti skirstomi trimis metodais: dualistiniu (vartotojų elgesio priešpriešinimas), pakopu (skirstoma pagal sporto vartotojų emocinį ar finansinį atsidavimą sporto šakai, komandai), daugiamačiu (sporto prekių vartojimo motyvai, veiksniai).

Raktažodžiai: sportas, sporto marketingas, sporto paslauga, sporto paslaugų vartotojas, vartotojų elgsena.

Įvadas

Temos naujumas ir aktualumas. Sportas yra globalus reiškinys, įrėmintas tarptautinių organizacijų tinkluose. Televizijos žiūrovai ar interneto vartotojai gali realiu laiku žiūrėti daugybę įvairių sporto šakų varžybų, kad ir kur jos vyktų. Žinomi sportininkai prilygsta ryškiausioms pramogų pasaulio žvaigždėms ir yra lengvai atpažįstami bet kuriaame pasaulio kampelyje. Visa tai nesunkiai konvertuojama į didelius pinigus ir pamažu aiškėja – tai pirmiausia sporto verslas. Profesionalių sportininkų (darbo jėgos) didelio masto migracija tai tik patvirtina. Daugelio autorių (Milne, George, McDonald, Mark, 1997; Mullin, Hardy, Sutron, 2007; Shilbury, Quick, Westerbeek, 2003, ir kt.) nuomone, sporto marketingas nagrinėjamas gana plačiai. Manoma, kad sporto marketingas yra viena iš pirmaujančių veiklų Jungtinėse Amerikos Valstijose (Pits, Stotlar, 2002; Morgan, Summers, 2005). Norint, kad jis ir toliau liktų viena iš populiariausių veiklų ne tik Jungtinėse Amerikos Valstijose, reikėtų plačiau pažvelgti į marketingo komplekso elementus (Mullin et al., 2000). Nors sporto marketingas ir marketingo kompleksas analizuojami plačiai, tačiau vienam iš marketingo komplekso elementų – „dalyviui“ (vartotojui) – mokslinėje literatūroje dėmesio skiriama gana mažai. O juk tyrėjų (George, Milne et al., 1998) manymu, būtent bendravimas su vartotojais ir

grižtamojo ryšio buvimas – vienas pagrindinių sporto marketingo sėkmės garantų. Teigiama, kad sporto paslaugų vartotojų elgesio sudėtingumas kelia susirūpinimą marketingo specialistams, verčia ieškoti teorinio pagrindo, atlikti tyrimus, paaiškinančius elgesio ypatumus ir specifiką (Roy, Graeff, 2003).

Sporto marketingas dar tik atsiranda. Nors tam tikrų proceso užuomazgų galima pastebėti ir anksčiau, tačiau tai daugiau sietina su teikiamų paslaugų reklama. Užsienio autoriai (Brenner, 1997; McDonald, Milne, 1997) teigia, kad nėra pakankamai literatūros, kuri padėtų įvertinti marketingo santykius sporte ar leistų bandyti pateikti tam tikrą sistemą, kuri padėtų suprasti strateginius metodus ar vertę, kurią marketingas gali duoti sportui. Tą tvirtina ir kiti užsienio autoriai (Bee, Kahle, 2006), pabrėžiantys, kad, nepaisant reikšmingų marketingo santykių tyrimų įvairiais aspektais, vis dėlto labai mažai mokslinių tyrimų ir teorijos plėtojimų įvyko sporto srityje.

Pripažįstama, kad sportas gali turėti naudos iš marketingo. Toks požiūris labai priimtinas. Remiantis bendrosiomis prielaidomis, marketingo santykiai sporte yra technologiškai naujoviški: brandūs sporto marketingo (prekybos) tyrimai ir išaugę pramogų bei laisvalaikio pasirinkimo būdai veda į didesnius konkurencingumo iššūkius (McDonald, Milne, 1997). Sporto marketingas yra nauja ir labai plati sritis, jo

samprata nuolat kinta. Lietuvoje sporto marketingo naujumą rodo tai, kad jo nenagrinėja jokie mokslininkai. Galima rasti metodinės informacijos apie sporto psichologiją, tačiau ji skirta daugiausia patiemis sportininkams ir jų treneriams. Yra keletas autorių (Mullin, Hardy, Sutron, 2000; Meidus, 2005, ir kt.), kurie nagrinėja atskirą sporto marketingo komplekso elementą – rėmimą. Tačiau jau dabar organizatoriai susiduria su ne viena problema, pavyzdžiui, kaip sudominti žiūrovus, kad jie norėtų ateiti žiūrėti varžybų. Taip yra dėl to, kad, nepaisant lietuvių patriotizmo ir senų tradicijų šalyje, daug rinkos dalyvių siūlo vis daugiau, vis įdomesnių ir galbūt kai kuriais atvejais labiau vartotojo poreikius atitinkančių paslaugų. Norint ne tik išlaikyti, bet ir padidinti sportu besidominčių vartotojų skaičių, pirmiausia turi būti labiau gilinamasi į sporto marketingą, į tai, kas ir koks yra sporto paslaugų vartotojas. **Probleminis klausimas:** kaip sporto marketingas veikia paslaugų vartotojų elgseną? Įvertinus sporto paslaugų vartotojų elgsenai įtaką darančius veiksniai, tikimasi efektyviau taikyti sporto marketingo sprendimus, susijusius su dar geresniu sporto paslaugų vartotojų poreikių tenkinimu. **Objektas** – sporto marketingo įtaka vartotojų elgsenai. **Tyrimo tikslas** – pristatyti sporto marketingo teorinius sporto paslaugų vartotojų modelius ir elgseną. **Uždaviniai:** 1. Išanalizuoti sporto marketingą šiuolaikinių marketingo paradigmų kontekste. 2. Pristatyti sporto marketingo komplekso ypatumus ir išanalizuoti vartotojo apibrėžtį sporto marketinge.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginimas ir apibendrinimas.

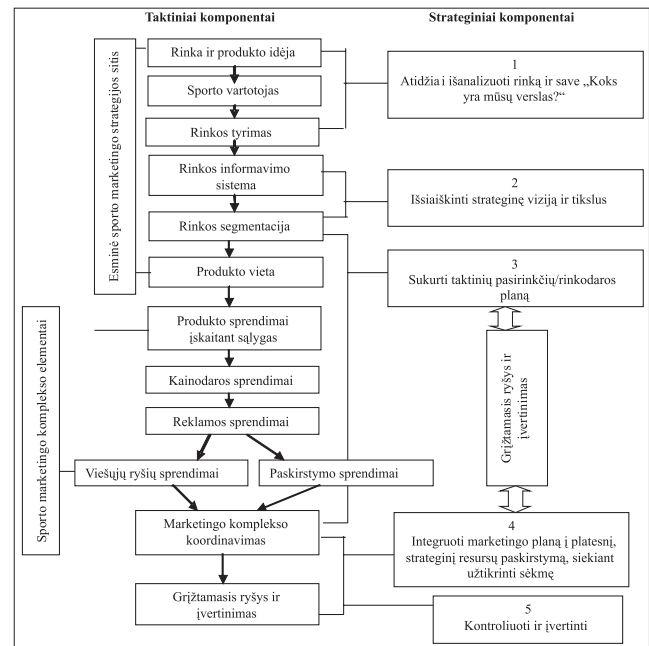
Sporto marketingas šiuolaikinių marketingo paradigmų kontekste

Sporto marketingas – tai sporto kaip kultūros dalies, jo rūšių, sportininkų „įvedimas“ į rinką naudojant ekonomikos mokslo metodus, siekiant patenkinti klientų poreikius; rinkodara su sportu arba per sportą, t. y. naudojant sportą kaip komunikacijos priemonę, norint pasiekti klientus ir kt. Antruoju atveju reklamuojama, siekiama prekės žinomumo, paplitimo, įvaizdžio kėlimo ir gerinimo į rinkodarą įtraukiant, pvz., žymius sportininkus (Nufer, Bühler, 2008).

Teigiama (Sohail, 2003), kad sporto marketingas apima: *marketingo vadybą* (programų vykdymas siekiant sukurti ryšius su tiksliniais vartotojais, kad būtų pasiekti organizacijos tikslai), *paklausos vadybą* (paklausos radimas ir didinimas, taip pat jos

keitimas ar mažinimas), *pelningus ryšius su vartotojais* (naujų vartotojų pritraukimas ir esamų vartotojų išlaikymas).

Strateginis valdymas – tai ilgalaikių organizacijos tikslų ir būdų jiems pasiekti numatymas, suplanuoto proceso kontrolė ir koregavimas. Taktinis valdymas – tai strategijos įgyvendinimas planuojant, vykdamas ir koreguojant kasdieninius organizacijos veiksmus (1 pav.).

1 pav. Sporto marketingo valdymo procesas

Kaip matyti 1 pav., sporto marketingo valdymo procese svarbus taktinių detalių ir veiksmų (tokių kaip kainodara) santykis su platesne organizacijos struktūra (pvz., nustatyti pelno tikslus). Kalbant sporto kalba, taktika – tai puolimo ir gynybos žaidimas, kurio žaidėjai sukuria strategiją, žaidimo planą, kaip įvairiose situacijose iškovoti pergalę. Toks planas leidžia treneriui arba pagrindiniam puolėjui matyti platesnį vaizdą, ir jis pasirenka tam tikrą taktiką, kuri vadovaujasi viso žaidimo metu (Shilbury, Quick, Westerbeek, 2003). Sporto marketingo valdymo versija – tai nuoseklus procesas, bet kartu ir mąstymo būdas (Shilbury, Quick, Westerbeek, 2003).

Svarbu palaikyti ryšį su bendruomene, nes tai neatsiejama sporto klubo komunikacijos dalis. Tikslas – įgyti auditorijų pasitikėjimą, pripažinimą ir komandos palaikymą. Ryšiai su bendruomenėmis gali būti realizuojami trimis būdais: inicijuojami atskirų žaidėjų (pavyzdžiui, įsteigtas A. Sabonio paramos fondas, remiantis jaunuosius sportininkus), inicijuojami sporto klubo (pavyzdžiui, projektas „Kau-no „Žalgiris“ už organų donorystę“) ir inicijuojami

sporto lygos (pavyzdžiui, Eurolygos organizuojama kampanija „Special Olympics“, siekianti sužadinti pagarbą protiškai neįgaliems sportininkams ir jų priėmimą) (Mullin, Hardy, Sutton, 2007).

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad sporto marketingas glaudžiai siejasi su kitomis marketingo sritimis: prekės ženklų, santykių marketingo, komunikacijos vadybos ir kt.

1 lentelė

Sporto marketingo sritys

Sritis	Aprašymas
Prekės ženklų vadyba sporte	Tai fizinių, estetinių, racionalių ir emocinių elementų sintezė (pavadinimas, logotipas, dizainas, reklama, įvaizdis), kuri išskiria jo turėtoją iš kitų
Renginių marketingas sporte	Tikslai – skatinti paslaugų pardavimą, skleisti norimą informaciją ir kurti teigiamą įvaizdį, gerinti reputaciją
Santykių marketingas sporte	Tai klientų nustatymas, pritraukimas ir išlaikymas siekiant užsitikrinti pelno augimą. Tai ryšių su bendruomene (ryšių su visuomene dalis, bendravimas ir ryšių palaikymas su publika, išskyrus žiniasklaidą ir darbuotojus) palaikymas
Komunikacijos vadyba sporte	Tai komunikacijos proceso sudėtinės dalys, kurios patraukia tiek visuomenės, tiek žiniasklaidos dėmesį, teikia informaciją ir skatina veikti. Tai žmonių bendravimas, kurio metu pateikiama informacija (ar ja apsiekiama) siekiant perteikti organizacijos filosofiją, tikslus ir uždavinius tikslinei auditorijai, norint užmegzti ir palaikyti supratimu, susidomėjimu ir parama grindžiamus ryšius

Pateikiama ir strateginio marketingo sporte samprata (Shilbury, Quick, Westerbeek, 2003). Strateginis sporto marketingas – tai išsamus įstatymo tekstas, skirtas sporto vadybos studentams (mokiniam), taip pat sportine veikla užsiimantiems asmenims. Į tradicinio marketingo teoriją integruojamos unikalios sportui būdingos savybės, pateikiamas tradicinio sporto marketingo modelis, kuris pripažįsta sportui tinkamas skirtingo pobūdžio rinkas: dalyviai, rėmėjai, renginio žiūrovai. Sporto marketingo apibrėžimų įvairovė pateikiama 2 lentelėje.

Kaip matyti iš 2 lentelės, dauguma sporto marketingo apibrėžimų nelabai skiriasi vienas nuo kito. Visur pabrėžiama sporto prekių, paslaugų reklama. Tik Evans (1996) pabrėžia, kad ši reklaminė priemonė skirta vartotojams.

Apibendrinant galima teigti, kad: 1) sporto marketingo samprata vadybos moksle yra nauja ir nenusistovėjusi; 2) sporto marketingas – tai vadybos procesas, kurio metu sportas kaip kultūros dalis, jo rūšys ir sportininkai įvedami į rinką panaudojant ekonomikos mokslo metodus ir siekiant patenkinti klientų (sporto fanų, aistruolių) poreikius. Sporto

2 lentelė

Sporto marketingo apibrėžimai

Autorius	Metai	Apibrėžtis
B. Mullin, S. Hardy, W. Sutton	1993	Sporto marketingas yra marketingo šaka, kuri apima sporto renginių reklamavimą ir sporto renginių, komandų ir individualių sportininkų rėmimą
K. Kaser, D. Oelkers	2004	Sporto marketingas – tai prekių / produktų reklama per sportą (sporto panaudojimas prekėms reklamuoti)
M. D. Shank	2002	Sporto marketingas – tai konkretus marketingo principų ir procesų taikymas, susijęs su sporto prekėmis ar su prekėmis, kurios asocijuojasi su sportu
M. Evans	1996	Sporto marketingas – tai, kai sportas yra kaip reklamos priemonė, skirta vartotojų ir pramonės prekių ir paslaugų viešinimui, sporto prekių, paslaugų ir renginių reklama sporto vartotojams
D. Shilbury, S. Quick and H. Westerbeek	1998	Sporto marketingas – tai produktų reklama remiant sporto renginius, komandas ar sportui reikalingus reikmenis

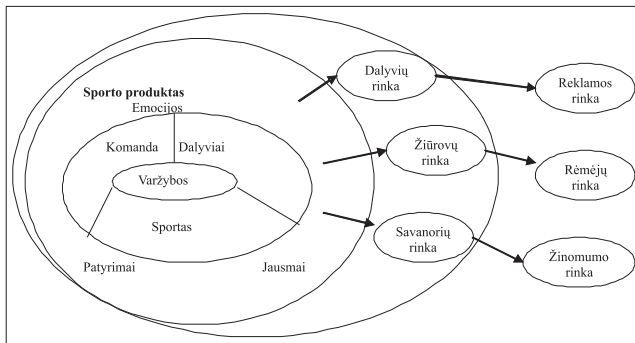
marketingo atžvilgiu labai svarbu, kaip gamintojo prekės ir paslaugos pasiekia vartotoją, t. y. iš kokių veiksmų susideda šis procesas.

Sporto marketingo komplekso ypatumai. Sportas yra ta veikla, kuri lemia ne tik sportininkų elgesį per sporto varžybas, pratybas, bet veikia ir jų asmenybės savybes, turinčias įtakos sportininkų integracijai į kitus kolektyvus ir grupes. Sportinė veikla yra suvokiama kaip vienas iš asmenybės ugdymo veiksnių, jos įvairialypio ugdymo sąlyga. Profesionalus sportas iškilo kaip pelningas verslas, turintis daugybę galimybių sporto marketingui klestėti. Iš pradžių sportas buvo skirtas tik teikti žiūrovams pramogą, šiuo metu sportas duoda pelną, kuris gaunamas iš keturių šaltinių:

1. Aistruolių, kurie palaiko lygas lankydamiesi rungtynes, žiūrėdami rungtynes per televiziją ar kitas žiniasklaidos priemones.
2. Televizijos ir žiniasklaidos kompanijų, kurios perka teises transliuoti rungtynes.
3. Bendruomenių, kurios sukuria sąlygas ir remia vietinius klubus.
4. Korporacijų paramos lygoms ir komandoms.

Visa tai profesionalaus sporto lygoms suteikia unikalią aplinką marketingo sprendimams ir procesams plėtoti (Mason, 1999).

Sporto marketingo kompleksas dažniausiai įvardijamas (Brooks, 1994) kaip visuma tarpusavyje susijusių elementų ir visuma rinkų, leidžiančių patenkinti vartotojų poreikius ir pasiekti įmonės marketingo tikslus (žr. 2 pav.).

2 pav. Sporto marketingo elementai ir rinkos

Marketingo komplekso elementų skaičius ir turinys skiriasi įvairių paslaugų srityse, tačiau kiekviena organizacija turi stengtis subalansuoti vartotojų ir organizacijų interesus. Į tradicinį 4P marketingo kompleksą, kuris iki šių dienų yra viena iš pagrindinių marketingo teorijos sudedamųjų dalių, įeina keturi elementai: prekė, kaina, rėmimas ir paskirstymas (McCarthy, 1964; Kotler, 2003).

Nors tyrėjai (Grönroos, 1982; Witters, Wiperman, 1987; Cowell, 1984; Lovelock, Lewis, 1999) paslaugoms siūlo skirtingus marketingo komplekso elementus (žr. 3 lentelę), tačiau bendra yra tai, kad visi sutinka, jog tradicinių 4P paslaugoms, įvertinus jų prigimtį ir teikimo ypatumus, yra per maža, todėl šį kompleksą būtina papildyti. Bagdonienė ir Hopenienė (2005), atlikusios išsamią paslaugų marketingo komplekso analizę, prie papildomai įvedamų elementų priskiria „3P“: paslaugos teikimo dalyvius, fizinį akivaizdumą ir procesus.

3 lentelė

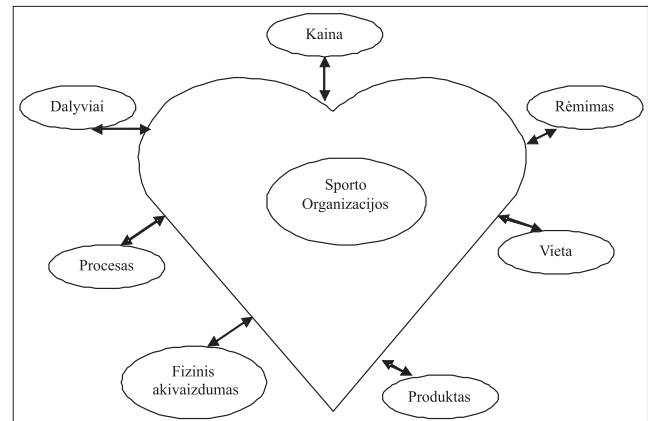
Marketingo komplekso elementai

Autorius, metai	Elementų sk.	Komplekso sudėtis
C. Grönroos (1982)	5	Paslauga, kaina, vieta, rėmimas, sąveika
J. Witters, C. Wiperman (1987)	6	Paslauga, kaina, vieta, informacija apie paslaugas, vartotojai, pardavimas
D. Cowell (1984)	7	Produktas, kaina, vieta, rėmimas, žmonės, fizinis akivaizdumas, procesas
Ch. Lovelock, B. Lewis (1999)	8	Produktas, kaina, vieta, rėmimas, žmonės, fizinis akivaizdumas, procesas, produktyvumas ir kokybė

Sporto paslaugų marketingo kompleksą sudaro septyni marketingo elementai (žr. 3 pav.).

Iš 3 pav. matyti, kad sporto marketingo kompleksą sudaro produktas, vieta, rėmimas, kaina, dalyviai, fizinis akivaizdumas, procesas. Produktas, vieta, rėmimas, kaina mokslinėje literatūroje yra plačiai analizuojami, todėl toliau apžvelgsime tik 3P elementus: dalyvius, fizinį akivaizdumą ir procesą.

Dalyviai – tai visi dalyviai, kurie veikia paslau-

3 pav. Sporto marketingo kompleksas

gos kūrimo procese ir yra jos dalis bei turi įtakos vartotojo pasitenkinimui paslauga ir jos suvokimui. Tai įstaigos darbuotojai, paslaugos vartotojai, taip pat kiti paslaugos aplinkoje veikiantys asmenys (Rudžionienė, 2007). Visi sporto paslaugų teikimo dalyviai daro įtaką paslaugos suvokimui.

Fizinis akivaizdumas apima aplinką, „kurioje teikiama paslauga ir kur vyksta paslaugos teikėjo ir vartotojo bendravimas, taip pat ir kiekvienas apčiuopiamas elementas, turintis įtakos tiek pačiai paslaugai, tiek ir pasitenkinimui ja“ (Rudžionienė, 2007). Dėl fizinio akivaizdumo paslaugų teikėjas turi gerų galimybių informuoti vartotoją apie savo tikslus, tikslinius segmentus ir siūlomų paslaugų bruožus (Bagdonienė, Hopenienė, 2005). Fiziniai sporto paslaugų aplinkos elementai vadinami paslaugų pagrindu, arba paslaugų kamieniu. Fizinės aplinkos elementai skirstomi į:

- Eksterjero (pastato fasadas, gamtovaizdis, automobilių stovėjimo aikštelės įrengimas).
- Interjero (vidaus dizainas, dekoracijos) (Гуськов, 1996).

Procesas – tai paslaugos teikimo procedūrų ir operacijų, atliekamų tam tikra seka, visuma. Kai kurios paslaugos labai sudėtingos, reikia vartotojo aktyvaus dalyvavimo (Bagdonienė, Hopenienė, 2005). Tiesioginis vartotojo dalyvavimas paslaugos teikimo procese suteikia vartotojui galimybę akivaizdžiai stebėti paslaugos teikimo procesą ir daryti įtaką jos eigai bei paslaugos kokybei. Bet kuris komplekso elementas arba visi kartu veikia vartotojo sprendimą, ar paslauga naudotis, ar ne, daro įtaką pasitenkinimo lygiui ir lemia pakartotinį paslaugų pirkimą (Bagdonienė, Hopenienė, 2005).

Teoriniai sporto paslaugų vartotojo modeliai

Sporto aistruoliai pasižymi stebinančia vertybių, požiūrių ir elgesio pasireiškimų gausa (Westerbeek,

Smith, 2003). Ne visi vartotojai yra vienodai aistringi ir fanatiški, nebūtinai palaikydami komandą susitapatina su ja (Redden, Stainer, 2000). Nebūtinai jie visi yra lojalūs, susipažinę su klubo istorija ar nesusitaikantys su komandos vertybių kaita. Kai kurie eina į rungtynes reguliariai, kiti – išskirtiniais atvejais. Vieni praleidžia daugybę laiko kalbėdami apie sportą ir naršydami internete, kiti išreiškia savo meilę žiūrėdami mokamus sporto kanalus. Kiekvienas turi skirtingą santykį su sportu ir vieną ar kitą sporto klubą renkasi skirtingais tikslais (Wann ir kt., 2001). Vis dėlto galima manyti, kad sporto gerbėjai turi ir vienodų savybių, nulemiančių jų polinkius.

Tyrėjai (Spoelstra, 1991) atkreipia dėmesį į tai, jog būtina žvelgti kur kas giliau ir neapsiriboti tokiomis priežastimis, kaip pasikeitusi ekonominė situacija šalyje, nesėkmingas komandos žaidimas ar klubo vadovų problemos. Tikrosios vienokios ar kitokios vartotojų elgsenos priežastys glūdi tik pačių vartotojų sąmonėje ir tik patys vartotojai gali pasakyti savo elgsenos motyvus ir priežastis. Todėl būtina bendrauti su vartotojais ir juos išklausti. Jei klubas padės išspręsti vartotojui iškilusią problemą, labiau tikėtina, kad vartotojas žiūrovas ir kitą sezoną eis žiūrėti rungtynių į areną. Vartotojo pažinimas, vartotojo problemų ir jų priežasčių nustatymas ir kūrybinis probleminės situacijos sprendimas turi būti pagrindinė klubo strategija.

Vartotojų tipologija. Sporto aistruolių segmentavimas dažniausiai atliekamas trimis metodais (žr. 4 pav.). Pirmasis – tai dualistinis modelis, kuris iš esmės apima vieno sporto paslaugų vartotojų elgesio priešpriešinimą kitam. Šį metodą taikė nemažai tyrėjų (Klarke, 1978; Boyle, Haynes, 2000; Quick, 2000; Hughson, 1999). Antrasis – tai pakopų modelis, kai sporto paslaugų vartotojai yra grupuojami ir vertinami pagal jų emocinį ar finansinį atsidaivimą kokiai nors sporto šakai ar komandai (Wann, Branscombe, 1993), Mullin, Hardy, Sutron, 1993). Trečiasis – daugiamatis metodas, tiriami pagrindiniai sporto prekių vartojimo motyvai, veiksniai, kurie suteikia sportui prasmę, lojalumą skatinantys bruožai, emocinio prisirišimo lygiai, lankymosi sporto varžybose dažnumas tam, kad būtų galima atskleisti daugybę vartotojų tipų (Holt, 1995; Hunt et al, 1999).

Trumpai aptarsime šiuos metodus.

Dualistinis metodas. Vienos iš anksčiausių tipologijų atsirado dėl Europos krepšinio pasikeitimų, vykusių 1970-aisiais ir 1980-aisiais. Clarkas (Clarke

4 pav. Sporto vartotojų tipologija

1978) sukūrė paprastą tipologiją, kad parodytų, kaip kai kurie asmenys prarado susidomėjimą krepšiniui komerciškėjant. Jis sulygino tikruosius fanus, kurie formavo vietines komandas vienybės jausmui sukurti, su naujais, kurie laikė krepšinį malonia popietės pramoga. Kiti tyrėjai (Boyle, Haynes, 2000) padarė tokias pat išvadas apie krepšinio fanus, jie suskirstė juos į tradicinius, kurie buvo tikri vartotojai, žinantys žaidimo istoriją ir kultūrą, bei modernius, kurie susidomėjo varžybomis dėl pramogos.

Bristow ir Sebastianas (Bristow, Sebastian, 2001) krepšinio komandos „Chicago Bulls“ vartotojus, remdamiesi lojalumo prekiniam ženklui koncepcija, suskirstė į konservatyvius ir mažiau lojalius. Pirmieji buvo labiau ištikimi komandos vardui, praleido daugiau laiko šnekėdami apie klubą, pirkdami vardines prekinio ženklo prekes. Tačiau ir pirmieji, konservatyvieji, ir mažiau lojalūs vienodai mėgo klubą.

Lewis (Lewis, 2001) studijos iš esmės atskleidė dualistinio metodo reikšmę sporto paslaugų vartotojų analizei. Jis tiksliai nurodė būdus, kuriais vartotojai susieja save su viena ar kita komanda bei padėjo stiprų pagrindą tolimesnei sąsajų analizei. Jis praplėtė supratimą apie tai, kaip skirtingai gali būti suvokiamas sporto vartotojų komandos mėgimas, jų lojalumas komandai ir reguliarius varžybų žiūrėjimas. Vis dėlto dualistinis metodas yra tik startinis taškas segmentuojant vartotojus daugeliu aspektų, kadangi jis koncentruojasi daugiau į vartotojų elgesį.

Pakopų metodas. 1990-aisiais Šiaurės Amerikoje buvo atlikta daugybė studijų siekiant nustatyti vienos ar kitos komandos palaikymo stiprumo lygį. Jos parodė, kad sporto vartotojus galima ne tik segmentuoti pagal komandos palaikymo stiprumą, bet ir pagal jų įsitikinimą ir elgesio įvertinimą. Buvo tirti vartotojai pagal jų ryšio su klubu ar komanda stiprumą ir nustatyta, kad tie, kurie daug skaito apie sportą, dažnai kalbasi su kitais apie sportą, dažnai lankosi varžybose, apskritai, domisi sportu ir nemažai apie jį žino, turi stiprų ryšį su komanda ir žaidėjais (Wann, Branscombe, 1993). Šie stipriai susitapatinantys vartotojai linkę vadinti komandą sava ir viešai išreiškia savo lojalumą. Tačiau tie vartotojai, kurie skaito ir kalba apie sportą mažiau, žiūri ma-

žiau varžybų, rečiau žiūri sporto laidas per televiziją, atitinkamai turi mažiau žinių apie sportą ir yra vadinami silpnai susitapatinančiais. Taip pat tyrėjai (Wann, Branscombe) išskyrė įprastus elementus sporto paslaugų vartotojų tipologijoje (žr. 4 lent.).

4 lentelė

**Įprasti elementai sporto aistruolių tipologijoje
(pagal Wann, Branscombe, 1993)**

Eilė	Pirminis aistruolio dėmesys	Antrinis aistruolio dėmesys	Tipas
1	Emocinė aistruolio ir komandos sąsaja	Susižavėjimas ir įgyta ypatinga patirtis	Susitelkimas
3	Įspūdžiai ir pramogos, įgyta didžiulė patirtis	Emocinė komandos ir aistruolio sąsaja	Saviraiška, atsitiktiniai įsipareigojimai
3	Socialinė veikla ir pramogos	Sporto komandos atpažinimas	Tvirtų santykių dvasia, bendruomeninė veikla

Panašiai Šiaurės Amerikos sporto paslaugų vartotojus suskirstė ir Mullinas, Hardis, Sutronas (Mullin, Hardy, Sutron, 1993), stebėję jų lankymosi varžybose dažnumą. Dažniausiai besilankančius jie pavadino labai atsidavusiais, vidutiniškai besilankančius – nelabai atsidavusiais, o retai žiūrinčius varžybas – silpnai atsidavusiais. Jie siūlė marketingo specialistams visus vartotojus, esančius žemiau labai atsidavusiųjų pakopos, kelti aukštyn ir taip skatinti didesnę sporto prekių vartojimą.

Suttonas ir kt. (Sutton et al., 1997) taip pat pasiūlė trijų pakopų modelį. Aukščiausioje pakopoje – ištikimieji Šiaurės Amerikos fanai, kurie turėjo stiprų nuosavybės jausmą, buvo labai emociškai veikiami komandos ir linkę save tapatinti su komanda. Vidurinėje pakopoje – prisitaikantys fanai, kurių emocinis prisirišimas ir tapatinimasis su komanda priklauso nuo komandos sėkmės. Apatinėje pakopoje atsidūrė socialiniai fanai, kuriems svarbesnė pramoga, o ne savęs tapatinimas su komanda.

Dėl pakopų metodo ribotumo atsirado daugiau sporto vartotojų tipologijų. Holtas (Holt, 1995) vienas iš pirmųjų pasiūlė **daugiamačių metodą** analizuodamas „Chicago Bulls“ krepšinio klubą. **Pirma** – jis nagrinėjo sporto aistruolių subjektyvią patirtį ir jų susietumą su komanda racionaliū ir emociniu elgesiu, **antra** – gilinosi į sporto paslaugų vartotojų savęs tapatinimo (integravimo) su klubu būdus, **trečia** – koncentravosi ties būdais, nusakančiais, kaip vartotojai pagal savo turimas sporto žinias nustato savo ryšį su klubu ir kaip tą ryšį pateikia platesnei visuomenei, **ketvirta** – skyrė dėmesį apsiikeitimo elementui tarp sporto vartotojų, t. y., kaip jie keitėsi turima informacija. Tyrėjas nustatė,

kad tokia analizė ne tik atskleidžia emocinį prisirišimą prie komandos, bet apima ir strateginę analizę, patvirtina individo tapatinimąsi, nurodo socialinę poziciją, nusako pasikeitimą informacija.

Smithas ir Stewartas (Smith, Stewart, 1999), tyrinėdami Australijos sporto lygas, apibrėžė tipologiją, nusakančią vartotojų pažiūras ir elgesį. Analizuodami lankymosi varžybose motyvus ir apsilankymų dažnumą, tyrėjai nustatė tris pagrindinius vartotojų tipus: pirmasis – **aistringi partizanai**, kurie reguliariai lankėsi varžybose, liko lojalūs savo komandai, tapatinosi su komanda, žinojo jos istoriją; antrasis – **čempionų pasekėjai**, mažiau fanatiški ir atsidavę komandai tik tada, kai ji laimi; trečiasis tipas – **atsiskyrę partizanai**, jų atsidavimas didelis, tačiau lankėsi varžybose retai, ir du papildomus tipus, labiau akcentuojančius varžybų kokybę, tai – **teatro mėgėjai**, kurie pirmiausia siekia pramogos, kuriems patinka susibūrimo vietos ir žaidėjų žvaigždžių spindesys bei galimybė žiūrėti pačias rungtynes, ir **entuziastai**, kurie, panašiai kaip ir teatro mėgėjai, mėgsta jaudinančius sportinius žaidimus, bet jiems įdomesni žaidimai, kuriems reikia daugiau įgūdžių ir taktinių manevrų, net kai dalyvauja tik vienas žaidėjas.

Funkas ir James'as (Funk, James, 2001) sudarė sudėtingesnę sporto aistruolių modelį, kuri pavadino **psichologinio tęstinumo modeliu**, jame vietoj pakopų yra keturios augimo stadijos. Pirmoji – **žinojimo**, individai žino, kad egzistuoja komandos, bet nesusidomi jomis; antroji – **pramogos**, vartotojai eina į varžybas paįvairinti kasdienybės, tačiau visai netapatina savęs su komanda; trečioji – **prisirišimo**, vartotojai skiria daugiau laiko ir yra emociškai susiję su komanda; ketvirtoji – **atsidavimo**, vartotojai tapatina save su komanda ir yra labiausiai emociškai prisirišę, jie eina į varžybas, skaito ir domisi sportu. Tyrėjai pateikė išplėstą požiūrį į sportu besidominčius vartotojus (žr. 5 lent.).

Išanalizavus sporto vartotojų tipus pastebima tendencija, jog dauguma orientuojasi į funkcines prekių ar paslaugų savybes, bet kartu šios orientacijos nėra nuoseklios. Prioritetas žemai kainai, puikiam aptarnavimui yra būdingos savybės atskiroms socialinėms grupėms. Vyrauja gana ryškus funkcinis ir instrumentinis prekių ar paslaugų vartojimas.

Matonis ir kt. (Matony et al., 2000) nustatė **keturis lojalumo komandai tipus**. Aukščiausias lojalumo lygis – tai **tikrasis lojalumas**, kuriam būdingas ir stiprus atsidavimas, ir dažnas lankymasis varžybose. Kitas lojalumo lygis – **netikras lojalumas**, atsidavimas nebūdingas, tačiau varžybų žiūrėjimas savame

5 lentelė

**Išplėstas požiūris į sporto paslaugų vartotojus
(pagal Gladden, Funk)**

Grupės tipas	Diferencijuota elgsena
Pagrindiniai motyvai	Iššūkimai (į mažiau įtemptą „sporto pasaulį“); pakylėjimas (susizavėjimas sporto renginiais); socialinis bendravimas
Emocinis prisirišimas	Stiprus prisirišimas ir įsipareigojimai; vidutinis prisirišimas ir daliniai įsipareigojimai; silpnas prisirišimas ir įsipareigojimai
Ekonominis prisirišimas	Aukšta vertė (tvirti finansiniai įsipareigojimai); vidutinė vertė (tarpiniai finansiniai įsipareigojimai); žema vertė (silpni finansiniai įsipareigojimai)
Tapatybė	Komanda pripažinta kaip idėjų kūrėjai; komanda pripažinta kaip piliečiai ir visuomenės pasididžiavimas; komanda pripažinta kaip visuomenės ir kultūros dalis
Lojalumas	Lojalumas prisidedant prie renginio veiklos; lojalumas atstovaujant komandos įvaizdžiui; lojalumas bendraujant ir palaikant ryšius
Susitelkimas	Pirmenybė skiriama komandai; pirmenybė skiriama sporto organizacijai; pirmenybė skiriama žaidėjui
Igyjama patirtis	Racionalumas: strateginė analizė; simbolinė: gestai, ceremonijos, ritualai; integracija į socialinę veiklą vykdant sporto programą
Veikla sporto renginiuose	Dažna veikla; vidutinė veikla; nedidelė veikla

mieste – tikėtinas. Trečias lygis – **nematomas lojalumas**, kuriam būdingas stiprus atsidavimas komandai, bet retas varžybų žiūrėjimas. Pats silpniausias lygis – **žemas lojalumas**, nebūdingas nei atsidavimas komandai, nei lankymasis varžybose.

Daugiamatis modelis labiau paaiškina sporto paslaugų vartotojų elgesį. Holtas (Holt, 1995) detaliai atskleidė socialinių ir psichologinių veiksmų svarbą jame, įrodė, kad vartotojai žiūri varžybas ir dėl svarbos bendraujant su kitais fanais.

Huntas ir kt. (Hunt et al., 1999) teigia, kad sporto paslaugų vartotojai išsidėstę pagal hierarchiją. Aistringiausi vartotojai turi didžiausią svorį dėl savo didžiulio emocinio susietumo ir pavyzdingo varžybų lankymo. Tai fanatikai, aistringi partizanai ir t. t. Toliau eina racionalūs, atsitiktiniai vartotojai ir kiti. Tačiau toks hierarchinis skirstymas gali neigiamai paveikti tuos sporto vartotojus, kurie neatrodo labai aistringi, nors iš tiesų tokie yra. Hierarchinis skirstymas turėtų būti kritiškai peržiūrėtas marketingo specialistų, nes jame yra labai daug vertinimo kriterijų.

Hierarchinis modelis skatina parduodant taikytis į atsidavusius sporto vartotojus. Vis dėlto tyrėjai (McDonald, Milne, 1997) teigia, kad efektyvus sporto marketingas turi koncentruotis ties vartotojų „kėlimu aukštyn hierarchiniame pasiskirstyme į aukštesnį finansinio ir emocinio prisirišimo lygį“.

Taigi, tipologijos, kurios iš pradžių atrodo labai skirtingos, dažniausiai praktiškai yra vienodos. Bandydamas dar labiau diferencijuoti sporto vartotojų ti-

pus turėtų būti labai gerai apsvarstytas, nes dar vieno segmento išskyrimas – tai ilgas ir sunkus procesas, o nauda, jį pavertus dar viena operacine marketingo strategija, neaiški. Todėl reikėtų daugiau gilintis į pačių vartotojų elgseną krepšinio rinkoje.

Vartotojų elgsena: krepšinio rinkos kontekstas.

Siekdama išitvirtinti rinkoje, pasiekti kuo geresnius produkcijos ar paslaugų pardavimo rodiklius, organizacija, bendrovė turi gerai žinoti vartotojo poreikius ir norus, taip pat svarbu gerai žinoti vartotojo savybes, vartotojo elgesį lemiančius veiksniai.

Sporto marketingo specialistai stengiasi patenkinti vartotojų poreikius ir norus, tačiau priežastys, dėl kurių perkama tam tikra prekė ar paslauga, gali labai skirtis. Kai kurie šaltiniai teigia, kad kiekviena žmogaus veikla turi tam tikras motyvas. Todėl visada reikia stengtis suprasti motyvus, kurie veikia žmogaus elgesį tam tikrose situacijose. Tyrėjai (Hawkins et al., 1998, Urbanskienė ir kt., 2000) skiria tokias pagrindines vartotojo motyvacijos charakteristikas:

- vartotojo motyvai yra atviri, paslėpti ir sudėtiniai;
- vartotojo motyvacija susideda iš dviejų komponentų: energijos ir krypties;
- vartotojas yra veikiamas išorinių ir vidinių jėgų;
- motyvacija gali turėti ženklą: arba teigiamą, arba neigiamą;
- vartotoją motyvuoja poreikis siekti užsibrėžto tikslo;
- egzistuoja motyvų įvairovė;
- vartotojų motyvai rodo asmeninius skirtumus.

Vartotojas yra veikiamas išorinių ir vidinių jėgų. Vidinė motyvacija susijusi su veikla, kurios elgsena yra tikslas. Vartotojas leis pinigus tai paslaugai, jei ji teiks malonumą (vartotojo mėgstamos krepšinio komandos pergalė, pažanga sporto mokykloje).

Galima teigti jog vertingiausi motyvai yra vidiniai – kompetentingumo jausmas, tikslų siekimas, galimybė patirti džiaugsmą. Tokie motyvai skatina dalyvauti veikloje (Bump, 2000). Vidinė motyvacija krepšinyje lemia didelius laimėjimus, o išorinė motyvacija (pavyzdžiui, noras turėti gerai apmokamą darbą) dažnai didelių laimėjimų nelemia (Myers, 2000).

Motyvacija gali turėti ženklą: arba teigiamą, arba neigiamą. Teigiama įtaka veda žmones į tikslą, o neigiama įtaka, atvirkščiai, nukreipia žmones nuo nepalankių sąlygų (siekis krepšinio mokykloje komandai atnešti kuo daugiau pergalių, arba atvirkščiai, patirtos nesėkmės skatina nutraukti veiklą).

Vartotojų motyvacijos veiksniai skiriasi priklausomai nuo situacijos ir nuo sporto šakos, tačiau apibendrintai galima išskirti tam tikrus motyvacijos ypatumus, kurie daugiau ar mažiau pasireiškia vartotojo elgsenoje pasirenkant konkretų sporto renginį. Užsienio autoriai (McDonald et al., 2002) pateikia 13 motyvacijos veiksnių, sąlygojančių vartotojo pasirinkimą: fizinis parengtumas; rizikos prisiėmimas; streso sumažinimas; agresija; tapimas nariu; socialinis palengvinimas; savigarba; konkurencija; laimėjimas; įgūdžių įvaldymas; estetika; vertės plėtotė; saviraiška.

Išoriniai vartotojų elgsenos veiksniai. Išoriniai veiksniai, lemiantys vartotojų elgseną perkant paslaugas ar prekes, daro didelę įtaką vartotojų sprendimo priėmimo procesui. Sporto marketingo literatūroje daugiau dėmesio skiriama bendriems sporto produktų paklausos veiksniams:

- ekonominiams – bilietų kainai, gyventojų pajamoms, alternatyvioms laisvalaikio leidimo formoms, televizijai, kitiems konkurenciniams sporto renginiams tame pačiame regione;
- ryšiui tarp sociologinių ir demografinių veiksnių, tokių kaip gyventojų skaičius, geografija ir sporto vartotojų užsiėmimai;
- rėmimui, specialių renginių, sporto žvaigždžių, komandos turnyrinės padėties ir čempionato svarbos įtakai rungtynių lankomumui;
- kitiems veiksniams, kurie apima tvarkaraščių, žiūrovų priėmimo sąlygų, naujų arenų, orų ir kt. veiksnių įtaką vartotojų elgsenai.

Situaciniai veiksniai, kurie daro įtaką vartotojų elgsenai, yra tokie: pirkimo tikslas, socialinė aplinka, fizinė aplinka, laikini efektai; situacinės būklės (Berkowitz et al., 1992). Galima teigti, kad vienas svarbesnių iš paminėtų veiksnių būtų pirkimo tikslas, kuris nulemia perkamos paslaugos, prekės pobūdį, pvz.: vienaip pirsime sau (pirkdami abonementą į krepšinio rungtynes), kitaip – pirkdami kaip dovaną (bilietus į svarbias krepšinio rungtynes). Socialinė aplinka – tai aplinka pačioje krepšinio mokykloje, ją lankantys asmenys ir aptarnaujantis personalas. Fizinė aplinka – tai aplinka siaurąja prasme, pvz.: krepšinio mokyklos interjeras, priemonės mokyklos užsibrėžtiems tikslams pasiekti. Laikini efektai – tai gali būti ir vartotojo nuotaika, ir turima su savimi pinigų suma.

Sporto paslaugų teikimui pastarąjį dešimtmetį skiriama daug dėmesio. Būtinai kriterijai, kurie yra svarbūs ir vertinami vartotojo, kliento, besirenkančio vieną ar kitą paslaugą, ir kuriais turėtų pasižy-

mėti kiekvienas paslaugos teikėjas, siekiantis paroduoti savo paslaugas (Shilbury, Quick, Westerbeek, 2000). Taikant vartotojų apklausą buvo nustatyti šie 6 lentelėje išvardyti kriterijai.

6 lentelė

Sporto paslaugų požymiai

Požiūriai	Požymių charakteristika
Apčiuopiamumas	Patogios fizinės sąlygos, įranga, apranga, bendraujantis personalas
Patikimumas, tikrumas	Galėjimas atlikti paslaugą patikimai ir kruopščiai
Jautrumas	Noras padėti vartotojui ir greitai suteikti norimą paslaugą
Kompetentingumas, gebėjimas	Valdymas reikalingų įgūdžių, sugebėjimų ir žinių teikiant atitinkamas paslaugas
Mandagumas	Mandagumas, pagarba, dėmesys, draugiškumas kontaktuojant su asmeniu
Įtikinamumas, patikimumas	Vertas pasitikėjimo, patikimas, doras, sąžiningas, atviras paslaugos teikėjas
Saugumas	Pavojų, rizikos nebuvimas
Prieinamumas	Lengvai prieinama, pasiekiamą
Bendravimas	Galimybė vartotojams informaciją gauti jiems suprantama kalba
Vartotojų supratimas	Stengtis pažinti vartotojus ir jų poreikius

Asmenybės įtaka, įtakos grupės, socialinė klasė, kultūra, subkultūra yra sociokultūriniai veiksniai, darantys įtaką vartotojui priimant sprendimą (Berkowitz et al., 1992). Kultūra yra visuomenės gyvenimo būdas, jo normos ir vertybės, kurios yra perduodamos iš kartos į kartą. Vertybės, gyvenimo būdas, kurie yra priimtini konkrečioje visuomenėje, gali būti nesuprasti kitoje kultūrinėje terpėje. Kultūros įtaka vartotojo elgsenai pasireiškia daugelyje sričių, todėl įmonės, organizacijos turi žinoti, kokias paslaugas, prekes pateikti rinkai.

Visi veiksniai, darantys įtaką vartotojų žiūrovų pirkimo elgsenai, suskirstyti į tris grupes (Macpherson, Garland, Haughey, 2000):

1. **Tiesioginiai** – veiksniai, darantys tiesioginę įtaką vartotojų pasitenkinimui, ir klubo vadovų kontroliuojami.

2. **Netiesioginiai** – veiksniai, darantys netiesioginę įtaką vartotojų pasitenkinimui, ir klubo vadovų kontroliuojami.

3. **Sąlyginiai** – veiksniai, kurių klubo vadovai negali kontroliuoti, t. y. socialiniai, ekonominiai, geografiniai ir aplinkos.

Prie išorinių / socialinių veiksnių dar būtų galima priskirti ir vadinamuosius marketingo komplekso veiksnius, kurie taip pat veikia vartotojo elgseną, sprendimo priėmimą (Urbanskienė ir kt., 2000). Tai gali būti ir reklamos informacija, kuri gali paveikti vartotojo apsisprendimą, pvz., apsilankyti tam tikroje krepšinio rungtynėse arba nusipirkti tris bilietus už dviejų kainą.

Vieni svarbiausių tiesioginių ir netiesioginių veiksnių, kuriuos pažymi daugelis autorių ir kuriuos vartotojų nuomonės tyrimuose dažniausiai pamini gerbėjai, yra pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė

Tiesioginiai ir netiesioginiai veiksniai, darantys įtaką vartotojų žiūrovų pirkimo elgsenai

Tiesioginiai	Netiesioginiai
1. Arenos patrauklumas	1. Informacijos apie rungtynes ir bilietus tikslumas ir pateikimas laiku
2. Automobilių statymas ir su juo susijusių problemų sprendimas	2. Informacijos patikimumas
3. Garso ir vaizdo efektai bei jų kokybė	3. Komandos žaidėjų „prieinamumas“
4. Aptarnaujančio personalo paslaugumas	
5. Gėrimų ir užkandžių pasirinkimas bei kokybė	

Kaip matyti iš 7 lentelės, tiesioginiai veiksniai, kurie daro įtaką sporto paslaugų vartotojų pirkimo elgsenai, yra arenos patrauklumas, automobilių statymas ir su juo susijusios problemos, garso ir vaizdo efektai, aptarnaujančio personalo paslaugumas, gėrimų ir užkandžių pasirinkimas bei kokybė. Netiesioginiai veiksniai, veikiantys vartotojų pirkimo elgseną, būtų: informacijos apie rungtynes ir bilietus tikslumas bei pateikimas laiku, informacijos patikimumas, komandos žaidėjų „prieinamumas“.

Apibendrinant galima teigti, kad sporto paslaugų vartotojų elgsenai didelę įtaką daro išoriniai veiksniai. Vartotojų apsisprendimui pirkti paslaugas turi įtakos darbas ir jo pobūdis, profesija, formalios ir neformalios grupės, statusas šeimoje, kultūra, tradicijos, vertybės.

Išvados

1. Išanalizavus sporto marketingą šiuolaikinių marketingo koncepcijų kontekste galima teigti, kad marketingo kaip mokslo disciplinos raida ir prisitaikymas prie sudėtingėjančių rinkos sąlygų, daro įtaką naujų netradicinių marketingo formų, tokių kaip sporto marketingas, atsiradimui. Sporto marketingo svarbą vis labiau akcentuoja Lietuvos bei užsienio mokslininkai ir galima teigti, kad jo esmė yra sporto paslaugų, prekių, atitinkančių vartotojų norus, sukūrimas.

2. Sporto paslaugų marketingo komplekso sudedamosios dalys (produktas, vieta, rėmimas, kaina, dalyviai, fizinis akivaizdumas, procesas) yra priemonės, padedančios formuoti vartotojo požiūrį paslaugų pasirinkimo procese. Bet kuris jų arba visi kartu veikia vartotojo sprendimą, ar paslauga naudotis ar ne, daro įtaką pasitenkinimo lygiui ir lemia pakartotinį paslaugų ir produktų pirkimą.

3. Vartotojo elgsena – tai vartotojo elgesys nuo poreikio atsiradimo iki to poreikio patenkinimo. Vartotojo elgsenos sąvoka apima informacijos ieškojimą, prekės / paslaugos pasirinkimą, vartojimą, pasitenkinimą ar nepasitenkinimą įsigyta preke ir daug kitų veiksnių.

4. Sporto gerbėjai / žiūrovai pagal vartotojų tipologiją skirstomi trimis metodais: dualistiniu metodu (vartotojų elgesio priešpriešinimas), pakopų metodu (skirstymas pagal sporto vartotojų emocinį ar finansinį atsidavimą sporto šakai, komandai), daugiamačiu metodu (sporto prekių vartojimo motyvai, veiksniai).

LITERATŪRA

1. Bagdonienė, L., Hopenienė, R. (2005). *Paslaugų marketingas ir vadyba*.
2. Bristow, D. N., Sebastian R. J. (2001). Holy cow! Wait 'til next year! A closer look at the brand loyalty of Chicago cubs baseball fans. *Journal of Consumer Marketing*, 18(3), 256–275.
3. Brenner, S. (1997). Pursuing relationships in professional sport. *Sport Marketing Quarterly* [SMQ], 6(2), 33–34.
4. Funk, J. (2001). The psychological continuum model: A conceptual framework for understanding an individual's psychological connection to sport. *Sport Management Review* [SMR], 4(2), 119–150.
5. Grönroos, C. (1994). From marketing mix to relationship marketing. *Management Decision*, 32(2), 4–20.
6. Hughson, J. (1999). A Tale of two tribes expressive fandom in Australia's A-league. *Culture, Sport, Society*.
7. Kotler, P., Keller, K. L. (2008). *Marketing Management*. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall.
8. McDonald, Mark A., Milne, George R., JinBae Hong. (2002). Motivational factors for evaluating sport spectator and participant marks. *Sport Marketing Quarterly*, 11:2, 100–113.
9. Milne, George R., McDonald, Mark, A. (1997). *Sport marketing: managing the exchange process*. Jones & Bartlett Learning.
10. Mullin, B., Hardy, S., Sutton, W. (2000). *Sport Marketing*.
11. Mullin, B., Hardy, S., Sutton, W. (2007). *Sport Marketing* (3rd ed.).
12. Quick, S. (2000). Contemporary sport consumers: some implications of linking fan typology with key spectator variables. *Sport Marketing Quarterly* [SMQ], 9(3), 149–156.
13. Shilbury, D., Quick, Sh., Westerbeek, H. (2003). *Strategic Sport Marketing* (2nd ed). Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin.
14. Shilbury, D., Quick, Shayne P., Westerbeek, Hans. (1998). *Strategic Sport Marketing*.
15. Spoelstra, J. (1991). *How to Sell the Last Seat in the House*. Portland OR, JAV.
16. Sutton, McDonald, Milne, Cimperman (1997). Creating and fostering fan identification in professional sports. *Sport Marketing Quarterly* [SMQ], 6(1), 15–22.

17. Urbanskienė, R., Clotey, B., Jakštys, J. (2000). *Vartotojų elgsena*. Kaunas: Technologija.
18. Wann, D. L., Melnick, M. J., Russell, G. W., Peace, D. G. (2001). *Sport fans: The Psychology and Social Impact of Spectators*. New York: Routledge Press.
19. Westerbeek, H., Smith, A. *Sport Business in the Global Marketplace*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
20. Гуськов, С. И. (1996). *Спортивный маркетинг*. Киев: Олимпийская литература.

SPORTS MARKETING: THEORETICAL MODELS AND BEHAVIOUR OF SPORTS SERVICES CONSUMER

*Assoc. Prof. Dr. Biruta Švagždienė¹, Assoc. Prof. Dr. Linas Žalys²,
Assoc. Prof. Dr. Irina Žalienė², Dr. Kristina Bradauskienė¹*
Lithuanian Academy of Physical Education¹, Šiauliai University²

SUMMARY

Sport is a global phenomenon, framed by international organizations. Television viewers and Internet users have an opportunity for a real-time monitoring of a wide variety of sports, wherever they take place. Well-known athletes equal the brightest stars of the show world and are easily recognizable anywhere in the world. All this is easily converted into a big money; so gradually it is becoming clear that primarily it is sport business, and major professional sports (labour) migration only confirms this. With regard to sports marketing, it should be noted that it is still developing, although some signs of this process may be seen in the past; this is more attributable to services provided by advertising. There is not enough literature to evaluate the marketing in sport, or try to provide a framework for understanding the strategic approaches and the value that the marketing can bring to sport. Sport can benefit from marketing. Such an approach is acceptable. Based on common causes, marketing relationships in sport are technologically innovative: mature sports marketing (marketing) studies as well as increased recreational and leisure options practices lead to challenges of greater competitiveness. Sports marketing is a new area and very broad, with a constantly changing concept. The novelty of sports marketing in Lithuania may be illustrated by the fact that this area is not analysed by any scientists. You can find methodological information on sports psychology, but it is mostly for athletes and their coaches. Organizers face various problems, such as how to get spectators interested in coming to competition. This is due to the fact that in spite of Lithuanian patriotism and old traditions in the country, numerous market participants are offering more, more interesting, and perhaps in some cases, more services that best meet customers needs. In order to not only maintain but also increase the number of users who are interested in sports, firstly sports marketing and the sport services users should be explored better. How a

sports marketing services affect consumer behaviour? After the assessment of the factors affecting consumer behaviour, it is expected to apply more effective sports marketing decisions related to the sport better meeting the needs of services users. The aim of the article was to introduce theoretical sports services consumers' models and behaviour of sport marketing. Methods: literature analysis, comparison and generalization. Object: influence of sports marketing on consumer behaviour. After the analysis of sports marketing in the context of contemporary marketing concept, it can be said that development of the marketing as a scientific discipline and its adaptation to the increasing complexity of market conditions, influences occurrence of new non-traditional forms of marketing such as sports marketing as a whole. Significance of sports marketing is increasingly emphasized by the Lithuanian and foreign scientists, and it can be said that its essence is creation of sports services and goods that meets users' needs. Complex parts of sport services marketing (product, place, promotion, price, participants, physical evidence, process) are measures that help to shape consumer's perception in the process of choice. Any of them or all together they affect the consumer's decision whether to use the service or not, and influences the level of satisfaction, to repeated purchases of products and services. Consumer behaviour is the behaviour of users who depend on the requirements before the appearance of satisfaction. Consumer behaviour concept combines the quest for information, product / service selection, use, satisfaction or dissatisfaction with the goods purchased and other factors. Sports fans / viewers by user typology divided in three ways: dualistic (user behaviour confrontation), cascade (breakdown by sport consumer emotional or financial commitment to the sport, team), multivariate (sporting goods consumer motives, factors).

Keywords: sports, sports marketing, sports services, sports services, user and consumer behaviour.

Biruta Švagždienė
Lietuvos kūno kultūros akademijos
Sporto vadybos, ekonomikos ir sociologijos katedra
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Tel. +370 37 302 662

SPORTO PSICHOLOGIJA SPORT PSYCHOLOGY

Badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi: empirinio tyrimo rezultatai

Prof. dr. Romualdas Malinauskas, Dalius Juodsnukis

Lietuvos sporto universitetas

Santrauka

Šiame darbe atkreipiamas dėmesys į badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus. Kadangi analizuojant sportinės veiklos rezultatus yra pastebima pasitikėjimo savimi ir sėkmingos sportinės veiklos sąsaja, todėl sportininkų pasitikėjimo savimi tyrimai nepraranda aktualumo.

Darbe pasitelktas R. Vealey sportinio pasitikėjimo modelis. Šio modelio nauda yra dvejopa: pirma, šis modelis reiškia sistemą, padedančią teoriškai pagrįsti sportininkų pasitikėjimo savimi šaltinius; antra, modelis gali būti pasitelkiamas kaip pagrindas ugdymo programoms, padedančioms skatinti sportininkų pasitikėjimą savimi, kurti. R. Vealey sportinio pasitikėjimo modelis numato, kad organizacinė kultūra (pvz., varžybų standartai, motyvacinis klimatas, sporto programų tikslai ir struktūriniai lūkesčiai), sportininkų asmeninės savybės, požiūris ir vertybės turi įtakos sportininkų pasitikėjimo savimi raiškai ir trims sportinio pasitikėjimo šaltiniams (laimėjimams, savireguliacijai ir socialiniam klimatui). Todėl būtent R. Vealey (2001) sportinio pasitikėjimo modelis buvo pasirinktas kaip šio darbo teorinis pagrindas.

Skirtingo meistriškumo ir skirtingos lyties badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi įvertinimas yra svarbi mokslinė problema, kuriai spręsti tyrime keliami tokie probleminiai klausimai: ar skiriasi skirtingos lyties badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi, ar skiriasi didesnio ir mažesnio meistriškumo badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi. Tyrimo tikslas – atskleisti badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus. Tyrimo uždaviniai: 1) nustatyti badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus pagal meistriškumą; 2) nustatyti badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus pagal lytį. Tyrimo metu keltos hipotezės, kad: 1) didesnio meistriškumo badmintono žaidėjams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi; 2) badmintono žaidėjams vyrams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi.

Tiriamąją imtį sudarė 94 badmintono žaidėjai: 68 vyrai ir 26 moterys. Visi tiriamieji, remiantis Lietuvos badmintono federacijos (LBF) suskirstymu, buvo suskirstyti pagal meistriškumo grupes į didesnio (A ir B grupės žaidėjai) ir mažesnio (C ir D grupės žaidėjai) meistriškumo žaidėjus. Tyrimui buvo pasitelktas R. Vealey Sportinio pasitikėjimo savimi komponentų klausimynas. Tiriamieji turėjo pažymėti pasitikėjimo savimi lygį skalėje nuo 1 iki 7. Tyrimo rezultatai buvo analizuojami taikant χ^2 kriterijų.

Išanalizavus skirtingo meistriškumo badmintono žaidėjų duomenis nustatyta, kad mažesnio meistriškumo grupės badmintono žaidėjams būdingiausias vidutinis pasitikėjimo savimi lygis (būdingas 67 % apklaustųjų), o didesnio meistriškumo grupės badmintono žaidėjams būdingesnis aukštas pasitikėjimo savimi lygis (juo pasižymėjo 55 % tiriamųjų). Nustatyta, kad skirtingo meistriškumo badmintono žaidėjai pagal pasitikėjimo savimi lygį statistiškai patikimai skiriasi ($\chi^2(1) = 4,63; p < 0,05$): didesnio meistriškumo sportininkų pasitikėjimas savimi didesnis. Analizuojant badmintono žaidėjų vyrų ir moterų duomenų pasiskirstymą atskleista, kad 59 % vyrų ir 35 % moterų vertina pasitikėjimą savimi kaip aukštą. 41 % vyrų ir 65 % moterų pasitikėjimas savimi yra vidutinio lygio. Nustatyta, kad badmintono žaidėjams vyrams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi ($\chi^2(1) = 4,42; p < 0,05$). Keltos hipotezės pasitvirtino. Tolesnių tyrimų perspektyvos yra galimos, nes vertėtų analizuoti ne tik badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus, bet ir jų laimėjimų motyvacijos raišką.

Raktažodžiai: pasitikėjimas savimi, sportinis meistriškumas, badmintonas.

Įvadas

Sporto moksle, pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje sportininko pasitikėjimas savimi vertinamas kaip asmenybės įvaizdžio dalis. Pasitikėjimas savimi susijęs su sėkmės ar nesėkmės patirtimi sportinėje veikloje, su savęs kritikavimu ir asmenybės tikėjimu savimi (Kais, 2005). Dažniausiai blogi sportininkų rezultatai aiškinami mažu pasitikėjimu savimi, o geras pasirodymas – dideliu (Bund, 2001). Pasitikėjimas savimi apibrėžiamas kaip žmogaus jutimas, supratimas, kad yra pajėgus atlikti uždavinius, kuriuos jis kelia pats sau.

Kadangi analizuojant sportinės veiklos rezultatus pastebima pasitikėjimo savimi ir sėkmingos sportinės veiklos sąsaja (Feltz, 2007), todėl sportininkų pasitikėjimo savimi tyrimai nepraranda aktualumo. Pastaruoju metu akcentuojami mokslo darbai, kuriuose taikomi socialinės kognityviosios teorijos modeliai, kaip antai: R. Vealey (2001) sportinio pasitikėjimo modelis. Šio modelio nauda yra dvejopa: pirma, šis modelis reiškia sistemą, padedančią teoriškai pagrįsti sportininkų pasitikėjimo savimi šaltinius; antra, modelis gali būti pasitelkiamas kaip pagrindas kurti ugdymo programas, padedančias

skatinti sportininkų pasitikėjimą savimi. R. Vealey (2001) sportinio pasitikėjimo modelis numato, kad organizacinė kultūra (pvz., varžybų standartai, motyvacinis klimatas, sporto programų tikslai bei struktūriniai lūkesčiai) ir sportininkų asmeninės savybės, požiūris bei vertybės turi įtakos sportininkų pasitikėjimo savimi raiškai ir trims sportinio pasitikėjimo šaltiniams (laimėjimams, savireguliacijai ir socialiniam klimatui). Todėl būtent R. Vealey (2001) sportinio pasitikėjimo modelis buvo pasirinktas kaip šio darbo teorinis pagrindas.

Nors jokia kita sąvoka niekada nebuvo sulaukusi tiek daug sporto mokslininkų dėmesio kaip sportininko pasitikėjimas savimi, vis dėlto reikia konstatuoti, kad darbų, kuriuose analizuojami badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi ir/arba jo šaltiniai (sąlygos, stiprinančios sportininko pasitikėjimą savimi), yra nedaug. Pavyko aptikti tik keletą darbų, skirtų išsamiai badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi analizei (Callowet al., 2002; Ramirez, 2010).

Badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi tyrimas yra aktualus ir todėl, kad dar nepanaudoti rezervai slypi badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi stiprinimo srityje, tyrimo rezultatai gali padėti sportininkams adekvačiau vertinti savo gebėjimus. Skirtingo meistriškumo ir skirtingos lyties badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi įvertinimas yra svarbi mokslinė problema, kuriai spręsti keliami tokie **probleminiai klausimai**: ar skiriasi skirtingos lyties badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi, ar skiriasi didesnio ir mažesnio meistriškumo badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi?

Tyrimo objektas – badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi.

Tyrimo tikslas – atskleisti badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus pagal meistriškumą.
2. Nustatyti badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus pagal lytį.

Tyrimo metu keltos **hipotezės**, kad: 1) didesnio meistriškumo badmintono žaidėjams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi; 2) badmintono žaidėjams vyrams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Tyrimo metodai. Siekiant atskleisti sportininkų pasitikėjimą savimi buvo pasitelktas R. Vealey sportinio pasitikėjimo savimi komponentų klausimynas (Vealey, 1986; Vealey et al., 1998). Respondentams buvo pateikiamas klausimynas, sudarytas iš 37 klausimų.

Tiriamieji turėjo pažymėti pasitikėjimo savimi lygį skalėje nuo 1 iki 7. Pasitikėjimo savimi lygis buvo vertinamas taip: 1–2 (37–74) balai – žemas; 3–5 (75–185) balai – vidutinis; 6–7 (186–259) balai – aukštas.

Siekiant įsitikinti metodikos subskalių tinkamumu šiam tyrimui, apskaičiuotos Cronbach alfa reikšmės atskiroms subskalėms, kurios buvo nuo 0,61 iki 0,73, o visos metodikos 0,68. Todėl galima teigti, kad metodikos vidinis suderinamumas yra pakankamas.

Tyrimo rezultatai buvo analizuojami pasitelkus χ^2 kriterijų.

Tyrimo organizavimas. Tiriamąją imtį sudarė 94 badmintono žaidėjai. Tiriamieji buvo atrinkti iš Lietuvos badmintono federacijos (LBF) pateikto žaidėjų grupių sąrašo, taikant tikimybinės sisteminės atrankos procedūras, atrenkant kas ketvirtą žaidėją. Į tiriamąją imtį pateko 68 vyrai ir 26 moterys. Visi tiriamieji, remiantis LBF skirstymu, buvo suskirstyti pagal meistriškumo grupes į didesnio (A ir B grupės žaidėjai) ir mažesnio (C ir D grupės žaidėjai) meistriškumo žaidėjus.

Tyrimas vyko 2011 m. spalio–gruodžio mėnesiais. Apklausa buvo atliekama pratybų metu, prieš tai iš anksto susitarus su treneriu. Laikantis tiriamųjų informavimo principo, iš pradžių sportininkams paaiškintas tyrimo tikslas, taip pat garantuotas apklausos anonimiškumas. Kiekviena apklausa truko 30 min. Anketas tiriamieji pildė pratybų vietoje. Tiriamųjų skaičius sportinio meistriškumo atrankinėms visumoms lyginti buvo nustatytas pagal formulę:

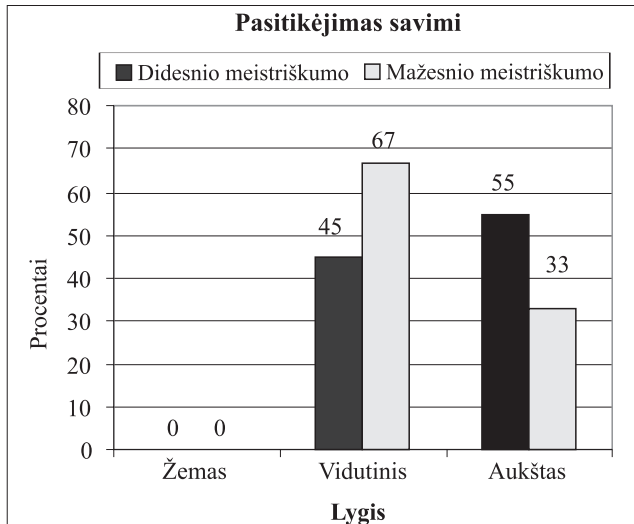
$$n_{1,2} = 2t^2 \sigma^2 / \Delta^2, (n_1 = n_2).$$

Mūsų atveju: $n_{1,2} = 2 * 2^2 * 0,6^2 / 0,25^2 = 46$,
čia $n_{1,2}$ – reikiamas atvejų skaičius,
 t – atrankinių grupių vidurkių skirtumo patikimumo rodiklis (95 % patikimumui vidurkių skirtumo patikimumo rodiklis $t = 2$),
 σ – vidutinis kvadratinis nuokrypis (0,6 – iš ankstesnių tyrimų (Vealey, 2001)),
 Δ – leistinas netikslumas, pasirinkome 0,25. Todėl turėjo būti ištirta ne mažiau kaip po 46 kiekvienos sportinio meistriškumo grupės tiriamuosius.

Tyrimo rezultatai

Ištyrus visų 94 badmintono žaidėjų pasitikėjimą savimi nustatyta, kad 52 tiriamieji vertino pasitikėjimą savimi kaip didelį, 42 sportininkai nurodė vidutinį pasitikėjimo savimi lygį. Pasitelkus χ^2 kriterijų nebuvo nustatyta, kad dominuotų badmintono žaidėjų aukštas pasitikėjimo savimi lygis ($\chi^2(1) = 1,06$; $p > 0,05$).

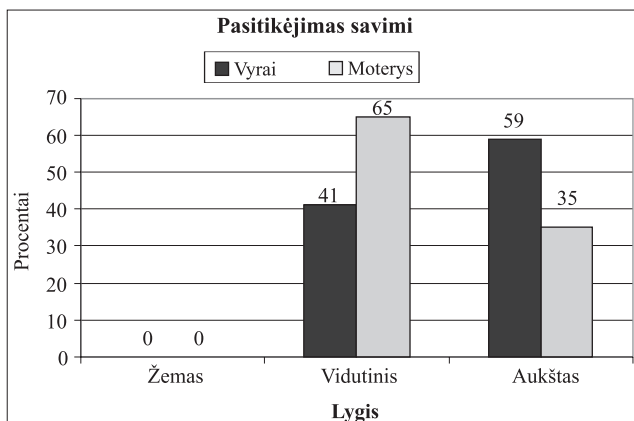
Išanalizavus skirtingo meistriskumo badmintono žaidėjų duomenis paaiškėjo, kad mažesnio meistriskumo grupės badmintono žaidėjams būdingiausias vidutinis pasitikėjimo savimi lygis (būdingas 67 % apklaustųjų), o didesnio meistriskumo grupės badmintono žaidėjams būdingesnis aukštas pasitikėjimo savimi lygis, juo pasižymėjo 55 % apklaustųjų (1 pav.).

1 pav. Skirtingo meistriskumo badmintono žaidėjų pasiskirstymas pagal pasitikėjimą savimi (proc.)

Tarp tirtų abiejų meistriskumo grupių atstovų (1 pav.) nebuvo tokių, kurių pasitikėjimo savimi lygis būtų žemas. Nustatyta, kad skirtingo meistriskumo badmintono žaidėjai pagal pasitikėjimo savimi lygį statistiškai patikimai skiriasi ($\chi^2(1) = 4,63$; $p < 0,05$): didesnio meistriskumo sportininkų pasitikėjimas savimi didesnis.

Analizuojant vyrų ir moterų duomenų pasiskirstymą atskleista, kad 59 % vyrų ir 35 % vertina pasitikėjimą savimi kaip aukštą, 41 % vyrų ir 65 % moterų pasitikėjimas savimi yra vidutinio lygio (2 pav.).

2 pav. Skirtingos lyties badmintono žaidėjų pasiskirstymas pagal pasitikėjimą savimi (proc.)

Pasitelkus χ^2 kriterijų nustatyta, kad vyrams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi ($\chi^2(1) = 4,42$; $p < 0,05$). Didesnis pasitikėjimas savimi reiškia, kad tiriamieji gali teisingiau įvertinti savo jėgas ir gebėjimus siekdami atlikti užduotis; adekvačiau reaguoja į kritiką, labiau tiki sėkme.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Iškeltos hipotezės, kad didesnio meistriskumo badmintono žaidėjams būdingas didesnis pasitikėjimas, o badmintono žaidėjams vyrams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi nei moterims. Hipotezė, kad didesnio meistriskumo badmintono žaidėjams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi, – pasitvirtino. Tyrimo rezultatai parodė, kad didesnio meistriskumo badmintono žaidėjai pasižymi aukštesniu pasitikėjimo savimi lygiu, panašūs rezultatai buvo gauti ir kitų tyrėjų (Grove et al., 2002). Tai rodo, kad sportininkai, pasiekę puikių sportinių rezultatų, save vertina adekvačiau nei sportininkai, kurių rezultatai nėra tokie geri. Brazilijoje atliktas tyrimas (Vasconcelos-Raposo et al., 2007) su profesionaliais futbolininkais parodė, kad nacionalinės lygos žaidėjai pasižymėjo žemesniu negatyvizmo ir aukštesniu pasitikėjimo savimi lygiu negu regioninės lygos žaidėjai, o tai patvirtina mūsų tyrimo rezultatus, kad didesnio meistriskumo sportininkų pasitikėjimo savimi lygis yra didesnis.

Kiti tyrėjai (Covassin, Pero, 2004), nustatė, kad dažniau laimintys teniso žaidėjai pasižymėjo aukštesniu pasitikėjimo savimi lygiu, žemesniu kognityviuoju ir somatiniu nerimu negu pralaimintys žaidėjai, teigia, kad tokie sportininkai, kuriems būdingas aukštas pasitikėjimo savimi ir žemas nerimo lygis, labiau geba išlikti ramūs ir atsipalaidavę. Kadangi netyrėme badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ir nerimo sąsąją, tai būtų galima atlikti kitų tyrimų metu.

Mūsų duomenys prieštarauja kai kurių užsienio autorių (pvz., Borek-Chudek, 2007) duomenims. Lenkijoje buvo tiriamas skirtingo meistriskumo badmintono žaidėjų nerimas ir pasitikėjimas savimi. Iš šio tyrimo rezultatų matyti, kad statistiškai patikimo skirtumo, lyginant didesnio ir mažesnio meistriskumo badmintono žaidėjų pasitikėjimą savimi, nenustatyta. Galima manyti, kad tokius tyrimo (Borek-Chudek, 2007) rezultatus lėmė tai, kad buvo tiriami jaunesnio amžiaus badmintono žaidėjai.

Pasitvirtino ir hipotezė, kad badmintono žaidėjams vyrams būdingas didesnis pasitikėjimas savimi, nes buvo nustatyta, kad badmintono žaidėjų vyrų

pasitikėjimo savimi lygis yra aukštesnis nei moterų. Panašūs rezultatai buvo gauti ir kitų tyrėjų (Halpin, 2008), taip pat šie tyrimai atskleidė, kad sportininkų vyrų ir moterų pasitikėjimo savimi šaltiniai yra skirtingi. Vis dėlto šio tyrimo duomenys prieštarauja ankstesniam tyrimui, kuriame buvo nustatyta, kad Nigerijos didelio meistriškumo futbolininkų moterų pasitikėjimo savimi lygis buvo aukštesnis negu vyrų (Adegbesan, 2007). Galima teigti, kad tokius tyrimo rezultatus galėjo lemti tai, kad buvo tiriama komandinės sporto šakos atstovai, nes kitas tyrimas, kurio tikslas buvo nustatyti pasitikėjimo savimi skirtumus tarp individualių ir komandinių sporto šakų atstovų, parodė, kad komandinių sporto šakų atstovai pasižymėjo aukštesniu pasitikėjimo savimi lygiu nei individualių sporto šakų atstovai (Zeng, 2003).

Pasitikėjimo savimi tyrimai nepraranda aktualumo ir naujausiuose mokslo darbuose. Pvz., vieno iš tyrimo tikslas buvo ištirti psichologinius įgūdžius, kuriuos žaidėjai pasitelkė per 49-ąjį pasaulio stalo teniso čempionatą. Buvo nustatyta, kad dažniausiai pasitaikančios psichologinės problemos – pasitikėjimo savimi stoka ir motyvacijos trūkumas. Todėl tolesnių tyrimų perspektyvos yra galimos, nes vertėtų analizuoti ne tik badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus, bet ir jų laimėjimų motyvacijos raišką.

Išvados

1. Įvertinus skirtingo meistriškumo badmintono žaidėjų pasitikėjimo savimi ypatumus nustatyta, kad didesnio meistriškumo badmintono žaidėjų pasitikėjimas savimi didesnis ($p < 0,05$) nei mažesnio meistriškumo žaidėjų.

2. Nustatyta, kad badmintono žaidėjų vyrų pasitikėjimo savimi lygis aukštesnis ($p < 0,05$) nei badmintono žaidėjų moterų.

LITERATŪRA

1. Adegbesan, O. A. (2007). Sources of sport confidence of elite male and female soccer players in Nigeria. *European Journal of Scientific Research*, 18(2), 217–222.
2. Bund, A. (2001). Self-confidence and sports performance.

6th Annual Congress of the European College of Sport Science — 15th Congress of the German Society of Sport Science, Cologne, 24–28 July, 2001 (pp. 3–14). Cologne: Cologne University.

3. Borek-Chudek, D. (2007). Anxiety levels and achievements of badminton players in light of Martens Multidimensional anxiety theory. *Medycyna Sportowa*, 23(6), 140–148.
4. Callow, N., Hardy, L., Hall, C. (2001). The effects of a motivational general-mastery imagery intervention on the sport confidence of high-level badminton players. *Research Quarterly for Exercise & Sport*, 72 (4), 389–400.
5. Covassin, T., Pero, S. The relationship between self-confidence, mood state, and anxiety among collegiate tennis players. *Journal of Sport Behavior*, 27(3), 230–242.
6. Feltz, D. L. (2007). Self-confidence and sports performance. In: D. Smith & M. Bar-Eli (Eds.), *Essential Readings in Sport and Exercise Psychology* (pp. 278–294). Champaign, IL: Human Kinetics.
7. Grove, J. R., Brunel, P., Ligg, C., Stoll, O. (2002). Anxiety and coping among gymnasts. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 24(2), 133–150.
8. Halpin, K. (2008). Confidence in college athletes. *Journal of Undergraduate Research*, 8, 1–11.
9. Kais, K. (2005). *Precompetitive state anxiety, self-confidence and athletic performance in volleyball and basketball players: Doctoral thesis*. Tartu: Tartu University.
10. Ramirez, F. R. (2010). Pettlep imagery and video observation: a motivation case study of four badminton players. *Polish Journal of Sport & Tourism*, 4(17), 239–245.
11. Vasconcelos-Raposo, J., Coelho, E., Mahl, A., Fernandes, H. Intensidade e negativismo e autoconfiança em jogadores de futebol profissionais brasileiros. *Motricidade*, 3(3), 7–15.
12. Vealey, R. S. (1986) Conceptualisation of sport-confidence and competitive orientation: preliminary investigation and instrument development. *Journal of Sport Psychology*, 8(3), 221–246.
13. Vealey, R. S. (2001). Understanding and enhancing self-confidence in athletes. In: R. N. Singer, H. A. Hausenblas, C. M. Janelle (Eds.), *Handbook of Sport Psychology* (pp. 550–565). New York: Wiley.
14. Vealey, R. S., Hayashi, S. W., Garner-Holman, M., Giacobbi, P. (1998). Sources of sport confidence: Conceptualization and instrument development. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 20(1), 54–80.
15. Zeng, H. Z. (2003). The differences between anxiety and self-confidence between team and individual sports college varsity athletes. *International Sports Journal*, 7(1), 28–34.

SELF-CONFIDENCE OF BADMINTON PLAYERS: RESULTS OF EMPIRICAL STUDY

Prof. Dr. Romualdas Malinauskas, Dalius Juodsnukis
Lithuanian Academy of Physical Education

SUMMARY

This study is focused on peculiarities of self-confidence among badminton players. Self-confidence researches in sports have been topical and important for researchers for years because self-confidence has been found to be related to excellence in sports and better performance. In this study we have used Vealey theoretical conceptual approach of athletes' self-confidence – sport-confidence model. The benefit of this model is twofold. First, this model is a system that helps to define sources of athletes' sport-confidence, and, secondly, the model can be invoked as a basis for designing of educational programs which promote athletes' self-confidence. Vealey sport-confidence model assumes that the organizational culture (competition standards, motivational climate, goals of sports programs, and structural expectations) and the athletes' personal characteristics, attitudes, and values affect the athletes' self-confidence and expression of the three sources of sport confidence (achievement, self-regulation and social climate). Therefore Vealey sport-confidence model has been chosen as the theoretical basis of this study.

The investigation of self-confidence among badminton players of different sports performance level and different gender is an important scientific problem. That is why it is essential to get deeper insights into the following research questions: Is there a difference in self-confidence between badminton players of higher sports performance level and badminton players of lower sports performance level? Is there a difference in self-confidence between male and female badminton players?

The purpose of the present study was to examine peculiarities of self-confidence in badminton players. Tasks of the research: 1) to identify peculiarities of badminton players' self-confidence according to sports performance level; 2) to identify peculiarities of badminton players' self-confidence according to the gender. It was hypothesized that: 1) badminton players of higher sports performance level have higher self-

confidence; 2) male badminton players have higher self-confidence.

The sample consisted of 94 badminton players. The sample included 68 male and 26 female athletes. All participants were divided into groups according to sports performance level: players of higher sports performance level (players of A and B groups) and players of lower sports performance level (players of C and D groups), based on LBF ranking. A Source of Sport Confidence Questionnaire measures developed by Vealey was used in this study. It is a 7 point Likert scale ranging from 1 (not at all important) to 7 (of highest importance). The nonparametric *chi-square test* was used for the statistical analysis of the data.

The analysis of peculiarities of self-confidence in badminton players according to sports performance level revealed that for badminton players of lower sports performance level the medium level of self-confidence (characterized by 67 percent respondents) was most characteristic, while the badminton players of higher sports performance level were characterized by a high self-confidence level, which was characterized by 55 percent respondents. It was found that self-confidence scores in badminton players of higher performance level was higher ($\chi^2(1)=4.63$, $p<0.05$) than in badminton players of lower performance level.

The analysis of the distribution of badminton players according to the gender revealed that 59 percent of men and 35 percent of women rated the level of self-confidence as high. 41 percent of men and 65 percent of women rated self-confidence as medium. It was found that male badminton players have higher self-confidence ($\chi^2(1) = 4.42$, $p<0.05$) than female badminton players. Hypotheses were confirmed. Further research perspectives are possible, because it should be analyzed not only peculiarities of self-confidence in badminton players, but also the expression of their achievement motivation.

Keywords: self-confidence, sports mastership, badminton.

Psycho-sociological conditions of women's sports

Prof. Halina Zdebska

University School of Physical Education, Kraków, Poland

Summary

As an element of mass culture, sport plays important social roles, creating an entire range of behavioural models. Sportspeople represent the efficiency of actions, persistence in aiming at their goals, conscientiousness, diligence and physical perfection. They are successful people and their success brings them fame, prestige and money.

What are the expectations towards women's sports? Is it about encouraging competition among an ever-growing number of women who would achieve results comparable to those of men? Or is it about gender competition, aimed at showing that the idea of fight, traditionally reserved for men, may also become women's domain? The answer to those questions is quite simple – women want to win, too. The aims of women's sports are exactly the same as those associated with men's sports: achieving better and better results, crossing barriers, generating the best show possible in order to attract thousands of spectators. Apart from the morpho-functional conditions for women who practice professional sports, the psychosocial context of the phenomenon also seems to be very important.

The hypothesis saying that sport belongs to the men's world, quite popular in sociology and psychology, is unjustified. For many years, an athlete has been associated with features typical for the stereotype of masculinity: in a good physical shape, dominating, independent, focused on success, making decisions easily, charismatic, open to the world of external events, rigid in his beliefs, demanding, cheerful. At the opposite pole, there is the stereotype of femininity, picturing women mainly as sensitive, caring, thoughtful, gentle, coquettish, caring about their looks, having a sense of aesthetics, affectionate, economical, emotional, sensitive to the needs of others, capable of making sacrifices, soft, naive and gossiping (Kuczyńska, 1992). Therefore, the typical feminine features are not useful in sports, whereas athletes represent what a "real man" should be.

The aim of this paper is to try to depict the selected aspects of women's participation in today's professional sports, with a special focus on the following: cultural stereotypes that influence women's situation in sport, gender asymmetry in media broadcasting, becoming a professional sportsperson and the accessibility of the profession of coach, as well as the specificity of women's sports training (especially regarding the skills of coaches who work with women). The paper analyses some Polish publications in the field of psychology, sociology, pedagogy and theory of sports (among others, publications by Żukowska, Żukowski, Dąbrowska, Kamień, Dracz, Kuczyńska, Mikołajczyk, Lenartowicz, Czerwiński), enhanced with the results of studies conducted by American psychologists (including Knoppers, Humberstone and Staurowsky), as well as with the opinions by some eminent coaches who used to work with the Polish national basketball and volleyball teams.

The basic research technique the subject of this paper was approached with is the content analysis, which was defined by Berelson as "a research technique for the objective, systematic, and quantitative description of manifest content of communications" (Pilch, 1977, p. 145).

The results of the analyses confirmed that asking about the gender of sports, which is mostly the consequence of cultural stereotypes, is unjustified, and also confirmed that it is necessary to continue to overcome them. This can be done if countries adopt relevant social policies and laws in order to treat all people equally (regardless of their sex, race, beliefs etc.).

Overcoming stereotypes is especially important for the social roles of women (especially to enable them to reach self-fulfilment in sports and beyond sports) and their participation in sports groups dominated by men (which could make their needs better articulated and understood). This stems from the fact that sportswomen have rejected the model of a passive and subordinate woman, and the concept of femininity preferred by them can be reconciled with sports. The asymmetry in the presence of both sexes in sports is the most visible in the employment of coaches. Female coaches are the majority in very few disciplines, and in some they are not present at all. Their particular role is usually highlighted in children's and youth sports, as well as in sports disciplines dominated by women.

While educating coaches and instructors, it is very important to pay attention to the specificity of working with women and to consider the expectations they have from their coaches (which differ from the expectations of male sportspeople).

Keywords: *sports, women, coach, psychology, sociology.*

Introduction

In modern societies, sport was usually reserved for young men representing the middle and higher classes (Heinemann, 1998). The post-modern culture has broken those stereotypes, which contributed to the democratisation of sport and thus let it become more open and accessible also for other social layers and groups, especially for women.

What are the expectations towards women's sport? The answer to those questions is quite simple – women want to win, too. The aims of women's sport are exactly the same as those associated with men's sport: achieving better and better results, crossing barriers and generating the best show possible in order to attract thousands of spectators.

It is quite common to think that femininity and sports success do not go together, an argument for that being the extreme masculinisation of sportswomen's bodies, which is the price they pay for practicing sports. However, at the turn of the 21st century, the world sports female stars became more attractive, especially for the male spectators. Showing off femininity makes sports events more attractive. The answer to the needs of the media market is introducing new disciplines and modifying the traditional ones. Therefore, the Olympics now include women's vault jump and apart from indoor volleyball, also beach volleyball has been included in the programme. The female athletes' costumes are becoming more and more scant, highlighting their feminine attributes, and the world sports stars often participate in nude photo sessions for *Playboy*. Women who compete in today's sport, apart from physical excellence (fitness) also need to look good (pretty).

However, a complex analysis of the content broadcast by the American TV channels shows some asymmetry of the sexes. Sports on television show mainly men (Messner et al., 2003).

Women finish their sports careers earlier (expectations connected with their social roles) and women's sport is less commercial and less professional. They also experience other problems than men – their contracts often mention even the possible time for pregnancy. Women are also paid worse and fewer of them practice sports (Lenartowicz, 2011).

The aim of the study is to present the selected psycho-sociological conditions of women's sport, with a special focus on the following:

- women in the sports coaches' environment (including difficulties and biases);
- the material and pedagogical skills required from coaches who work with women (also in the context of the sportswomen's expectations);
- the special nature of working with women (confronting theory with the opinions by eminent coaches who work with the Polish national team).

Methods

The author analysed the latest Polish publications in the field of psychology, sociology, pedagogy and sports theory, enhanced with the results of studies conducted by American psychologists, as well as with the opinions by successful coaches of the Polish national volleyball and basketball teams.

The basic research technique the subject of this paper was approached with is the content analysis, which was defined by Berelson as “a research technique for the objective, systematic, and quantitative description of manifest content of communications” (Pilch 1977, p. 145).

Results and discussion

1. Female coach

At the beginning of their careers, female coaches are usually given a chance to work with beginners. This happens even though they have exactly the same qualifications as male coaches. As the sports level of the athletes trained by them rises, the probability of the coaches' position being taken over by a man is very high. Situations when female coaches work with male athletes (it is especially true in team sports) are extremely rare, whereas it is considered ‘normal’ for a male coach to work with female teams. This has been confirmed by many studies conducted by American psychologists. At the end of the eighties, in the whole of the North-East USA, there were as few as 10 female coaches working with male teams. Each of them could enumerate examples of difficulties and biases on the part of the athletes themselves, their parents, male coaches they worked with, authorities and sports officials. The athletes' biases were relatively the easiest to overcome, thanks to the success that made women legitimate as coaches. That was also the factor that created a good atmosphere in their teams (understanding, communication). The good atmosphere compensated for the fact that they were being trained by a woman. It was much more difficult for their parents and sports officials to become convinced about the competence of a female coach (Staurowsky, 1990).

Interesting conclusions were reached as a consequence of the study conducted by Knoppers, which analysed the income of male and female coaches with comparable performance. The proportions of won and lost matches were similar, but the incomes – not at all! The employers favoured male coaches and their remuneration was arbitrary, often even too high as compared to their formal qualifications. The study confirmed the worrying tendency in male coaches' behaviour towards their female colleagues, which showed the willingness to isolate women professionally, so that they work only with other women, without the opportunity to exchange professional experience with men. The same study, in which 900 coaches took part (only

one third of them were women), did not allow to identify a big enough group of women coaches who worked with male athletes in order to conduct a statistical analysis. Only 5% of women had some experience working with male teams, whereas almost half (47%) of the male coaches used to work with women. Knoppers has also noted that various studies and discussions were initiated by sports authorities, concerning the professional competence of female coaches, which apparently showed what features necessary in this profession they were missing most often. That happened without any scientific discussion on the features needed for male coaches to work with women or any study that would verify their presence (Knoppers et al., 1993).

A very significant decrease of female coaches in the total number of coaches employed in university sports still can be seen, e.g. in the USA university sports. In the years 1972-1992, the decrease amounted to 50%, despite an extensive campaign to equal the chances of girls and boys in sports (Weinberg, Gould, 1995). Similar tendencies can be observed in Australia, whereas in Poland, there are so few female coaches that the number practically cannot decrease significantly. Research has shown that there are only 10% female coaches working in Polish sports industry. Female coaches make the majority in very few disciplines, and in some they are not present at all. Their particular role is usually highlighted in children's and youth sports, as well as in sports disciplines dominated by women. This is true both in the training process and for sports outings and training camps (Kamień, 2000).

Barbara Dracz (both from the perspective of a coach and an athlete), said about the phenomenon: "(...) female instructors and coaches have limited possibilities to reach self-fulfilment in sports, despite adequate education, knowledge and skills. (...) Girls and women choose and accept a man for their coach more willingly than a woman with comparable qualifications and results. (...) Female athletes often compete for their coaches, who motivate them, diminish their stress, thus making their effectiveness in sports incomparably greater" (Dracz, 1998).

However, a research conducted among young (12-18 years old) Polish female volleyball players has shown that the majority of the respondents would give a female coach a chance. As much as 80% of the players considered that sex had no influence on the quality of a coaches' work. Only 14.4% of girls considered men to be better coaches than women.

This attitude might have been influenced by the fact that the majority of the respondents were being trained by a woman, or used to work with female coaches in the course of their careers (Bodasińska, Piotrowicz, 2009). This proves the maturity of those young people, who do not try to categorise the given professional groups as strictly reserved for women or men.

Taking into account the situation outlined above, are there any ways of 'neutralising' the way of thinking of sports, as far as the sexes are concerned? It seems possible, although the habit of categorising into masculine/feminine is very widespread in all analyses that go beyond the world of sports (including intercultural analyses). Equalling the rights of both sexes could be facilitated by 'unlocking' the ability to objectively judge their own psychosocial situation by all women who take part in the world of sports. It often happens that both female athletes and coaches deny that they feel discriminated, even though they give examples that prove it. That could be their mechanism of defence, the so-called 'denial,' which means inability to see or remember any signs of discrimination, thus allowing them to avoid feeling humiliated. It is also very important to avoid bias (extremities) in discussions, thus limiting the phenomenon of overestimating or ignoring (underestimating) the sex differences (Mikołajczyk, 2003).

2. A coaches' competence to work with women

The effectiveness of a training process is determined both by the material competence of the coach (knowledge of the discipline, coaches' experience), as well as by the pedagogical (professional) skills. The latter one is an extremely important factor while working with girls and women in sports, as it greatly influences the coach – player – team relations, thus being crucial for a successful cooperation. The essence of this competence is a relationship based on mutual respect. Coach is not only the one who commands, but should also allow for a dialogue, respecting the equality of chances in discussion. The coach should also be able to listen, and to sense the feelings, anxieties and assessments. This allows to diminish the distance, build trust and understanding, as well as to develop a friendly contact between the coaches and the athletes under their charge (Dąbrowska, Żukowska, 1995). If she appreciates her coaches' competence, the female athlete approaches the training process with trust, and fully accepts or even expects her coach to execute

the training tasks. Women, more than men, expect a firmer attitude in executing tasks distributed equally among all participants of the training process. They do not accept unfair diversification of demands or favouring any member of the group. Fairness is required not only while fulfilling the given tasks, but also in assessments. It is a feature sportswomen are particularly sensitive to. Sometimes sensitivity to fairness may have extreme forms. That happens when the emotional motivation wins over the intellectual one. The coaches' role is to balance those moods.

It is quite popular to believe that working with women (especially in team sports) is not easy. There is no doubt about the fact that it needs special preparations and predispositions, with the coaches' personality being the key to success. The specific nature of working with women stems from the necessity of ensuring a mental comfort of the collaboration, which is expressed by the following factors: manners, way of communication, treating athletes as partners, taking responsibility for one's words and actions (this applies not only to training sessions, but also to situations beyond the sports grounds, personal relationships etc.). The moral attitude and responsibility of the coach are equally important. This also applies to the responsibility for the development of the female athletes both from the sports (ensuring conditions for a balanced biological development, with respect to the womanly attributes) and the psychosocial perspectives, i.e. giving them the possibility of self-fulfilment in family and professional life. The moral attitude is closely connected to the limits of personal relationships. If the foundations of the relationship lay in knowing the female athlete, adjusting the coaches' behaviour to her expectations, finding a common ground for discussion on subjects not connected with sport, then the relationship may be very beneficial to both sides.

However, sometimes it happened that two adult people developed a personal emotional relationship, beyond the sports activities. In such situations, the decision was usually left to the two adult people's judgment, and if the coach managed to achieve very good sports results with the given athlete, the case would become a secret about which everybody knew, but no one talked. However, as the Żukowscy underlined, "The limits of personal relationships depend on the hierarchy of values and responsibility criteria. For example, there have been cases when a coach who worked with a women's team said that nothing motivated a competitor better than a personal

close relationship with her coach. There has also been a case of a coaches' sexual initiation activities in his relations with young sportswomen. Fortunately, this is not a common phenomenon, although such things do happen" (Żukowska, Żukowski, 2009, p. 41).

It is much more difficult for a woman to reconcile family life with professional sport than it is for a man. Long periods of absence are hardly accepted, which is why often a conflict of roles appears between the woman as a sportsperson and woman as a daughter, wife or mother. This is yet another source of stress sportswomen need to cope with, adjusting their family life and counting on their family's support. It is also necessary to make choices both from the perspective of advancement in the sports career and the family life.

Apart from the highlighted moral values required from coaches who work with women, there are also other competencies that stimulate sports development. Those are:

- praxeological skills – they show in the efficiency of actions and the ability to prevent failures;
- communication skills – they show in the ability to communicate during training, the culture of speech and the ability to listen to the athletes;
- cooperation skills – those mean the ability to perform tasks within a group that accepts its goals, with elements of social control, solving conflicts through negotiations and compromise, preferring the rule of responsibility (over the rule of obedience), stimulating initiative and caring for tradition in the team's life;
- creative skills – equally promoting every sportswoman in the context of her individual development, taking into account the needs of the team, as well as careful creation of the coaches' personality in contact with the players and sports environment (the coaches' sense of identity);
- IT skills – using foreign languages and a computer in order to broaden one's knowledge on what conditions women's development, as well as on women's health and the influence of sports on their development (Żukowska Z., Żukowski R., 2009).

Among the most valued features of a coach as a role model, sportswomen have enumerated the following: manners, pedagogical thoughtfulness, aesthetic looks and functional sports outfit, intelligence, organisational dexterity, responsibility, fairness and sense of humour (Żukowski, 1995). Among their expectations, they have also mentioned: an honest attitude towards the training,

competence, commitment, mental resistance, fair behaviour, putting the coaches' work in the first place, support during sports competitions, showing them the right way, honesty, respect and trust (Herzig, 2004). Female athletes expect their coach to create a friendly atmosphere, to be able to make the training interesting, to introduce them to the arcane of sports activities, to live their emotions and feel a special value in the preferred sports discipline (Rutkowski, 2003).

The conclusions made by coaches who worked with female athletes on the highest professional level are very interesting. Andrzej Niemczyk, one of the best coaches in the history of the Polish women's volleyball, who earned two European Championship gold medals (2003 and 2005) with his team, as well as has a rich experience with international teams (including training FC Lohoff, the BRD national team, with which he achieved the BRD champion title 6 times), thinks that "(...) training women's teams is much more difficult than training men. When I added new names to the team, they were usually young players with good perspectives. The intelligence of my players has never been the most important factor. During training sessions, I would pay particular attention to commitment and diligence in performing the technical and tactical elements. I used to appoint to the national team players who were not necessarily the best in league tournaments. I would search for players who supplemented one another with their characters, as well as with their tactical and technical skills. In order to achieve success in sport, you need people who have that something in them. I do not demand from schools to raise disciplined and obedient nuns, but to shape personalities. Only girls with personality can win tournaments. That is why I have always preferred to choose players who left their homes early and attended boarding schools. Such girls become independent quickly, know what they aim at and are persistent, wanting to achieve their goals – that is the type of girls I like to work with. Education through sport is not just an empty slogan. If the coach has a little bit of a pedagogical talent, then this type of education can be really effective (Czerwiński, 2011, p. 42). He also made interesting observations regarding personal bonds in a team. He said: "(...) when I was a beginner, I used to make mistakes, e.g. my wife used to play in the national team that was led by me. Wanting to show my objectivism in front of the group, I would give her extra exercise to perform, demanding particular

commitment and correctness. I did not repeat this mistake while working with my daughter. I managed to convince the girls that I am responsible for the quality of my training work. Self-discipline returned good results. I never minded the presence of their husbands and fiancés in periods when both sides found it appropriate. I have always tried to conduct training sessions in an attractive way from the point of view of the content and type of exercise. I used to pay particular attention to it in periods before important matches. I have never trained forcibly, when I saw that girls were performing a task wrong, I moved to another one, trying to figure out the reasons of their decreased commitment. Especially in the periods of hard training, I tried to appreciate their involvement. I never avoided praising them. (...) You need to act as their father, friend and confidant, and need to notice new haircuts and dresses" (Czerwiński, 2011, pp. 44-45).

Ludwik Miętta-Mikołajewicz, for many years coach of the Polish national basketball team (that won medals during European Championships in 1968, 1980 and 1981) and the author of the success of the "Wisła" club from Kraków, the 14-fold winner of the Polish Champion title, said: "I have always solved conflicts using persuasion and showing the reasons for which a given player should be the leader, however this is always a difficult matter, especially in female teams. As the national team's coach, I considered working with a psychologist a must" (Czerwiński, 2011, p.53).

The need of solving conflicts quickly and the importance of using a psychologist's help have been stressed also by Andrzej Niemczyk: "In case of conflicts, you need to act fast. If you try to wait for the conflict to disappear by itself, you usually end up with a total failure in the team. The role of a psychologist in a national team, especially if it is a women's team, is very important, but my approach to the role of psychologist is such that I think that the psychologist is for me and not for the players. It is me who uses the psychologist's advice; it is me who receives comments about the team, as well as about individual players. It is me who has to apply them, not the other way round. It is the coach who has to be a psychologist, an educator and an expert on volleyball. In difficult situations, I have always made quick decisions. And each decision was based on my knowledge and expertise" (Czerwiński, 2011, p. 53). For young coaches, he suggests "patience and constant learning, not only in the

field of sports, but also in the field of fundamental science. Sports associations should ensure the highest level of education for their coaches; should encourage coaches to exchange views and discuss” (Czerwiński, 2011, p. 59).

Conclusions

1. Asking about the gender of sports is unjustified, as the asymmetry in treating both sexes stems from the androcentric concept of social reality (also beyond sports).

2. The situation of women in today’s sport is different from that of men from the psychological point of view. They are required to show more persistence, to give up their family lives, while being offered a moderate social support and smaller rewards in terms of money and fame.

3. A training system suitable for women should consider not only their specific anatomy and functions of their bodies, but also the psychosocial conditions.

4. Overcoming the gender stereotype will be possible, if countries adopt relevant social policies and laws in order to treat all people equally (regardless of their sex, race, beliefs etc.).

5. It seems that there should be more women present in sports teams. That would contribute to creating conditions suitable for the needs and abilities of female athletes and coaches.

6. In the process of educating future instructors and coaches, it is necessary to consider women’s expectations towards their coaches.

REFERENCES

1. Bodasińska, A., Piotrowicz, E. (2009). Trener w oczekiwaniach zawodniczek grup młodzieżowych w piłce siatkowej. In: *T.Socha, J.Bergier (ed.). Sport kobiet w Polsce – stan badań.* Warszawa: AWF.
2. Czerwiński, J. (2011). *Twórcy medalowych sukcesów.* Olsztyn: ERZET.
3. Dąbrowska, A., Żukowska, Z.(1995). Warunki interakcji trener – zawodniczka – zespół. In: *Z.Żukowska (ed.). Sport w życiu kobiety.* Warszawa: PSSK i AWF.
4. Dracz, B. (1998), Kobiety w sporcie – refleksje byłej zawodniczki i trenerki. In: *A.Pawlak (ed). Polska manager-women sportu.* Warszawa: PSSK.
5. Heinemann, K. (1998). Sport in Post-Modern Society. In: *Z.Krawczyk, J.Kosiewicz, K.Piłat (ed.). Sport w procesie integracji europejskiej. Międzynarodowe sympozjum.* Warszawa: AWF.
6. Herzig, M. (2004). Trener – zawodnik – psycholog. *Sport Wyczynowy* 7-8.
7. Humberstone, B. (2003). Femininity, Masculinity and Difference: What’s Wrong with a Sarong. In: *Sociology of Sport and Physical Education: An Introduction,* New York&London: Routledge.
8. Kamień, D. (2000). *Społeczno-pedagogiczne uwarunkowania pracy kobiet w zawodzie trenera* (Doctoral dissertation). Main Library of the University of Physical Education in Warsaw.
9. Knoppers, A., Bedker Meyer, B., Ewing, M.E., Forrest, L. (1993). Gender ratio and social interaction among college coaches. *Sociology of Sport Journal* 10.
10. Kuczyńska, A. (1992). *Podstawy teoretyczne Inwentarza Płci Psychologicznej.* Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
11. Lenartowicz, M. (2011). Kariera sportowa i jej społeczne uwarunkowania. In: *Z.Dziubiński, Z.Krawczyk (ed.). Socjologia kultury fizycznej.* Warszawa: AWF.
12. Messner, M., Duncan, M.C., Cooky C. Silence. (2003). Sport Bras and Wrestling Porn. *Journal of Sport and Social Issues, Vol. 27, no 1.*
13. Mikołajczyk, M. (2003). Czy sport musi mieć płęć? In: *J.Kłodecka-Różalska (ed.). Sportsmenka – kobietą sukcesu. Korzyści i bariery aktywności sportowej Kobiet.* Warszawa: Polskie Stowarzyszenie Sportu Kobiet.
14. Pilch, T. (1977). *Zasady badań pedagogicznych.* Wrocław: Zakład Narodowy im.Ossolińskich.
15. Rutkowski, W. (2001). Rola zawodowa i styl życia trenera. *Sport Wyczynowy* 11-12
16. Staurowsky, E. (1990). Women coaching male athletes. In: *M.Messner; D.Sabo (eds.), Sport, Men and the Gender Order. Champaign. Human Kinetics.*
17. Weinberg, R.S., Gould, D. (1995). *Foundations of Sport and Exercise Psychology.* Champaign. Human Kinetics.
18. Żukowska, Z., Żukowski, R. (2009). Sport kobiet – szanse i zagrożenia. In: *T.Socha, J.Bergier (ed.). Sport kobiet w Polsce – stan badań.* Warszawa: AWF.
19. Żukowski, R. (1995). Kobiety w zawodzie trenera. In: *Z.Żukowska (ed.). Sport w życiu kobiety.* Warszawa: PSKK.

PSICHOSOCIALINĖS MOTERŲ SPORTO SĄLYGOS

Prof. Halina Zdebska

Kūno kultūros universitetinė mokykla, Lenkija

SANTRAUKA

Kaip masinės kultūros elementas sportas vaidina svarbų socialinį vaidmenį sukurdamas visą elgesio modelių spektrą. Sportininkai reprezentuoja produktyvumą, užsispyrimą siekiant savo tikslų, sąžiningumą, darbštumą ir tobulą išvaizdą. Jie yra sėkmingi, o

jų sėkmė atneša jiems šlovę, prestižą ir pinigus. Kokie lūkesčiai kalbant apie moteris sporte? Ar tai susiję su varžymosi skatinimu tarp moterų, kurios galėtų pasiekti rezultatų, prilygstančių vyrų pasiekimams, ir kurių skaičius sparčiai auga? O gal tai susiję su var-

žymusi tarp lyčių siekiant parodyti, kad kovojimas, tradiciškai priskiriamas vyrams, gali taip pat tapti ir moterų sritimi? Atsakymas į šiuos klausimus yra gana paprastas – moterys taip pat nori nugalėti. Moterų sportininkų tikslai yra tokie patys kaip ir vyrų: siekti vis geresnių ir geresnių rezultatų, peržengti ribas, kuo geriau pasirodyti prikaustant tūkstančių žiūrovų dėmesį. Nepaisant morfofunkcinių sąlygų, moterims, kurios užsiima profesionaliu sportu, psichosocialinio fenomeno kontekstas taip pat atrodo labai svarbus.

Sociologijoje ir psichologijoje gana populiaru hipotezė, kad sportas priklauso vyrų pasauliui, yra nepagrįsta. Daugelį metų sportininkui buvo priskiriami stereotipiniai vyriškumo bruožai: gera fizinė forma, dominavimas, nepriklausomybė, susitelkimas į sėkmę, lengvas sprendimų priėmimas, charizmatiškumas, atvirumas išoriniams pasaulio įvykiams, tvirti įsitikinimai, reiklumas, linksmumas. Priešingame poliuje – moteriškumo stereotipas, dažniausiai vaizduojantis moteris jautrias, rūpestingas, mąšlias, švelnias, koketiškas, besirūpinančias savo išvaizda, turinčias estetinį pajautimą, prierašias, buitiskas, emocionalias, jautrias kitų poreikiams, gebančias pasiaukoti, minkštas, naivias ir plepias (Kuczyńska, 1992). Todėl tipišką moterišką savybę sporte, kur sportininkas reprezentuoja, koks turi būti tikras vyras, nėra naudingos.

Šio straipsnio tikslas – pabandyti aprašyti pasirinktus moterų dalyvavimo šiuolaikiniame profesionaliame sporte ypatumus susitelkiant ties: kultūriniais stereotipais, kurie daro įtaką moterų padėčiai sporte; lyties asimetriškumu žiniasklaidoje; tapimu profesionalia sportininke; trenerio profesijos prieinamumu ir moterų sportinio treniravimo specifika (ypač akcentuojant trenerių, kurie dirba su moterimis, įgūdžius). Straipsnyje analizuojamos kai kurios lenkų publikacijos psichologijos, sociologijos, pedagogikos ir sporto teorijos

srityse (tarp jų Żukowska, Żukowski, Dąbrowska, Kamień, Dracz, Kuczyńska, Mikołajczyk, Lenartowicz, Czerwiński publikacijos), papildant Amerikos psichologų tyrimų rezultatais (įskaitant Knoppers, Humberstone ir Staurowsky) ir kai kurių žymių trenerių, dirbusių su Lenkijos nacionalinėmis krepšinio ir tinklinio komandomis, nuomonėmis. Pagrindinis tyrimo metodas tikslui pasiekti – turinio analizė, apibrėžta Berelsono kaip „objektyvaus, sistemingo ir kiekybinio paskelbto turinio ryšių aprašymo metodas“ (Pilch, 1977, 145).

Tyrimo rezultatai patvirtino, kad apie lytiškumą sporte paplitusi nuostata, kuri dažniausiai yra kultūrinių stereotipų pasekmė, yra nepagrįsta ir kad yra būtina šiuos stereotipus įveikti. Tai būtų imanoma, jei šalys imtųsi tinkamos socialinės politikos ir priimtų įstatymus, siekiančius garantuoti žmonių lygybę (nepriklausomai nuo jų lyties, rasės, tikėjimo ir pan.). Stereotipų įveikimas ypač svarbus socialiniam moterų vaidmeniui (ypač siekiant įgalinti jas siekti savirealizacijos sporte ir už jo ribų) ir jų dalyvavimui tose sporto srityse, kuriose dominuoja vyrai (kurie galėtų savo poreikius paversti geriau išreikštais ir suprantamesniais). Tai kyla iš fakto, kad sportininkės atmetė pasyvios ir priklausomos moters modelį ir kad jų perteikiamo moteriškumo suvokimas gali būti suderintas su sportu. Esama abiejų lyčių asimetrija sporte labiausiai pastebima įdarbinant trenerius. Tik keliose sporto šakose moterų trenerių yra dauguma, o kai kuriose jų iš viso nėra. Pagrindinis jų vaidmuo paprastai pabrėžiamas vaikų ir jaunimo sporte ir tose sporto šakose, kur vyrauja moterys.

Rengiant trenerius ir instruktorius labai svarbu atkreipti dėmesį į darbo su moterimis specifiškumą ir atsižvelgti į tai, ko jos tikisi iš trenerių (jų lūkesčiai skiriasi nuo vyrų sportininkų lūkesčių).

Raktažodžiai: sportas, moterys, treneris, psichologija, sociologija.

Halina Zdebska

Al. Jana Pawła II 78, 31-571 Kraków, Poland

Tel. +48 0605 66 55 46

E-mail: hzdebska@interia.pl

Gauta 2012 06 28

Patvirtinta 2012 09 28

Agresyvumo raiška Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultrų) subkultūrose

Prof. habil. dr. Algirdas Gaižutis, Jurgita Subačiūtė
Lietuvos edukologijos universitetas

Santrauka

Jaunimo agresyvumo klausimas visada domino visuomenę. Jaunimas – mūsų tautos ateitis, todėl turime skirti pakankamai dėmesio jo vertybinių nuostatų ir pasaulėžiūros formavimuisi. Agresyvumo raiška dažnai atsiranda neformaliose jaunimo grupėse ir itin dažnai visuomenės yra priskiriama nacionalistinių pažiūrų skinhedų (kitaip skinų, skustagalvių) ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultrų) subkultūrų dalyviams. Tačiau ar pagrįstai? Norėdami tai išsiaiš-

kinti, pirmiausia patys turime pažinti šias subkultūras, nebijoti arčiau prisiliesti prie jų idėjų, suprasti šių grupių vertybines nuostatas, ideologiją. Literatūros šaltiniuose medžiagos analizuojamų subkultūrų tematika randama nedaug, taip pat trūksta šių neformalių grupių agresyvumo analizės.

Tyrimo tikslas: atskleisti jaunimo agresijos priežastis neformaliose (Lietuvos nacionalistinių pažiūrų skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų) jaunimo grupėse, jas išanalizuoti ir aprašyti.

Pusiau struktūrizuotas interviu tyrimas atliktas dviejuose Lietuvos miestuose, neformalaus jaunimo pamėgtose laisvalaikio praleidimo vietose. Tyrime dalyvavo 6 Lietuvos nacionalistinių pažiūrų skinhedai ir 5 ekstremalių futbolo sirgaliai – ultros.

Tyrimo rezultatai parodė, jog tiriamosios jaunimo grupės turi agresyvumo požymių, pasireiškiančių visuomenės ir subkultūros normų sankirtoje. Agresija jaunimo subkultūrose gali būti priemone tikslui pasiekti. Tačiau šių neformalių jaunimo grupių dalyviai smerkia nusikalstamą elgesį, o už tam tikrus nusižengimus subkultūros narys gali būti pašalintas iš jaunimo grupės. Tyrimas atskleidė, jog dažnai visuomenės stigmatizuojami analizuojamų subkultūrų nariai yra normalūs, stiprias vertybines orientacijas ir nuostatas turintys jaunuoliai. Pasirinkta neformali grupė jiems ne tik laisvalaikio leidimo forma, bet ir gyvenimo būdas. Subkultūroje dominuojančios vertybės, susiformavusios pažiūrų ar nuostatų – neatsiejamos nuo kasdieninio gyvenimo, o visuomenės nuostatoms tiek skinhedų, tiek ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūrų atžvilgiu didelės reikšmės turi ne tiesioginė patirtis (bendravimas, susidūrimas su jais), o žiniasklaida ir aplinka, iš kurios visuomenė perima informaciją.

Raktažodžiai: agresyvumas, ultra, skinhedas, subkultūra.

Ivadas

Kalbėdami apie jaunimo agresyvumą ir kultūrą, esame tarsi įsupti į paradoksalumo skraistę. Agresyvumas ir kultūra – tarsi dvi tarpusavyje kovojančios priešybės. Kai akcentuojamas jaunimo destruktivus elgesys, tai agresorių etiketės dažniausiai klijuojamos nacionalistinių pažiūrų skinhedų (*skustagalvių*) ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultrų) jaunimo grupėms. Tačiau prieš teisiant ar kaltinant, pirmiausia reikėtų pažinti šias subkultūras ir jos dalyvius, patyrinėti šių subkultūrų bruožus, jų narių vertybines nuostatas, pasiaiškinti agresijos ir jaunimo sąvokas.

Lietuvoje „jaunimo“ sąvoka apibrėžta Jaunimo politikos pagrindų įstatyme, priimtame 2003 m.¹ Įstatyme jaunimas apibrėžiamas kaip 14–29 metų amžiaus žmonių grupė, išgyvenanti formavimosi bei integravimosi į visuomenės socialinį, politinį-ekonominį ir kultūrinį gyvenimą laikotarpį. „Agresijos“ sąvoka apibrėžiama labai įvairiai. Sociologijos žodyne agresija yra nusakoma kaip „žmogaus reakcija į tam tikrą ar tariamą grėsmę; kilus konfliktui, ji gali pasireikšti net kito asmens puolimu, panaudojant fizinę jėgą“ (Sociologijos žodynas, 1993).

Tyrimo tikslas – atskleisti jaunimo agresijos priežastis neformaliose (Lietuvos nacionalistinių pažiūrų skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų) jaunimo grupėse, jas išanalizuoti ir aprašyti.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Tyrimas vyko dviejuose Lietuvos miestuose, neformalaus jaunimo pamėgtose laisvalaikio praleidi-

mo vietose. Tyrime dalyvavo 6 Lietuvos nacionalistinių pažiūrų skinhedai ir 5 ekstremalių futbolo sirgaliai – ultros.

Tyrimo metodai: mokslinės ir metodinės literatūros šaltinių analizė bei giluminis, pusiau struktūrizuotas interviu. *Literatūros šaltinių analizė* naudota siekiant išvelgti jaunimo agresyvumo teorines prieigas.

Analizuojant jaunimo agresijos reiškinių tyrimo objektu buvo pasirinktos dvi jaunimo subkultūrų grupės: ekstremalių futbolo sirgaliai – ultros ir stipriomis nacionalistinėmis, patriotinėmis pažiūromis pasižymintys skinhedai, dar vadinami skinais arba skustagalviais. Siekiant atskleisti šių neformalių grupių agresyvumo požymius, jų subkultūros pasirinkimo motyvus, idealus ir vertybines nuostatas bei patriotiškumo ir vyriškumo apraiškas šiose subkultūrose, požiūrį į žiniasklaidos formuojamą šių dviejų neformalių grupių įvaizdį, su šių subkultūrų dalyviais buvo atliktas giluminis, pusiau struktūrizuotas interviu.

Giluminis, pusiau struktūrizuotas interviu metodas buvo pasirinktas norint įsivaizduoti save kiekvieno tiriamojo informanto padėtyje, jausti jo išgyvenimus, nuoširdžiai su juo pabendrauti. Taigi, šis metodas – tai būtent tas instrumentas, kuris padėjo užmegzti nuoširdų pokalbį su skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūrų dalyviais. Giluminis, pusiau struktūrizuotas interviu buvo skirtas nustatyti šių subkultūrų dalyvių agresyvumo požymius, neformalios grupės pasirinkimo motyvus, šeimos reakciją į jų gyvenimo būdą, jų nuostatas į žiniasklaidoje piešiamą dažnai negatyvų šių subkultūrų paveikslą. Kadangi skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūros neatsiejamos nuo patriotiškumo, vyriškumo, agresyvumo, todėl buvo

¹ Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas; pirmasis skirsnis; bendrosios nuostatos; antras straipsnis, pirmas punktas.

itin aktualu išgirsti ir įvertinti informantų poziciją šių bruožų, per kuriuos šiose neformaliose jaunimo grupėse galimai pasireiškia agresija, atžvilgiu.

Buvo verifikuojamos šios tezės:

1. *Ne tik auklėjimas, individo vertybinės nuostatos, idealų sekimas, bet ir socialinis vaidmuo, vyriškumo ir, šiuo atveju, patriotiškumo paieškos daro įtaką agresyviam jaunimo elgesiui.*

2. *Visuomenės nuostatoms Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultru) subkultūrų atžvilgiu didelės reikšmės turi ne tiesioginė patirtis (bendravimas, susidūrimas su jais), o žiniasklaida ir aplinka, iš kurios visuomenė perima informaciją.*

3. *Tiek nacionalistinių pažiūrų Lietuvos skinhedų, tiek ekstremalių futbolo sirgalių (ultru) subkultūros nėra orientuotos į agresyvumą, o jų nariai yra normalūs, stiprios vertybinės nuostatas turintys jaunuoliai, kartais laužantys normas kaip ir dauguma šiuolaikinio jaunimo.*

Kultūros ir subkultūros santykis

Kultūros ir subkultūros sąvokos labai artimos, dažnai atrodo, kad apibūdina tą pačią žmogaus kuriamą tikrovę. Laikoma, kad **kultūra** yra susijusi su išmoktomis, visuomeniškai įgytomis mąstymo ir elgesio tradicijomis. Tai visuomeniškai įgyta gyvensena, būdinga žmonių grupei (Leonavičius, 2007). Kultūrologas A. Andrijauskas straipsnyje: „Kultūros universalumas: Morfologinės analizės prolegomenai“ (2000) išsako savo nuomonę kultūros sąvokos atžvilgiu. Autoriaus teigimu, „kultūros sąvoka rodo kokybinį žmogaus būties ir veiklos skirtumą, palyginti su kitomis biologinio gyvenimo formomis, todėl ji organiškai jungia tradicijas, ritualus, religinius tikėjimus, raštą, meno kūrinius, moralės normas, filosofines idėjas, politinės valdžios apraiškas, teisės kodeksus, mokslo laimėjimus ir gausybę kitų žmogaus sukurtų ir jį supančių dirbinių“². A. Andrijauskas taip pat apibūdina skirtingas kultūros sąvokos sampratas. Visų jų neanalizuosime, tačiau, atsižvelgdami į šio straipsnio tematiką, turime paminėti „vokiškosios kultūros“ sampratą. Autoriaus nuomone, „vokiškoji“ kultūros sąvoka ypač pabrėžia tautinius skirtumus, grupių savitumus [...]; pradinė jos padėtis yra padėtis tautos, kuri, palyginti su Vakarų tautomis, labai vėlai įgijo politinę vienybę [...]; ši kultūros sąvoka atspindi savimonę tautos, kuri nuolatos turi klausinėti: „Kas gi iš tiesų yra mūsų savitumas?“ (Elias; cit. iš: *Baltos lankos*, 1995, 6,

7–8). Kultūrologo manymu, Vokietijoje dėl klasikinio idealizmo ir metafizinės kultūros įtakos filosofijai vartojant kultūros sąvoką buvo iškeliami dvasiniai ypatumai priešpriešinant bedvasei civilizacijai, kuri aiškinama kaip antrarūšė vertybė, apimanti tik išorinę žmogaus būtį.

„Vokiškosios kultūros“ sąvoką galima taikyti mūsų analizuojamiems skinhedams, nes jų socialinės grupės kultūroje ryškiai atsispindi tautinio skirtumo akcentavimas, grupinio savitumo pabrėžimas bei nuolatinis pasipriešinimas politinėms ir kultūrinėms naujovėms, noras tausoti ir puoselėti savo tautos ir kultūros tradicijas. Skinhedai, taip pat ir ekstremalūs futbolo sirgaliai – ultros dažnai dalyvauja tautinio pobūdžio šventėse, lietuviškas tradicijas puoselėjančiuose renginiuose. Taip pat nėra abejingi istorinių klubų veiklai.

Neformalias grupes tyrinėjanti doc. dr. E. Ramanauskaitė teigia, kad **subkultūra** – tai alternatyva kultūrai. Kiekvienoje šiuolaikinėje visuomenėje egzistuoja vidiniai tam tikros bendruomenės grupių kultūriniai skirtumai, paprastai apibūdinami kaip etniniai skirtumai, o vidiniams bendruomenės skirtingų grupių skirtumams apibūdinti vartojama *subkultūros* sąvoka. Subkultūros sąvoka siejama su veiksmis, atliktais pogrupio ar socialinės grupės, kuri skiriasi nuo kitų socialinių grupių, bet yra susijusi su dominuojančia kultūra (Ramanauskaitė, 2004).

Skinhedai

Teigiama, kad skinhedų, kitaip dar vadinamų skustagalviais, subkultūra pasaulį išvydo Jungtinėje Karalystėje apie 1960 metus. Jų susikūrimui didelės įtakos turėjo ir išeiviai iš Jamaikos. Iš pradžių tai buvo draugų būreliai, kartu praleisdavę laisvalaikį ir dalyvaudavę gatvės muštynėse. Galvos skutimo mada ir atsirado dėl to, kad gatvės muštynėse priešinkai negalėtų pešti plaukų. Judėjimui kryptant į militarizmą, skustą galvą pradėta sieti ir su kariška disciplina (Kellens, 2005). Analizuojant skinhedų atsiradimą Lietuvoje ir iš pokalbių su pradininkais aiškėja, kad ši subkultūra į Lietuvą atėjo atgavus Nepriklausomybę, kartu su patriotiškumo banga. Lietuvos skinhedų atsiradimo esmė – pasipriešinimas visiems, nusistačiusiems prieš lietuvių tautą.

² *Kultūrologija. Straipsnių rinkinys*. 6 tomas. A. Andrijausko straipsnis „Kultūros universalumas: Morfologinės analizės prolegomenai“, p. 15.

„Iš tikrųjų tai keliavo toks mitas, kad šita subkultūra yra kilusi nuo Jamaikos kažkokios, kažkokių Anglijos judėjimo. Tai aš galiu kaip vienas iš pirmųjų šio judėjimo pradininkų Lietuvoje pasakyti, kad skinhedų subkultūra Lietuvoje susikūrė maždaug 1993–1994 m., ir tai nėra labai susiję su minėtų šalių judėjimais. Ta prasme, šios subkultūros esmė Lietuvoje – tai yra atkirtis tiems, kurie eina prieš lietuvių tautą. Tai yra atviras dalyvavimas, atviras savo nuomonės apgynimas“³ (vienas iš skinhedų subkultūros pradininkų Lietuvoje).

Skinhedai pasižymi ne tik jiems taip dažnai priskiriamu agresyvumu, ksenofobija ir rasizmu. Šios subkultūros nariai išsiskiria vyriškumo, patriotiškumo akcentavimu, tačiau analizuojant skinhedo sąvoką matyti, kad šie bruožai joje nėra minimi. Aiškinamajame prancūzų kalbos žodyne skinhedo sąvoka aiškinama taip: **Skinhedas** (angl. *Skinheads*: „skin“ – oda, head“ – galva) jaunas, dažniausiai darbininkų klasei priklausantis skustagalvis, dėvintis militaristinio stiliaus drabužius, priklausantis grupei, pasižyminčiai agresyvumu, dažnai ksenofobija ir rasizmu (Larousse, 2008). Valstybinė lietuvių kalbos komisija „skinhedą“ apskritai prilygina nevertotinai naujajai svetimybei, tačiau jis yra tiek anglų, tiek prancūzų, tiek kitų užsienio kalbų žodynuose. Vytauto Didžiojo universiteto doktoranto T. Kavolio, analizuojančio skinhedų subkultūrą, manymu, skinhedai arba skinai kaip ir pankai ar gotai – neverčiami pavadinimai (Kavolis, 2008), todėl šiame darbe vartosime neverstinį skinų / skinhedų pavadinimą.

Susipažinus su skinhedo sąvoka kyla pagrįstas klausimas – ar skinhedo apibrėžimas apskritai yra tikslingas? Kodėl jis toks stigmatizuotas, t. y. iškart keliantis neigiamas emocijas ir tarsi atitveriantis sieną tarp skinhedų subkultūros dalyvių ir visuomenės? „Agresyvumas“, „ksenofobija“ ir „rasizmas“ – trys neigiami atspalviai vienoje sąvokoje. Na, o lietuviškas žodis „skustagalvis“ čia taip pat ne visai tinkamas, nes norint priklausyti šiai subkultūrai – plika galva nėra būtinybė. Vadinasi, pati sąvoka verčia išsiaiškinti, ar tikrai šie jaunuoliai yra agresyvūs, ar tai tik jiems visuomenės klijuojama „agresyvumo etiketė“? Apie tai šiame straipsnyje bus kalbama kiek vėliau, dabar aptarsime ekstremalaus futbolo sirgalius – ultros sąvoką.

Ekstremalūs futbolo sirgaliai – ultros

Prancūzų kalbos aiškinamajame žodyne „ultros“ sąvoka aiškinama taip: „Ultra – tai žmogus, pasi-

žymintis ekstremaliomis pažiūromis“ (Larousse, 2008). Analogiškas apibūdinimas pateikiamas ir anglų kalbos žodyne: „Ultra – ekstremalių pažiūrų žmogus“ (Oxford Advanced Learner's Dictionary, 2005), tačiau, patys ultrų subkultūros dalyviai šią sąvoką aiškina kiek kitaip:

„Ultra“, mano supratimu, – tai kaip ultravioletinė spinduliuotė, kuri yra už violetinės. Tai „ultra“ yra kaip specialiai priimtina sirgalių forma. Sirgalius turi būti visiškai nutrūktgalvis, visiškai atsidavęs savo komandai. Tai tokia sirgalių forma, kai jis palaiko komandą visiškai nutrūktgalviškai, ir ta komanda jam gali būti svarbesnė už jo gyvybę“ (ultra).

Apžvelgiant užsienio sociologų pastebėjimus reikia paminėti, kad ultrų subkultūra prilyginama antrajai religijai (Battini, 2008). Prancūzų sociologo teigimu, egzistuoja trys futbolo sirgalių tipai:

a) žiūrovai, kurie žiūri futbolą prie televizoriaus ekranų arba stadione. Jie nepalaiko komandos dainomis ir šūkiomis;

b) sirgaliai, nepriskiriantys savęs ultroms, tačiau stadione aktyviai palaikantys komandą švilpimu, šaukimu, atributika;

c) ekstremalūs futbolo sirgaliai ultros – radikali grupė, palaikanti komandą dainomis, šūkiomis, atributika visur ir visada, bet kokiomis oro sąlygomis. Visada keliaujantys į savo komandos varžybas, nesvarbu, kur jos būtų. Visi renkasi viename sektoriuje, juos sieja ne tik komandos palaikymas, bet ir socialiniai tarpusavio ryšiai. Po varžybų nevengia konfliktuoti su priešininkų sirgaliais (Battini, 2008).

Analogiškai ultras aprašo ir Dublino universiteto sociologai teigdami, kad daugiausia ekstremalius futbolo sirgalius – ultras į stadioną atveda jame tvyranti atmosfera – bendrumo jausmas švenčiant pergalę ir apgailint pralaimėjimus (Richardson, Turly, 2006).

Lietuvoje ultros daugiausia yra ekstremalūs krepšinio arba futbolo sirgaliai. Labiausiai Lietuvoje pastebimi Vilniaus „Žalgirio“ futbolo sirgaliai ultros ir Vilniaus „Sakalų“ ekstremalūs krepšinio sirgaliai. Straipsnyje analizuojami ekstremalūs futbolo sirgaliai – ultros, kaip ir skinhedai, pasižymi ryškiu patriotiškumo akcentavimu, „galbūt tą lemia tas, kad judėjimo susikūrimo pradžioje, daugiau nei prieš dvidešimt penkerius metus, jie buvo tiesiog pankai, pasisakantys prieš okupaciją, palaikantys valstybės atkūrimą, akcentuojantys nacionalistines idėjas“ (Gavėnaitė, 2003).

Patriotiškumas – tai neatsiejama tiek skinhedų, tiek ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūrų dalis, tą pripažįsta ir patys minėtų subkultūrų dalyviai.

³ Red. pastaba: informantų kalba netaisyta

„Patriotiškumas man yra neišvengiamai susijęs, nes jeigu tu priimi ultrų subkultūrą – futbolo fanų, <...> tai ultrų yra tos vertybės tokios kaip dogmos, čia kaip religijoj būtu. Tos pačios, kaip tavo komandos pavadinimas, komandos spalvos, tavo miestas ir tavo grupuotė. Yra labai panašu, kaip patriotui yra jo šalis, jo šeima ir šalies himnas, šalies herbas ir panašiai“ (ultra).

„Patriotiškumas – tai mylėk savo artimą draugą, savo Tėvynę, ką sako ir Šventasis Raštas. Tai mes, kaip angelai sargai, einantys už Lietuvą, lietuvių tautą, kas yra mūsų pareiga. Būti tvarkingiems, vyriškiems, eiti visada į priekį tvarkingai. Taip pat mūsų eitynės. Patys matot, kad visi eina tvarkingai, visi dainuoja, visi vieningi už tą idėją“ (skinheadas).

Agresijos apraiškos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūrose

Norint suprasti, kiek tiriamos jaunimo grupės turi ar gali turėti agresyvumo, pasireiškiančio per vyriškumą ir patriotiškumą, informantų vertybines nuostatas, turime išsiaiškinti, kas gali priklausyti šioms neformalioms skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūroms. Ar šias grupes vienija tik vyriškos lyties atstovai, ar jos yra atviros visiems norintiems?

Pirmiausia informantų paklausus, kaip jie apibrėžia savo subkultūras ir iš kur apie jas sužinojo, kas turėjo įtakos jų įsiliejimui į minėtas grupes, išgirdome ne konkrečius, tačiau panašius atsakymus. Grupės buvo įvardytos kaip „judėjimas“ ir net prilyginamos šeimai; žinios apie jas daugiausia atėjo iš artimų draugų rato, tačiau įtakos turėjo ir šeima, ir matytų filmų herojai.

„Sužinojau dalinai iš tėvo. Pats su juo ateidavau į stadioną stebėti varžybų jau nuo vaikystės, tai taip ir sužinojau“ (ultra).

„Sužinojau grynai iš savo draugų, kurie mokėsi su manim kartu mokykloje. Ir pora iš jų taip pat buvo skinai. Ir kadangi aš su jais labai gerai sutariau, tai sužinojau, kokia yra šios subkultūros pozicija, kokia veikla, kokia ideologija, politika, koks gyvenimo būdas. Ir tai pasirodė artima man. Mes esam ne tik kaip judėjimas, mes esame kaip didelė didelė draugų šeima“ (skinheadas).

„Na, pirmą kartą išgirdau ir sužinojau, kai man buvo vienuolika metų, pažūrėjau filmą „Romper stomper“ ir sužinojau. O nuo vaikystės, tai pats buvau patriotas, seneliai daugiau diegė patriotizmą, nacionalizmą. Mano senelis toks gan nacistas yra. Tai va, susipažinau su draugais ir įsiliejau į jų greitas“ (skinheadas).

Remiantis prancūzų sociologo G. Tardo moksline teorija, kuri teigia, jog individas dažniausiai imituoja tai, kuo žavisi, ką laiko sektinu pavyzdžiu, galima tik patvirtinti skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūrų dalyvių norą priklausyti būtent šioms subkultūroms. Į minėtų grupių ratą juos atvedė ne tik draugų, tėvų pavyzdžiai, tam įtakos turėjo ir matyti filmai, stiprūs jų herojai.

Filmuose propaguojamos agresijos įtaka subkultūros pasirinkimui

Tyrinėjant agresyvumo apraiškas neformaliose jaunimo grupėse, galimai pasireiškiančias vyriškumo, patriotiškumo akcentavimu, buvo remtasi prancūzų sociologo G. Tardo sociologinės teorijos, akcentuojančios pamėgdžiojimą, dėsniais. Norint įsitikinti imitacijos akcentavimo ir sektinų pavyzdžių, tokių kaip tėvai, draugai ar filmų herojai, svarba, buvo peržiūrėta keletas populiarių filmų skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūrų tematika: „Green street hooligans“ (2005), „The football factory“ (2004), „This is England“ (2006) „Rassia 88“ (2008), „Skin“ (2008), „Romper Stomper“ (1992), „The believer“ (2001). Šiuose filmuose, kuriuose vaizduojamas tiek skinhedų, tiek ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūrų dalyvių gyvenimo būdas, atskleidžiamas joje propaguojamas smurtas, pasakojama apie darbininkų klasės jaunuolių gyvenimą, kuriame pulsuoja noras išsiskirti iš kitų ne tik savo išvaizda, bet ir fizine jėga. Nepatenkintas šeimos (dažniausiai iširusios) dėmesio poreikis, prieštaravimas tėvų auklėjimui (arba jo nebuvimas) filmų herojus veda į kitą – „underground“ pasaulį, kuriame galioja savi įstatymai ir taisyklės. Filmų herojus vienija bendrumo jausmas, kuris patenkina jų savisaugos instinktus. Savisauga čia ateina su jėgos demonstravimu, su noru įrodyti savo pranašumą prieš kitus. Minėtuose filmuose smurtas, agresija tarsi įgauna teigiamą reikšmę. Gatvės muštynėse pasiektos pergalės tampa užgrūdinto, tvirtu charakteriu pasižyminčio vyro gyvenimo pagrindu. Visuose filmuose vyriškos vertybės ima viršų. Filmų herojai vaizduojami kaip stiprūs, nuolat sportuojantys ir jokių fizinių iššūkių nebijantys vyrai.

Peržiūrėjus ir paanalizavus minėtus filmus galima daryti išvadą, kad žiniasklaidos poveikis subkultūros pasirinkimui yra nemažas. Galima pritarti ir psichologo A. Bunduros (1983) nuomonei, kad agresyvų elgesį palaiko ir paskatinimas, kitų žmonių socialinis sankcionavimas, taip pat agresyviai besielgiančio žmogaus pasiektas norimas rezultatas (pvz., dėmesys, privilegijos) (Myaers, 2000). Ži-

niasklaidai ir popkultūra turi didelę įtaką socialiniam gyvenimui ir agresyvumo formavimuisi. Žiūrėdami televizorių ir maigydami TV pultelį bet kuriuo paros metu, kas sekundę galime išvysti smurtinius vaizdus, kurie anaipol nebus smerkiami. Žiaurus smurtautojas, daužantis veidus savo priešininkams, gali lengvai tapti jaunimo autoritetu ir neigiamu pavyzdžiu. „Anot A. Bunduros, agresyviai elgtis išmoks-tame stebėdami kitų žmonių elgesį. Svarbus agresyvaus elgesio modelių šaltinis yra masinės informacijos priemonės, ypač televizija. Televizijoje rodomi agresyvaus elgesio pavyzdžiai tampa modeliu, kurį žiūrovai neretai ima kartoti. Be to, televizijoje stebima agresija susilpnina žmogaus vidinių ir išorinių normų, smerkiančių agresiją, veikimą. Ekране stebimos smurto scenos pripratina žmogų prie smurto ir mažina jautrumą“ (Myers, 2008). Agresyvus elgesys ne visada išryškėja iš karto, tačiau atsidūręs tam tikrose sąlygose asmuo gali pasielgti agresyviai. Tai labai priklauso nuo individo aplinkos ir jo socialinio vaidmens toje aplinkoje. Agresyviai ar nusikalstamam jaunimo elgesiui bene didžiausią įtaką turi neigiamas draugų pavyzdys, ką akcentuoja ir psichologė Judith Rich Harris, kuri teigia, kad jaunuolių asmenybės bruožų formavimuisi (tarp jų ir agresijos; *aut. pastaba*) 50 % įtakos turi bendraamžiai (Myers, 2008). Vyresni ar didesnį socialinį statusą turintys draugai daro labai didelę įtaką besiformuojančiam, norinčiam pritapti prie „savos“ aplinkos jaunuoliui.

Paanalizavus minėtus filmus galima prieiti išvada, kad filmuose vaizduojami stiprūs, tvirti, savimi pasitikintys, drąsūs herojai gali turėti įtakos jaunimo subkultūros pasirinkimui.

Statuso įgavimas ir pašalinimas iš subkultūros

Kalbant apie galimybes priklausyti Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūroms, įgauti statusą jose, reikia konstatuoti ryškus šiam tikslui pasiekti subkultūrose esančius skirtumus. Iš informantų išgirdome įvairių atsakymų.

Skinhedų subkultūros dalyviai šiuo klausimu kalbėjo gana abstrakčiai, konkrečiai nepasakydami, kas būtent užtikrina statusą jų subkultūroje, tačiau vienas iš skinhedų subkultūros pradininkų pateikė informacijos, kad neužtenka išsiskirti vien aprangos stiliumi, tai netgi gali sukelti neigiamą reakciją. Statusą reikia užsitarnauti darbais, o ne žodžiais. Tai parodo, kad atranka yra.

„Kai ši subkultūra prasidėjo, (...) tai prisidėt galėjo tikrai ne bet kuris norintis. Na, pavyzdžiui, būdavo stovykla. Ten savaitę laiko tai pakankamai sunku išvert. Trys keturios kovinės treniruotės per

dieną. Ilgas bėgimas ryte, vakare. Tai iš tikrųjų būdavo sunku ir sunkiai visi išverdavo. Bet tai labai puikiai surikiuoja žmones (...). Na, iš esmės viskas būdavo iki tokio lygio, kad būdavo labai sunku patestpti. Bet bent jau prieš tris metus tai tikrai, man atrodo, vyko. Ir netgi buvo žiemą. Tai pagarba jaunajai kartai. Ir paskui būdavo gauna ten antsiuvus, dar kažką. Tave pripažįsta, įvertina. Tu turi tiesiog įrodyti, kad tu ne šiaip kažkoks apsimetėlis. O jei kažkas apsimetinėja ar bando kažką mėgdžiot, tai būdavo vienas iš kvailiausių pažeidimų, kad tu ten bandai persirengti. Kaip sakyti, seniau būdavo stribai persirengia partizanais, šičia – žymiai paprasčiau, iškart atrenki. Jeigu tu tai tiksliai žinai, tai tu iškart nurengi visą tą jo maskaradą. <...> Ir ką aš galėčiau pasakyti, tai yra sąžinės klausimas. Kam reikia vaidinti? Tu turi žinoti, kur tu esi, ir tu turi pilnai už save „atstovėti““ (vienas iš skinhedų subkultūros pradininkų Lietuvoje).

Visi kalbinti ekstremalūs futbolo sirgaliai ultros teigė, kad jų subkultūrai gali priklausyti bet kuris norintis, tereikia ateiti į tribūną. Vis dėlto didžioji dalis ultrų pabrėžtinai išsakė skirtumus tarp paprasto futbolo sirgaliaus ir ekstremalaus futbolo sirgaliaus – ultros.

„Ultrų subkultūra apsibrėžta labai labai neryškiomis ribomis. Pagrindinė idėja yra palaikyti savo komandą. Yra fanai, kurie sėdi prie teliko, ir yra ultros, kurie ateina į stadioną ir aktyviai palaiko savo komandą. Dėl pripažinimo, tai tu turi „pramušt“ dešimt išvykų (važiuoti į kitus miestus palaikyti savo komandos; *aut. past.*), kad gautum atributiką, ten šaliką ar kažką ir galėtum laikyti save ultra. Galiausiai pasakyti, kad skinhedas taip pat gali būti futbolo fanas, čia bet kas gali būt. Ultrų subkultūra – tai kaip visuomenė visuomenėje, sakyčiau“ (ultrų lyderis).

Norėdami išsiaiškinti, ar tikrai šie jaunuoliai – agresyvūs normų laužytojai, paklausėme minėtų subkultūrų dalyvių, kas gali lemti pašalinimą iš analizuojamų skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūrų. Tiek skinhedai, tiek ultros teigė smerkiantys nusikalstamą elgesį, už kurį minėtų subkultūrų dalyviai gali būti iš jų pašalinti.

„O tokių pašalinimų pasitaikė vienas du per visą istoriją. Tai būtent dėl to, kad žmogus palaikė ne tik mūsų, bet ir kitą komandą. Kitas atvejis, kai mes pamatėme nuotrauką, kurioje, mūsų manymu, žmogus išniekino Lietuvos vėliavą. Galų gale tai bendradarbiavimas su įvairiomis teisėsaugos institucijomis“ (ultrų lyderis).

„Pašalinimą iš skinhedų subkultūros gali lemti išdavystė, palikimas draugų bėdoje. Tai yra veiks-

mai, neatitinkantys mūsų pasaulėžiūros, tai yra narkotikai, prostitucija, bendradarbiavimas su mums kažkokiom priešiškom organizacijom ar žmonių grupėmis, mūsų informacijos kažkoks nutekinimas, kažkoks vandalizmas, chuliganizmas. Jeigu, tarkim, atėjo žmogus ir išdaužė bare langus, tai jis bus pašalintas iš karto. Tai tokie dalykai, kaip vandalizmas, chuliganizmas, tai nėra mums priimtini dalykai. Jeigu jis apsigovs, tai jis ne tai, kad bus pašalintas, bet ir dar nuo mūsų gaus baudos“ (skinhedas).

Patyrinėjus, kaip galima prisidėti prie tiriamų subkultūrų ir kas gali lemti pašalinimą iš jų, paaiškėjo, kad prisijungti prie skinhedų subkultūros gali ne kiekvienas norintis, čia vyrauja savos nuostatos. Šios subkultūros narius turi vienyti bendros idėjos, subkultūra turi tapti gyvenimo būdu, kuris priimtinas ne kiekvienam. Tyrimas parodė, jog skinhedų subkultūra yra labiau apibrėžta savų taisyklių negu ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūra, prie kurios, kaip supratome, gali prisidėti kiekvienas norintis, tereikia tik ateiti į stadioną ir aktyviai palaikyti komandą. Tiek skinhedų, tiek ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūrose nusikalstami veiksmai yra smerkiami, jie gali lemti pašalinimą iš minėtų grupių. Nors abiem subkultūroms gali priklausyti tiek vaikinai, tiek merginos, tačiau vyriškumo raiška – vienas pagrindinių šių subkultūrų akcentų.

Vyriškumo raiška Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų subkultūrose

Agresyvumo raiška tiek skinhedų, tiek ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūrose tapatinama su vyriškumo kultu. Žymus Lietuvos sociologas L. Kraniuskas (2008), analizuodamas vyriškumą, pastebi, kad tokios subkultūros kaip hipiai, homoseksualai, rokeriai, metalistai, pankai, skustagalviai (skinhedai), futbolo fanai (ultros), nusikaltėlių subkultūros yra vyriškas pasaulis, kuriame moterys yra tik pasyvios stebėtojos. Vyriškumas skinhedų ir ultrų subkultūrose dažnai išreiškiamas militaristinio stiliaus apranga, agresyviu elgesiu, drąsa ir kūno tvirtybe (Clarke et al, 1989). Skinhedų subkultūrą nagrinėję vokiečių sociologai teigia: „Skinhedai palaikydami vyriškumo standartus gali pasigirti fiziniu pajėgumu ir seksualiniais užkariavimais“ (Schroder, Kerle, 1992). Prancūzų sociologai, analizuodami skinhedų socialinį įvaizdį, taip pat akcentuoja jų seksualumą ir jėgos demonstravimą, jie išskiria vadinamąjį 3B bruožą – „*bière, baise, baston*“ (Orfali, 2003), kas mūsų kalba atitiktų „*alaus, sekso ir muštynių*“ vaizdinį.

Skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių ultrų vyriškumas Lietuvoje yra analizuotas labai mažai.

Jis yra šiek tiek aptartas žymaus Lietuvos sociologo, kultūros kritiko, rašytojo Artūro Tereškino, kuris savo studijoje: „*Vyrų pasaulis. Vyrų ir žaidos vyriškumas Lietuvoje*“ (2011) analizuoja vyriškumo tipažus, aptardamas ir darbo klasės vyrus, prie kurių save priskiria skinhedai ir ekstremalūs futbolo sirgaliai ultros. A. Tereškinas, remdamasis žymiausiais vyriškumo analitikais, tokiais kaip R. Connell, M. Kimmel, pabrėžia, kad vyriškumas susijęs su daugybe dimensijų, iš kurių itin svarbios yra valstybės ir tautos dimensija. Vyriškumą formuoja valstybinė politika ir ją veikia politiniai procesai bei judėjimai, tokie kaip nacionalizmas. Visuomenėje vyriškumą paprastai labiausiai apibūdina heteroseksualumas, ekonominė nepriklausomybė, gebėjimas išlaikyti savo šeimą, fizinė galia, buvimas racionaliu, žeidžiančių emocijų užslopinimas, dėmesys seksualinėms „pergalėms“ ir svarbiausia, nedarymas to, kas suvokiama kaip „*moteriška*“ (Tereškinas, 2004).

Sociologinio tyrimo metu, naudodami pusiau struktūrizuotą interviu metodą, klausėme, ar skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūrose vyriškumas pasireiškia agresyvumu ir kaip informatiškai suvokia vyriškumą. Išgirdome įvairių nuomonių:

„Vyriškumas tai yra pastovėjimas už save. Skinhedų subkultūroje to vyriškumo yra gal daugiausia, lyginant su kitom subkultūrom. Tas vyriškumas pasireiškia savigny, „pastovėjimu“ už savo nuomonę. Ir mažą kur tai pasireiškia – gatvėj, visuomenėj. Tu turi padėt žmogui, kuriam reikia padėt. Bet kokią tu nuomonę turi, tu ją turi apgint, pastovėt už save, tu visiškai neturi nuo ko slėptis. Tu elgiesi vyriškai. Tu turi savo tikslą ir tu esi garbingas žmogus. Tai yra vyriškumo pavyzdys“ (vienas iš skinhedų subkultūros pradininkų Lietuvoje).

„Vyriškumas – tai jėgos kultas! (juokiasi). Ne, ne (juokiasi). <...> na, pas mus ten nėra mižnių visokių“ (skinhedas).

„Vyriškumas pasireiškia pačiame sporte, žiūrint kovas. Manau, tai yra vienas iš vyriškiausių sportų, nes tiek ten, tiek ten dominuoja jėga, o pačioje tribūnoje – taip pat skanduotės, nukreiptos į pergalę. Kartais agresyvios, vos ne kaip karo šūkiei. Aišku, padrašinančios komandas. Ir, aišku, tie futbolo fanai patys nėra gležni, silpnučiai. Tai taip ir tas vyriškumas traktuojamas: šiek tiek jėgos, daug proto ir pasitikėjimo savimi. Visa tai rodyt viešai“ (ultra).

Analizuojant informantų nuomonę vyriškumo klausimu, remiantis minėtų vyriškumo analitikų pastebėjimais, galima teigti, kad vyriškumas skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių ultrų subkultūrose išreiškiamas agresyviu elgesiu, drąsa, pasitikėjimu

savimi, kūno tvirtybe ir nedarymu to, kas suvokiama kaip moteriška.

Moters pozicija vyriškose subkultūrose

Paanalizavus vyriškumo raišką skinhedų ir ultrų subkultūrose reikia pabrėžti, kad šioms subkultūroms gali priklausyti tiek vaikinai, tiek merginos. Klausėme informantų, kokia yra jų nuomonė apie subkultūrose dalyvaujančias merginas.

„Mergyčkų, skin 'girls' vadinamų, su savo požiūrom, tom pačiom kaip ir skinhedai, kaip sakant, tai yra. Na, nepasakysiu, kad labai daug, bet yra yra. Ta prasme, būtent, kad save išreiškiančių. Aprangos ten „skinovos“, ten visiškai. Nu, gal pora yra. Bet šiaip su savo idėjom, kad „tūsintis“ (linksmintis, aut. past.) ir visa kita, tai jo – yra. Nebūtina, ten žinai, skustis galvos ar kažką. Mums visada yra malonu, kad merginos su mumis bendrauja. Juk vyrai be moterų gyventi negali“ (skinhedas).

„Merginos taip pat gali priimti pasirinkimą priklausyti subkultūrai. Joms kyla kitokie pavojai. Pvz., moteris tribūnoj. Atvažiuotų, pavyzdžiui, bet kokie baubai, 1000 priešininkų sirgaliai. Ir jie sugalvotų pabėgioti per stadioną ir įbėgti į mūsų tribūną išdaužyt visiems snukius. Kiekvienas vyras turėtų „pastovėt“ už save, „pastovėt“ už savo draugus ir kažką kitą, už savo vėliavas, už savo spalvas. Bet mergina ne tik kad to negali padaryt, bet vyrai dar turėtų ją ir apginti. Todėl, jeigu mergina pasirenka, ji supranta tą grėsmę“ (ultra).

„Dėl vyriškumo, tai, be abejo, ultros yra vyriška subkultūra. Ir aš esu vienas iš tų vyrų, kurie nesupranta, ką gali moteris tribūnoj veikt. Mano supratimu, ji turi sėdėt namie prie puodų ir vyro laukt iš rungtynių grįžtančio“ (ultrų lyderis).

Iš informantų atsakymų matyti, kad merginos, lygiai taip pat kaip ir vaikinai, gali priklausyti šioms subkultūroms, tačiau jų vaidmuo nėra toks ryškus kaip vaikinų. Skinhedai, tarsi akcentuodami savo vyriškumą, sako, kad „vyrai be moterų gyventi negali“, jiems visada yra smagu jausti moterišką kompaniją. Ultros taip pat skiria dėmesį moters saugumui, trapumui, todėl, ultrų manymu, ji turi suvokti jai kylančią grėsmę kilus galimiems konfliktams tarp priešingų komandų sirgalių.

Skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų priešiškas kitataučiams

Analizuojant šias, daugiau vyriškas subkultūras, reikia pripažinti, kad dažnai agresyvumo apraiškos minėtose grupėse yra tapatinamos ir su priešišku-

mo jausmu kitataučiams. Norėdami išsiaiškinti, ar skinhedams ir ekstremaliems futbolo sirgaliams – ultroms pagrįstai klįjuojamos agresyvumo, rasizmo, nacizmo etiketes, žiniasklaidoje teikiami kaltinimai tautinės nesantaikos kurstymu, klausėme informantų nuomonės apie žydus, rusus, lenkus ir kitas Lietuvoje gyvenančias tautas. Skinhedų subkultūros dalyviai akcentavo tai, kad jie nejaučia neapykantos konkrečiai tautai ir netgi turi kitų tautybių draugų, tačiau piktinasi užsienio valstybių kišimusi į Lietuvos vidaus politiką. Jie gerbia tuos, kurie integravosi į Lietuvos valstybės gyvenimą, tačiau yra priešiška nusiteikę prieš Lietuvoje seniai gyvenančius kitataučiais, taip ir neišmokčius lietuvių kalbos.

„Tai vėlgi nėra konkrečiai tas požiūris į tam tikrą tautybę. Tai greičiau tas požiūris yra į tam tikrus tos tautybės atstovus. Tai rusų yra ir mano artimų draugų rate <...>. Ir jie kalba ir lietuviškai, jie gerbia mūsų valstybę. Ir nereikia tam tikros autonomijos, kaip tarkim Vilniaus krašte. Tai yra tam tikras ratelis žmonių, būtent lenkų, kurie nori apjungt visus lenkus ir grynai iššaukia tokią agresiją prieš save <...>. Tačiau, jeigu tu esi kitos tautos, bet tu gerbi mūsų valstybę, perimi mūsų papročius, kalbą, kultūrą <...>, tu stengiesi integruotis ir savo vaikus jau auginti kaip Lietuvos piliečius, tai prieš tokius nieko prieš, retas skinhedas kas turi. <...> Tie patys, kurie nesitaiksto ir sako: „Tu su manim šnekėk rusiškai“, taip sakant, jie patys taip iššaukia neapykantą <...>“ (skinhedas).

Na, o ultros pabrėžia, kad neapykantą kitataučiams sukelia ir senos istorinės nuoskaudos.

„<...> Anksčiau, kai „Žalgiris“ žaidė su žydų komanda, tribūnoj buvo iškeltas negražus plakatas. <...> Manau, kad rusų dauguma fanų nemėgsta <...>, nes tai jau daro įtaką istorija. Nes tie žmonės, jeigu jie nemėgsta, pvz., čekų, tai jie jų nemėgs iki gyvenimo galo, tikriausiai, nebent kažkas labai stipriai pasikeistų. <...> tai kuomet čekai paima ir sudėgina stadione Lietuvos vėliavą, tai jie yra nekenčiami ir ta neapykanta yra prisimenama iki šių dienų, kas dabar, va, žaidžiant su Čekija stadione, va, irgi neseniai buvo. Kada stadione skambėjo „česka k***“⁴ ir panašiai“ (ultra).

Informantų nuomonės parodo, kad jie nėra priešiška nusiteikę konkrečios tautos atžvilgiu, nors žiniasklaida juos piešia kaip agresyvius rasistus, nacistus, todėl turime plačiau paanalizuoti žiniasklaidoje formuojamą tiriamųjų subkultūrų įvaizdį.

⁴ Necenzūriniai žodžiai koduojami.

Žiniasklaidos vaidmuo tiriamųjų subkultūrų įvaizdžio formavimui

Tiek skinhedai, tiek ekstremalūs futbolo sirgaliai – ultros dažnai stigmatizuojami, tam didelės reikšmės turi žiniasklaida, kuri minėtų subkultūrų dalyviams dažnai visai nepagrįstai klijuoja agresyvumo, ksenofobijos ir rasizmo etiketes. Visuomenė, manydama, kad tik žiniasklaida gali pateikti dabartinės realybės vaizdą, tapo priklausoma nuo visuomenės informavimo priemonių (Artiušenka, Chirv, 2007). Ultros žiniasklaidoje vaizduojami kaip agresyvūs futbolo sirgaliai, o skinhedai tautinės nesantikos kurstymu dažniausiai yra kaltinami po Lietuvos valstybinių švenčių minėjimų.

Į žiniasklaidos formuojamą visuomenės nuomonę apie skinhedus ir ekstremalius futbolo sirgalius ultras informantai reaguoja skeptiškai. Jie mano, kad pati žiniasklaida nėra pakankamai objektyvi jų atžvilgiu, be to, dažniausiai ji deklaruoja negatyvius jaunimo subkultūrų elgesio pavyzdžius, visai nesigilindama į jų vertybines nuostatas, ideologijas.

„Pas mus visuomenė dažnai į daug ką žiūri neadekvačiai. O žiniasklaida dažnai parodo tik tai, kas yra padaroma blogai. Jie labai retai kada parodo aktyvų komandos palaikymą ar pan.“ (ultrų lyderis).

„Visuomenės vertinimas tai yra daugiau žiniasklaidos informacijos pateikimas apie mus, koks tai judėjimas, kokia subkultūra. Tačiau mes nesame kažkokia politinė, popierinė organizacija. Mes esame gatvės judėjimas, kuris veikia gatvėje ir savo patriotiškumą išreiškiamo taip, kaip mes jį suvokiame. Mes esame jauni žmonės ir neužsiimame kažkokiais visuomeniniais veiksmais kaip politikai“ (skinhedas).

Taigi žiniasklaida vaidina svarbų vaidmenį jaunimo subkultūrų įvaizdžio visuomenėje atžvilgiu. Tačiau tas vaidmuo dažnai būna negatyvus. Tiesa, žiniasklaida mūsų šalyje pasitikima bene labiausiai (lyginant su kitomis Europos valstybėmis). Lietuvoje buvo atlikta apklausa, kuri parodė, kad maždaug 70 % apklaustųjų mano, kad bet kokia informacija žiniasklaidoje yra absoliuti tiesa, nereikalaujanti diskusijų ar dvejonų (Ablačinskaitė, J.). Ir čia, kaip pasakytų G. Tardas, mes imituojame tai, ką matome, kuo žavimės. Jo nuomone, individai visuomenėje labai dažnai mėgdžioja savo idealus, o ypač tada, kai neturi savitumo ir išradingumo. Taigi, žiniasklaida formuoja visuomenės nuomonę jaunimo subkultūrų atžvilgiu, tačiau ne visada išlaiko objektyvią poziciją kalbėdama tiek apie nacionalistinių pažiūrų skinhedus ir ekstremalius futbolo sirgalius – ultras, tiek apie kitas jaunimo subkultūras. Ne kur kitur, o tik

žiniasklaidoje randame daugiausia kaltinimų įvairiems jaunimo judėjimams, bet, deja, pasigendame sprendimų. Dėl to atsiranda stereotipai, blokuojantys kultūros ir subkultūrų dialogą.

Išvados

1. Šis dviejų jaunimo subkultūrų tyrimas – tai siekis išanalizuoti dviejų dažnai stigmatizuojamų jaunimo grupių vertybines nuostatas, subkultūrų bruožus, veiklos ideologijas. Tyrimu siekiama išsklaidyti stereotipinį visuomenės požiūrį į neformalaus jaunimo grupes.

2. Straipsnyje į agresyvumą pasižiūrėta kritiškai. Tyrimas parodė, kad analizuojamų subkultūrų nariai yra normalūs, stiprios vertybines orientacijos ir nuostatas turintys jaunuoliai. Pasirinkta neformali grupė jiems ne tik laisvalaikio leidimo, bet ir gyvenimo būdas. Subkultūroje dominuojančios vertybės, susiformavusios pažiūros ar nuostatos – neatsiejamios nuo kasdieninio gyvenimo.

3. Pabrėžtinai vyriškumas ir jo raiška – viena iš pagrindinių šių subkultūrų dalių. Nors tiek ekstremalių futbolo sirgalių – ultrų, tiek skinhedų (skustagalvių) subkultūrose dominuoja vyrai, šios grupės yra atviros visiems, nepriklausomai nuo lyties, amžiaus ar užimamų pareigų, tereikia pripažinti bendrą grupės idėją.

4. Tiriamosios jaunimo grupės turi agresyvumo požymių, dažnai pasireiškiančių militaristiniu aprangos stiliumi, nacionalistinėmis pažiūromis, atviru savo nuomonės gynimu. Tiriamųjų jaunimo grupių agresija pasireiškia visuomenės ir subkultūros normų sankirtoje. Agresija jaunimo subkultūrose gali būti priemonė tikslui pasiekti. Tačiau šių neformalių jaunimo grupių dalyviai smerkia nusikalstamą elgesį, o už tam tikrus nusižengimus subkultūros narys gali būti pašalintas iš jaunimo grupės.

5. Šis tyrimas nėra neformalaus jaunimo agresijos matas. Straipsnyje keliama daug aktualių klausimų, susijusių ne tik su subkultūroms priklausančio jaunimo agresyvumu, bet ir supažindinama su jų vertybinėmis normomis, subkultūros ideologijomis. Straipsnis – tai bandymas paneigti visuomenėje nusistovėjusį stereotipinį požiūrį į jaunimo subkultūras.

LITERATŪRA

1. Andrijauskas, A. (2000). Kultūros universalumas: Morfologinės analizės prolegomenai. *Kultūrologija. Straipsnių rinkinys*, t. 6, p. 15.
2. Artiušenka, A., Chirv, Ž. (2007). Žiniasklaidos vaidmuo šalies politikoje. *Lietuvos žiniasklaida jaunųjų tyrėjų akimis*. Vilnius: VPU.

3. Battini, A. (2008). *Analyse comparée d'une forme particulière du supportérisme, le mouvement ultra. Réflexion sur l'évolution du fait religieux autour de cette deuxième génération de religion séculière dans les sociétés modernes.* France: L'institut d'Études Politiques d'Aix - en - Provence.
4. Burkhard, S., Kerle, K. (1992). *Skinheads, faschos, hooligans* (p. 38). Hamburg, Rowhold.
5. Klarke, J., Hall, S., Jefferson, T., Roberts, B. (1989). *Subcultures, Cultures and Class, Resistance Through Rituals: Youth Subcultures in Post War Britain.* Unwin Hyman, London.
6. Gaižutis, A. (1998). *Meno sociologija.* Vilnius.
7. Gavėnaitė, A. (2003). Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse. *Sociologija, Mintis ir veiksmai*, 2, 103–118.
8. Kavolis, T. (2008). Nacionalizmo raiška Lietuvos skinhedų subkultūroje. *Laikas ir žodis*, 67–76.
9. Kraniauskas, L. (2008). Posovietinis vyriškumas: išbrauktas ar nepastebėtas dienotvarkės klausimas? (I). *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, 110–123.
10. Luobikienė, I. (2000). *Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika.* Kaunas: Technologija.
11. Myers, D. G. (2008). *Psichologija 2008.* Kaunas: Poligrafija ir informatika.
12. Richardson, B., Turley, D. (2006). *Resistance, Subculture, and the Desire for Distinction.* University College Cork, Darach Turley, Dublin City University Support Your Local.
13. Tereškinas, A. (2011). *Vyrų pasaulis. Vyrų ir žaidžios vyriškumas Lietuvoje.* Vilnius: Baltos lankos.
14. Tereškinas, A. (2004). Tarp norminio subordinuoto vyriškumo formų: vyrai, jų seksualumas ir maskulizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 3, 28–38.
15. Orfali, B. (2003). *Des skinheads dans la ville.* P.U.F./ Cahiers internationaux de sociologie 2003/2 – no. 115 <http://homeless.samhsa.gov/ResourceFiles/4xflakx.pdf> (žr. 2012 m. vasario 4 d.).
16. Kellens, G. (2004). *Le mouvement skinhed.* Université de Liege. http://mediatheque.territoires-memoire.be/pmb/opac_css/doc_num.php?explnum_id=95 (žr. 2012 m. balandžio 10 d.).
17. Tarde, G. *Lois de l'imitation*“ chapitre I p. 18 prieiga per internetą: http://classiques.uqac.ca/classiques/tarde_gabriel/lois_imitation/tarde_lois_imitation_1.pdf (žr. 2011 m. gruodžio 14 d.).

THE EXPRESSION OF AGGRESSION OF LITHUANIA'S SKINHEADS AND EXTREME FOOTBALL FANS ULTRA'S

Prof. Dr. Habil. Algirdas Gaižutis, Jurgita Subačiūtė
Lithuanian University of Educational Sciences

SUMMARY

Aggression is one of the heaviest illnesses of our social life which actively aggravates in the modern society and becomes inseparable part of our life. According to the psychoanalytical model of aggression created by S. Freud and adherents of the biological theory which states that aggression is a consequence of frustration, destruction and instinct of death, a sociological research has shown that the youth aggressiveness takes a form of unsatisfied wishes, reaching one's ideals, lack of self-expression. It can also be influenced by catharsis – when negative emotions are transferred to another object. The paper analyses youth aggressiveness as well as public attitude formed by the mass media towards the members of subcultures of skinheads and football fans (so-called ultras). The aim of this research is to reveal, sift and describe youth aggressiveness reasons in Lithuania subcultures such as skinheads (nationalist attitude) and ultras (extreme football-fans). The research of semi-structured interview took place in two Lithuania cities, in leisurely places beloved by mentioned youth subcultures. 6 skinheads and

5 ultras took part in the research. It is believed that the members of those subcultures are too much stigmatized in the society which, being unaware of their moral values and subculture ideology, very often gives to them unjustified labels of aggressiveness, xenophobia and racism. The research based on analysis of semi-structured interviews with members of these sub-cultures has revealed that they do not take aggressive attitude towards the particular nation or race; however, they express their strong positions as to cultural, political and social integration of other national minorities residing in Lithuania. The method of research was deep structural interviews which were aimed at comparison of patriotic youth's members of the subcultures of skinheads and football fans ultras. Moral values, ideals and motives for joining a particular subculture, as well as expression of masculism and patriotism in these subcultures are normal for young people with strong moral values, sometimes breaking the rules as the majority of modern young people do.

Keywords: aggression, ultra, skinhead, subculture.

SPORTO MOKSLO METODOLOGIJA

METHODOLOGY OF SPORT SCIENCE

Jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės

Dr. Asta Šarkauskienė, doc. dr. Antanas Lukoševičius
Klaipėdos universitetas

Santrauka

Tyrimo tikslas – nustatyti jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo (NFU) mokykloje didaktines problemas ir numatyti jų sprendimo galimybes. Tyrime dalyvavo šešios bendrojo ugdymo mokyklos, esančios įvairiose Lietuvos vietose ir skirtingų dydžių miestuose: Vilniuje, Klaipėdoje, Alytuje, Šilutėje, Gargžduose. Anoniminės anketinės apklausos metodu buvo tirti 669 jaunieji paaugliai. Apklausta 42,6 % penktų klasių ir 57,4 % šeštų klasių mokinių. Pagal lytį jaunieji paaugliai pasiskirstė apylygiai: tyrime dalyvavo 52,3 % berniukų ir 47,7 % mergaičių. Dauguma klausimų buvo uždari ar pusiau uždari. Norėdami sužinoti konkrečius mokinių NFU mokykloje poreikius, anketose pateikėme atvirą klausimą „Aprašyk savo svajonių būrelį“. Tyrimo duomenims analizuoti taikyta aprašomoji ir analitinė (Chi kvadrato (χ^2) kriterijus) statistika. Duomenys apdoroti naudojant statistinių duomenų apdorojimo programos SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paketo 17.0 versiją.

Tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad neformaliajame fiziniame ugdyme mokyklose yra didaktinių problemų, su kuriomis susiduria 11–13 metų vaikai. Jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje didaktinės sistemos elementai – mokymo tikslas, turinys, principai – tik iš dalies tenkina vaikų poreikius ir atitinka šių dienų konceptualiąsias neformaliojo fizinio ugdymo nuostatas.

Didaktinių problemų identifikavimas ir jų reflektavimas sudaro prielaidas teigti, kad vykdant jaunųjų paauglių neformalųjį fizinį ugdymą mokykloje tikslinga: 1) ugdymo prioritetu laikyti kitose ugdymo įstaigose nesportuojančių, silpnesnės sveikatos ir mažesnio fizinio bei funkcinio pajėgumo mokinių ugdymą; 2) mokymo turinį orientuoti į jaunųjų paauglių prigimtinių fizinių galių (fizinio aktyvumo, fizinės sveikatos, fizinio vystymosi, fizinio pajėgumo) ir bendrųjų kompetencijų ugdymą, žvelgiant į kiekvieno vaiko žinių, gebėjimų ir nuostatų plėtotę kaip į integralų procesą; 3) neformalųjį fizinį ugdymą grįsti šioje veikloje ypač svarbiais savanoriškumo, prieinamumo, aktualumo ir individualizavimo principais. Užduotis diferencijuoti atsižvelgiant į mokinių pomėgius, poreikius, gebėjimus, sveikatos būklę, individualius fizinių ir funkcinį galių ypatumus; 4) taikyti įvairias ugdymo formas ir asmenį aktyvinančius metodus, skatinančius klausyti, tyrinėti, bandyti, pritaikyti, analizuoti, spręsti problemas.

Raktažodžiai: didaktinės problemos, neformalus fizinis ugdymas mokykloje, jaunieji paaugliai.

Įvadas

Vertybinėje Europos sąrangoje žmogus siejamas su integralia asmenybe, harmoningai išplėtojusia savo fizines ir dvasines galias. Dabartinės pedagogikos mokslininkai (Jackūnas, 2006; Siurala, 2006; Clarijs, 2008) linkę manyti, kad prigimtinių galių ugdymą laiduoja sisteminis formaliojo ir neformaliojo ugdymo poveikis.

Mokslinėje literatūroje gausu tyrimų, kuriuose analizuojama jaunųjų paauglių formaliajame fiziniame ugdyme taikomų didaktinės sistemos elementų – tikslo, turinio, principų – įtaka švietimo siekinių įgyvendinimui. Mokslinių darbų, kuriuose gvildenami bendrojo ugdymo mokyklose vykdomo neformaliojo fizinio ugdymo didaktiniai klausimai, stokojama.

Neformalios fizinės veiklos mokykloje mokymo tikslas ir turinys dažniausiai projektuojami vadovaujantis Lietuvos mokinių olimpinio festi-

valio nuostatais, orientuojant ugdymą į jaunųjų paauglių mokėjimų ir įgūdžių lavinimą, sportinių rezultatų siekimą (2011–2012 m. m. Lietuvos mokinių olimpinio festivalio nuostatai, 2011), t. y. vienpusišką mokinių fizinį ugdymą. Lietuvos mokslininkai (Blauzdys, Šinkūnienė, 2005; Ruškus, Žvirdauskas, Stanišauskienė, 2008; Trinkūnienė ir kt., 2009) akcentuoja neformaliojo fizinio ugdymo (toliau – NFU) mokykloje turinio formavimo ir įgyvendinimo atnaujinimą.

Europos vaikų ir paauglių sveikatos ir vystymosi strategijoje (EUR/05/5048378) teigiama, kad paaugliams turėtų būti rengiamos programos, kuriose būtų sveikos gyvensenos įgūdžių ugdymo, rizikingo elgesio prevencijos, lytinės, fizinės ir psichinės prievartos prevencijos, nepriimtinos į paauglius orientuotos reklamos kontrolės, traumų ir nelaimingų atsitikimų prevencijos ir kt. temos. Siurala (2006) nurodo, kad neformalusis ugdymas

turi būti sutelktas į ugdytinį ir mokymosi procesą iš praktinės pusės, pabrėžiant socialinį kontekstą, žinių naudingumą ir asmenybės augimo tikslus, socialinius pokyčius ir integraciją į visuomenę.

Švietimo ir mokslo ministerijos inicijuoto tyrimo „Mokiniai, dalyvaujantys neformaliajame švietime“ (Ruškus, Žvirdauskas, Stanišauskienė, 2008) rezultatai parodė, kad visi tyrimo dalyviai (vaikai, tėvai, mokytojai, vadovai) kaip vieną iš pagrindinių problemų įvardijo tai, kad neformaliojo ugdymo veiklose sunku silpnesniems ir mažiau gabiems mokiniams. Trinkūnienė ir kt. (2009), vadovaudamiesi empirinio tyrimo rezultatais, daro išvadą, kad ši veikla ypač naudinga mažesnio fizinio pajėgumo mokiniams, ir rekomenduoja ieškoti būdų, kaip įtraukti fiziškai silpnesnius vaikus į NFU mokykloje. Blauzdys, Šinkūnienė (2005) siūlo bendrojo lavinimo mokykloje rengti įvairesnes sporto varžybas ir skatinti jose dalyvauti visą mokyklos bendruomenę.

Taigi, kokie didaktinės sistemos elementai neatitinka šių dienų conceptualiųjų neformaliojo fizinio ugdymo nuostatų bei vaikų poreikių ir kokios yra didaktinių problemų sprendimo galimybės?

Tyrimo objektas – jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės.

Tyrimo tikslas – nustatyti jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje didaktines problemas ir numatyti jų sprendimo galimybes.

Tyrimo organizavimas ir metodai

Tyrimo dalyvavo šešios bendrojo ugdymo mokyklos, esančios įvairiose Lietuvos vietose ir skirtingų dydžių miestuose: Vilniuje, Klaipėdoje, Alytuje, Šilutėje, Gargžduose.

Anoniminės anketinės apklausos metodu buvo tirti 669 jaunieji paaugliai. „Edukologinių tyrimų patirtis liudija, kad jau 600–700 vienetų imtis pakankamai patikima, tai yra didesnės imties pagrindu apskaičiuoti dažniai nedaug tikslesni“ (Bitinas, 2006, p. 97). Apklausti 285 (42,6 %) penktų klasių ir 384 (57,4 %) šeštų klasių mokiniai. Pagal lytį jaunieji paaugliai pasiskirstė apylygiai: tyrime dalyvavo 52,3 % berniukų ir 47,7 % mergaičių (žr. 1 lentelę).

Tyrimo taikyti mokslinės-metodinės literatūros analizės, anketinės apklausos, statistinės analizės metodai.

Anketinė apklausa. Dauguma klausimų buvo uždari ar pusiau uždari. Juose buvo pateikti aiškūs

1 lentelė

Apklaustų mokinių pasiskirstymas pagal klasę ir lytį

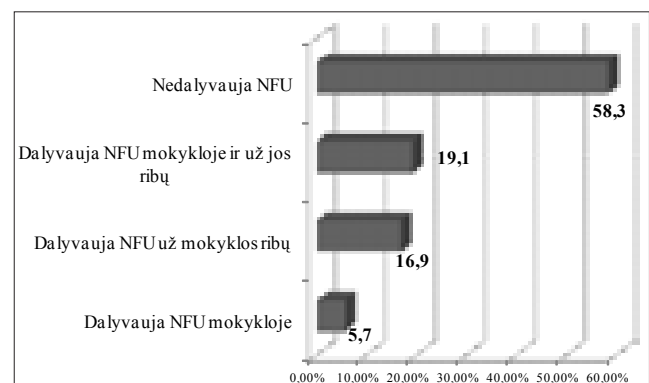
Miestas	Respondentų skaičius		Klasė				Lytis			
			5 klasė		6 klasė		Berniukai		Mergaitės	
	n	proc.	n	proc.	n	proc.	n	proc.	n	proc.
Vilnius	107	16,0	62	57,9	45	42,1	57	53,3	50	46,7
Klaipėda	178	26,6	114	64,0	64	36,0	93	52,2	85	47,8
Alytus	83	12,4	25	30,1	58	69,9	44	53,0	39	47,0
Šilutė	149	22,3	35	23,5	114	76,5	79	53,0	70	47,0
Gargždai	152	22,7	49	32,2	103	67,8	77	50,7	75	49,3
Iš viso:	669	100,0	285	42,6	384	57,4	350	52,3	319	47,7

ir tikslūs atsakymų variantai. Formuluojuojant pusiau uždarus klausimus, respondentams buvo paliekama galimybė išsakyti savo nuomonę tyrėjams rūpimu klausimu. Norėdami sužinoti konkrečius mokinių NFU poreikius, anketose pateikėme atvirą klausimą „Aprašyk savo svajonių būrelį“.

Statistinė analizė. Tyrimo duomenims analizuoti taikyta aprašomoji ir analitinė (tikrinant kokybinių požymių ryšio hipotezes taikytas Chi kvadrato (χ^2) kriterijus) statistika. Duomenys apdoroti naudojant statistinių duomenų apdorojimo programos SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paketo 17.0 versiją.

Tyrimo rezultatai

Nustatyta, kad NFU iš viso dalyvauja 41,7 % jaunųjų paauglių. Nors bendrojo ugdymo mokyklose skiriamos valandos NFU, tačiau sporto būrelius mokykloje lanko tik 5,7 % respondentų. Beveik tris kartus daugiau (16,9 %) 5–6 klasių mokinių dalyvauja kitų institucijų organizuojamoje NFU veikloje. 19,1 % dalyvauja ir bendrojo ugdymo mokyklų, ir dar papildomai kitų institucijų organizuojamoje NFU veikloje (sporto mokyklose, sporto klubuose, turizmo centruose, jaunimo laisvalaikio centruose ir kt.) (žr. 1 pav.).

1 pav. Jaunųjų paauglių dalyvavimo neformaliajame fiziniame ugdyme procentinis skirstinys

Didaktinės problemos, susijusios su mokymo tikslų kėlimu. Neformaliojo ugdymo siūlomų veiklų pasiūla yra skirta socialinėms, kultūrinėms, asmeninėms, edukacinėms, profesinėms ir kitoms kompetencijoms ugdyti (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, toliau – NVŠK, 2005). Didžioji dalis (73,2 %) NFU mokykloje dalyvaujančių jaunųjų paauglių nurodė, kad daugiausia laiko šioje veikloje jie skiria pasirengimui varžyboms: vaikai mokosi kuo tiksliau ir teisingiau atlikti įvairias užduotis. Nenustatytas ryšys tarp miesto, kuriame jaunieji paaugliai dalyvauja NFU, ir NFU tikslo, $\chi^2(4, n = 166) = 2,74, p = 0,57, \text{Cramer's } V = 0,13$.

Didaktinės problemos, susijusios su bendraisiais NFU principais. Europos Taryba (Council of Europe, 2007) pabrėžia, kad esminiai neformaliojo ugdymo principai yra savanoriškumas, prieinamumas ir aktualumas. Lietuvos neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (2005) nurodoma, kad neformaliajame vaikų ugdyme laikomasi aktualumo, demokratiškumo, prieinamumo, individualizavimo ir savanoriškumo principų. Tyrimu siekėme nustatyti, ar šių principų laikomasi ugdymo realybėje.

Atliekant tyrimą buvo domėtasi, ar NFU mokykloje yra užtikrintas **prieinamumo** principas. Nors didžioji dalis (82,6 %) 5–6 klasių mokinių nurodė, kad popamokinėje sportinėje veikloje gali dalyvauti visi norintys mokiniai, tačiau kas šeštas (17,4 %) respondentas teigė, kad gali dalyvauti tik stipriausieji vaikai (žr. 2 lent.).

2 lentelė

Jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje prieinamumas

Bendrojo ugdymo mokyklos pavadinimas	NFU Jūsų mokykloje gali dalyvauti	
	Visi mokiniai	Tik stipriausieji
Vilniaus X vidurinė mokykla	88,8 %	11,2 %
Klaipėdos X1 ir X2 pagrindinės mokyklos	77,0 %	23,0 %
Gargždų X vidurinė mokykla	96,1 %	3,9 %
Šilutės X pagrindinė mokykla	79,2 %	20,8 %
Alytus X vidurinė mokykla	71,1 %	28,9 %
Iš viso	82,6 %	17,4 %

Chi kvadrato (χ^2) kriterijus parodė, kad yra vidutinis ryšys tarp miesto, kuriame mokinys mokosi, ir galimybės dalyvauti NFU mokykloje, $\chi^2(4, n = 669) = 35,30, p = 0,00, \text{Cramer's } V = 0,23$. Ketvirtadalis mokinių, kurie mokėsi Alytaus (28,9 %), Klaipėdos (23,0 %) ir Šilutės (20,8 %) miestuose nurodė, kad NFU mokykloje gali dalyvauti tik stipriausieji mokiniai. Dauguma (96,1 %) Gargždų miesto respondentų teigė, kad šioje veikloje gali dalyvauti visi norintys mokiniai.

Neformaliajame ugdyme reikšmingas **demokratiškumo** principas – „mokytojai, tėvai ir vaikai yra ugdymosi proceso kūrėjai, kartu identifikuoja poreikius“ (NVŠK, 2005). Apklausus Lietuvos 5–6 klasių mokinius paaiškėjo, kad mokinių poreikiais dažnai nėra domimasi. Respondentų buvo pasiteirauta, ar mokykloje jų buvo klausta, kokių būrelių pageidauja. Mažiau kaip pusė (42,1 %) vaikų nurodė, kad jie pageidavimus pateikė klasės auklėtojais (-ui), 6,8 % – mokyklos administracijai, tačiau 43,1 % jaunųjų paauglių teigė, kad šito niekas jų neklausė (žr. 3 lent.).

3 lentelė

Jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje poreikių identifikacija

Bendrojo ugdymo mokyklos pavadinimas	Pageidavimus pateikė auklėtojais	Pageidavimus pateikė mokyklos administracijai	Niekas neklausė	Kita
Vilniaus X vidurinė mokykla	19,6 %	0,9 %	72,0 %	6,5 %
Klaipėdos X1 ir X2 pagrindinės mokyklos	24,2 %	8,4 %	62,4 %	5,1 %
Gargždų X vidurinė mokykla	57,2 %	4,6 %	32,2 %	5,9 %
Šilutės X pagrindinė mokykla	55,0 %	8,7 %	30,9 %	5,4 %
Alytus X vidurinė mokykla	37,3 %	0	53,0 %	9,6 %
Iš viso	42,1 %	6,8 %	43,1 %	8,0 %

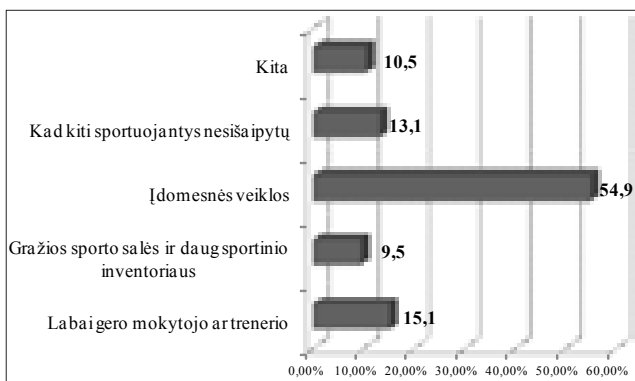
Chi kvadrato (χ^2) kriterijus parodė, kad yra vidutinis ryšys tarp miesto, kuriame mokinys mokosi, ir domėjimosi vaikų NFU mokykloje poreikiais, $\chi^2(12, n = 669) = 97,48, p = 0,00, \text{Cramer's } V = 0,22$. Du trečdaliai (72,0 %) Vilniaus miesto X mokyklos tiriamųjų pažymėjo, kad jų niekas neklausė, kokių NFU veiklų jie pageidauja. Analogišką atsakymo variantą pateikė trečdalis Gargždų (32,2 %) ir Šilutės (30,9 %) mokyklų mokinių.

Jaunųjų paauglių buvo klausama, kodėl jie dalyvauja NFU mokykloje. Dažniausiai respondentai nurodė, kad jų dalyvavimą šioje veikloje lemia motyvaciniai veiksniai (noras būti stipriam ir sveikam; tikisi realizuoti savo gebėjimus; nori, kad labiau gerbtų draugai), tačiau 14,8 % Alytaus X mokyklos jaunųjų paauglių teigė, kad jie lanko sporto būrelį, nes liepė treneris / mokytojas. Šie duomenys patvirtina, kad neretai NFU mokykloje nesilaikoma ir **savanoriškumo** principo. Manome, kad mokytojai taip elgiasi todėl, kad siekia į sporto būrelį surinkti fiziškai pajėgiausius moksleivius, nes tokiu pagrindu sudaryta komanda gali pasiekti geresnių sportinių rezultatų.

Kaip laikomasi **individualizavimo** principo, paaiškėjo analizuojant respondentų atsakymus į atvirą

klausimą apie NFU mokykloje tobulinimą. Paaugliai dažnai minėjo, kad jie nedalyvauja NFU mokykloje dėl didelio fizinio krūvio: „Svarbiausia per didelio fizinio krūvio neduodanti trenerė“; „Kad būtų mažesnis krūvis, neverstų daryti, kas neišeina ar nepatin-ka“, kuris neatitinka jų fizinio pajėgumo: „Jei tau per sunku, kad galėtum nedaryti“; „Krūvis turėtų atitikti mano galimybes“. Mokiniai siūlo pratybas ar jų dalį, atsižvelgiant į skirtingus pomėgius ir fizinės galimybes, vykdyti suskirsčius mokinius į atskiras grupes: „Turi būti atskirai: viename berniukai, kitame – mergaitės“, „Suskirstyta pagal amžių, galimybes“.

Didaktinės problemos, susijusios su mokymo turiniu. Tyrimu siekėme nustatyti, ką reikia keisti, tobulinti, kad ši švietimo sistemos grandis būtų vaikams patrauklesnė. Daugiau nei pusė (54,9 %) respondentų tobulinimo prioritetu nurodė mokymo turinio kaitą. 5–6 klasių mokiniai NFU mokykloje pageidauja įdomesnės veiklos (2 pav.).

2 pav. Jaunųjų paauglių atsakymai į klausimą: „Ko reikėtų, kad Tu dalyvautum neformaliajame fiziniame ugdyme mokykloje?“ (proc.)

Sporto būrelyje mokiniai pageidauja įvairiapusiškos veiklos: „Viename krepšinis, tenisas, tinklinis, plaukimas“; „Žaistume įvairius žaidimus: krepšinį, kvadratą, futbolą“. Labiausiai 5–6 klasių mokiniams yra patrauklūs sportiniai ir judrieji žaidimai: dažniausiai jaunųjų paauglių buvo įvardytas noras žaisti krepšinį ir futbolą. Tarp pageidaujama veiklų mokiniai nurodė labai platų sporto šakų spektrą: jie norėtų užsiiminti kovų menais, mokytis plaukti, važinėti dviračiu, riedlente, žaisti tinklinį, kvadratą ir kitus žaidimus, bėgioti. Kai kurie mokiniai nepaminėjo konkrečios veiklos, bet pageidavo, kad ji būtų įdomi ir naudinga: „Turėtų būti daug žaidimų, kurie patiktų visiems lankantiems tą būrelį“; „Žaistume įvairius žaidimus“; „Daug judėtume, žaistume ir visi būtume stiprūs“; „Kad būtų sveika, naudinga, smagu“. Pageidaujama, kad būtų atsižvelgta ir į jų

norus: „Visi nuspręstume, kaip sportuoti: ar rinktu- mėmis krepšinį, ar kitą žaidimą“.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Mokymo tikslai yra vienas svarbiausių didaktinės sistemos elementų, nes nuo jų priklauso mokymo turinio suformavimas, metodų parinkimas.

Lietuvoje trys ketvirtadaliai (73,2 %) jaunųjų paauglių mokyklos sporto būrelyje rengiasi varžyboms, iš kurių svarbiausios – kvadratas ir estafečių varžybos „Drasūs, stiprūs, vikrūs“. Blauzdys, Šinkūnienė (2005), Širiakovienė (2005) pažymi, kad neformaliajame ugdyme iki šiol dominuoja gerų rezultatų, pergalių varžybose tikslai, o pagrindiniu vertinimo rodikliu išlieka laimėjimai sporto varžybose. Lietuvos vaikų ir jaunimo centro direktorius V. Jankauskas pabrėžia, kad mokykloje organizuojamame neformaliajame ugdyme dažnai siekiama vienintelio tikslo – „gerai pasirodyti“ (Strazdas, 2008). Ruškus, Žvirdauskas, Stanišauskienė (2009), atlikę Lietuvos mokinių neformalaus ugdymo tyrimą, pažymi, kad neformaliojo švietimo sistemoje labiausiai aktualizuojami užimtumo ir socializacijos tikslai, kurie traktuotini kaip minimalūs, bet natūralūs. Tačiau gerokai ambicingesni mokinių individualizacijos tikslai, skirti vaiko saviraiškai ir asmenybės savikūrai, yra realizuojami mažiausiai. Pasak Europos vaikų ir jaunimo laisvalaikio institucijų asociacijos prezidento R. Clarijso (2008), neformaliojo ugdymo reikšminis žodis yra „kompetencija“.

Atlikto tyrimo rezultatai pagrindžia, kad NFU mokykloje turinys netenkina daugiau nei pusės jaunųjų paauglių. Jie nori žaisti įvairius žaidimus, kurie atitiktų jų pomėgius. Trinkūnienės ir kt. (2009) pristatyto pedagoginio eksperimento rezultatai pagrindžia mokymo turinio, kurį sudaro judrieji žaidimai ir estafetės (20 min.) bei fizinį pajėgumą didinantys pratimai (25 min.), veiksmingumą didinant vaikų fizinį pajėgumą.

Neformalaus fizinio ugdymo turinio problema taip pat aptariama užsienio šalių mokslininkų. Rekomenduojama didžiausią dėmesį skirti su kasdiniuo gyvenimu susijusioms veikloms, tokioms kaip ėjimas, žaidimai, „stotys“, slidinėjimas, čiuožimas (Carrel et al., 2011), siūloma žaidimus, šokius ir įvairius fizinį pajėgumą ugdančius pratimus parinkti atsižvelgiant į metų laiką (Wnek, 2006).

NVŠK (2005) teigiama, kad bendrąjį ugdymą teikiančiose mokyklose visiems mokiniams sudarytos galimybės dalyvauti neformaliajame ugdyme, tačiau kas šeštas respondentas teigė, kad NFU

veikloje mokykloje gali dalyvauti tik stipriausieji mokiniai. Šiomis mūsų šalyje vis dar plėtojamomis tradicijomis stebisi Europos vaikų ir jaunimo laisvalaikio institucijų asociacijos nariai. Specialistams nuostabą kelia dar gajus „normatyvų vykdymo“ principas, kai „išlieka tik geriausieji“, pastebimi tik medalininkai. Nejau visi kiti – tik vidutinybės, toliau paliekami nepastebėti ir nesvarbūs su savo kompleksais ir „vidiniais varžtais“? Valstybė turėtų būti atsakinga už visų vaikų, ne tik pačių gabiausių, kurie jau savaime yra gamtos gausiau apdovanoti, ugdymą – „Dialogui“ (Strazdas, 2008, 8) sakė Vilniuje viešėjęs R. Clarijsas, EAICY prezidentas. Reikia, kad „atrasti“ ir „atskleisti“ būtų visi vaikai, nepriklausomai nuo jų įgimtų talentų, pomėgių, socialinės padėties ar amžiaus. Būtina sudaryti palankias sąlygas kiekvienam vaikui dalyvauti fiziniame veikloje ar užsiimti mėgėjišku sportu, kuris sustiprintų jo fizines galias, subalansuotų fizinę ir psichinę būklę (Манжелей, 2006; Austin, 2007).

Pastarųjų metų švietimo dokumentuose pabrėžiama, kad ugdymas turi būti individualizuojamas atsižvelgiant į kiekvieno vaiko galimybes ir poreikius, t. y. įgyvendinamas individualizavimo principas. Tyrimu atskleista, kad kai kurie vaikai nedalyvauja NFU mokykloje dėl per didelio fizinio krūvio. Švietimo ir mokslo ministerijos inicijuoto tyrimo „Mokiniai, dalyvaujantys neformaliajame švietime“ (2008) rezultatai parodė, kad bendrame visų tyrimo dalyvių (vaikų, tėvų, mokytojų, vadovų) vertinime kaip viena iš pagrindinių problemų minima tai, kad NFU veiklose sunku silpnesniems ir mažiau gabiems mokiniams. Šio tyrimo autoriai pabrėžia, kad mokinių poreikiai yra tenkinami tik iš dalies, vyrauja pasiūlos ir paklausos disproporcija.

Identifikavus Lietuvos jaunųjų paauglių NFU mokykloje didaktines problemas ir atlikus NFU reglamentuojančių Europos Sąjungos ir Lietuvos dokumentų bei mokslinės-metodinės literatūros analizę galima teigti, kad NFU mokykloje yra veiksmingas, kai:

- ugdymas yra skirtas visų vaikų, pasirinkusių šią veiklą, prigimtinių fizinių galių plėtotei, kreipiant ypatingą dėmesį į silpnesnės sveikatos, mažesnio fizinio ir funkcinio pajėgumo jaunosius paauglius;
- ugdymas pagrįstas šioje veikloje ypač svarbiais savanoriškumo, prieinamumo, aktualumo ir individualizavimo principais;
- parenkamas įvairiapusiškas, jaunųjų paauglių pomėgius, poreikius, gebėjimus, prigimtinių galių iš(si)ugdymo lygį atitinkantis mokymo turinys;

- NFU mokykloje suteikiama žinių, plėtojami gebėjimai, formuojamos nuostatos, t. y. integraliai ugdomos fizinio aktyvumo, fizinės sveikatos, fizinio vystymosi, fizinio pajėgumo ir bendrosios kompetencijos;

- taikomi vaiką aktyvinantys mokymo metodai: diskusija, atvejo analizė, „Minčių ežys“, argumentai „Už ir prieš“, „Minčių lietus“, mokymasis grupelėmis ir kt.;

- organizuojami įvairūs sporto ir sveikatingumo renginiai: konkursai, viktorinos, išvykos ir ekskursijos, sporto ir sveikatingumo šventės, varžybos.

Išvados

1. Tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad neformaliajame fiziniame ugdyme mokyklose yra didaktinių problemų, su kuriomis susiduria 11–13 metų paaugliai. Jaunųjų paauglių neformaliojo fizinio ugdymo mokykloje didaktinės sistemos elementai – mokymo tikslas, turinys, principai – tik iš dalies tenkina vaikų poreikius ir atitinka šių dienų konceptuales neformaliojo fizinio ugdymo nuostatas.

2. Nustatyta, kad nėra ryšio tarp miesto, kuriame jaunesni paaugliai dalyvauja neformaliajame fiziniame ugdyme, ir neformaliojo ugdymo tikslo. Vidutinis ryšys išryškėjo tarp miesto ir galimybės dalyvauti neformalioje veikloje bei domėjimosi vaikų poreikiais.

LITERATŪRA

1. 2011–2012 m. m. Lietuvos mokinių olimpinio festivalio nuostatai (2011). [žiūrėta 2012-05-25]. Prieiga per internetą: http://www.lmssc.smm.lt/dokumentai/lmof_nuostatai_111122.doc.
2. Austin, M. W. (2007) Do Children Have a Right to Play? *Journal of the Philosophy of Sport*, 34, 135–146.
3. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
4. Blauzdys, V., Šinkūnienė, D. (2005). *Mokinių papildomo fizinio ugdymo plėtra mokykloje*. Vilnius: VPU.
5. Carrel, A. L. et al. (2011). An after-school exercise program improves fitness, and body composition in elementary school children. *Journal of Physical Education and Sports Management*, (3), 32–36.
6. Clarijs, R. (2008). *Unlimited Talents and Non-Formal Education*. Netherlands: Hilvarenbeek.
7. Council of Europe. Directorate of youth and sport European youth centre. Strasbourg (2007). *Mini-Compendium on Non-Formal Education*. [žiūrėta 2008-05-25]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Portfolio/Compendium_NFE_en.pdf.
8. *Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo*. Nr: ISAK-2695 (2005). [žiūrėta: 2006-01-05]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/teisine_baze/isakymai.htm.
9. EUR/05/5048378: *European strategy for child and adolescent health and development* [žiūrėta 2011-05-12].

Prieiga per internetą: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/79400/E87710.pdf.

10. Jackūnas, Ž. (2006). *Lietuvos švietimo kaitos linkmės: (1988-2005)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
11. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XI-1281 (2011). *Valstybės žinios*, kovo 31 d.
12. Ruškus, J., Žvirdauskas, D., Stanišauskienė, V. (2008). *Mokiniai, dalyvaujantys neformaliajame švietime*. Tyrimo ataskaita. [žiūrėta 2009-02-20]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/MOKINIAI_DALYVAUJANTYS_NEFORMALIAJAME_SVIETIME_2008.pdf.
13. Siurala, L. (2006). Non-formal learning as an educational approach. Festeu, D., Humberstone, B. (ed.). *Non-formal Education through Outdoor Activities Guide: A European*

funded project. Cumbria: European Institute for outdoor Adventure Education and Experiential Learning.

14. Strazdas, V. (2008). Žingsnis į priekį ar šuolis atgal? *Dialogas*, 8.
15. Širiakovienė, A. (2005). Papildomo darbinio (technologinio) ugdymo kaita Lietuvoje. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 15, 143–148.
16. Trinkūnienė, L. ir kt. (2009). Papildomo fizinio aktyvumo pratybų poveikis silpno fizinio pajėgumo mergaitėms. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4(75), 86–91.
17. Wnek, B (2006). *Celebration Games: Physical Activities for Every Month*. Champaign, Human Kinetics Publishers.
18. Манжелей, И. В. (2006). Педагогические модели физического воспитания. *Физическая культура, воспитание, образование, тренировка*, 4, 2–6.

DIDACTIC PROBLEMS OF YOUNG ADOLESCENTS' NON-FORMAL PHYSICAL EDUCATION IN SCHOOL AND THEIR SOLUTION POSSIBILITIES

*Dr. Asta Šarkauskienė, Assoc. Prof. Dr. Antanas Lukoševičius
Klaipėda University*

SUMMARY

The goal of the research was to identify existing didactic problems of young adolescents' non-formal physical education in school and to highlight their solution possibilities.

Six comprehensive schools from various Lithuanian districts and different population cities – Vilnius, Klaipėda, Alytus, Šilutė, Gargždai – participated in this research.

669 young adolescents were questioned by using the method of anonymous questionnaire survey. 42.6 % fifth graders and 57.4% of sixth graders were questioned. On the sex aspect respondents' numbers were similar: 52.3% of boys and 47.7% of girls.

Most questions were closed-ended or semi-closed. Aiming to get information on concrete pupils' needs about NFPE in school, we gave them to answer an open-ended question “Describe your dream school sports club”.

When analyzing research data, descriptive and analytic (Chi-quadrat (χ^2) criterion) statistics methods were applied. Data analyzed with SPSS program (Statistical Package for the Social Sciences), version 17.0.

Research results lead to the statement that non-formal physical education in schools encounters didactic problems and the children of age 11-13 are the target group to experience them. The elements of young adolescents' non-formal physical education in

school didactic system – teaching goal, content, and principles – only partially answer children needs and existing conceptual regulations of non-formal physical education.

Identification and reflection of didactic problems form possibilities to state that it is purposeful in non-formal physical education in school of young adolescents: 1) to settle education of pupils, who do not participate in sport activities in other institutions and who have weak health as well as are of less physical and functional capacity, as the priority; 2) to direct education content towards young adolescents' innate physical powers (physical activity, physical health, physical development and physical capacity) and general competencies training, considering every child's knowledge, abilities, and attitudes development as integral process; 3) to ground non-formal physical education with particularly important principles of voluntarism, accessibility, topicality, and individualization. To differentiate tasks considering pupils' hobbies, needs, abilities, health state, and individual peculiarities of physical and functional powers; 4) to apply various education forms and person activating methods that encourage asking, exploring, experimenting, applying, analyzing, and solving problems.

Keywords: didactic problems, non-formal physical education in school, young adolescents.

5–8 klasių mokinių maloniam dalyvavimui įtaką darantys veiksniai per kūno kultūros pamoką

Evelina Petrylaitė, dr. Arūnas Emeljanovas
Lietuvos kūno kultūros akademija

Santrauka

Darbe siekiama išanalizuoti veiksnius, darančius įtaką 5–8 klasių mokinių maloniam dalyvavimui kūno kultūros pamokoje. Darbo objektas: mokinių malonius dalyvavimus kūno kultūros pamokoje. Tyrimo tikslas: nustatyti 5–8 klasių mokinių maloniam dalyvavimui įtaką darančius veiksnius per kūno kultūros pamoką. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1) Nustatyti 5–8 klasių mokinių vidinius pasitenkinimo ir nepasitenkinimo kūno kultūros pamoka veiksnius pagal jų lytį. 2) Nustatyti 5–8 klasių mokinių išorinius pasitenkinimo ir nepasitenkinimo kūno kultūros pamoka veiksnius pagal jų lytį. Tyrimui atlikti naudota anketinė apklausa, pateikta Garn ir Cothran (2006). Klausimynas sudarytas iš 21 teiginio, kuris vertinamas pagal Likerto skalę balais nuo 5 („visiškai sutinku“) iki 1 („visiškai nesutinku“). Mūsų tyrime taikyta Scanlano ir Simonso (Scanlan, Simons, 1992) sporto malonumo samprata gali svyruoti tarp pasitenkinimo ir nepasitenkinimo veiksnių, kuriems įtaką daro vidiniai arba išoriniai šaltiniai. Scanlanas ir Lewthwaite (Scanlan, Lewthwaite, 1986) nustatė keturis veiksnius: 1) Vidinis pasitenkinimas: susijęs su asmeniniu kompetencijos ir kontrolės suvokimu (meistriškumo pasiekimai ir gabumai). 2) Išorinis pasitenkinimas: susijęs su asmeniniu kompetencijos ir kontrolės suvokimu, įtaką daro kiti žmonės (teigiamas socialinis įvertinimas ir socialinis pasiekimų pripažinimas). 3) Vidinis nepasitenkinimas: susijęs su fizine veikla ir judesiu (jausmai, įtampa, veiksmas, džiugi nuotaika) bei konkurencija (jaudulys). 4) Išorinis nepasitenkinimas: susijęs su nedalyvavimo sporte ypatumais (bendraamžių priėmimas, teigiami santykiai su mokytojais).

1. Nustatyta, kad berniukams vidiniai pasitenkinimo veiksniai yra mažiau svarbūs negu mergaitėms. Berniukams yra svarbiausi laimėjimai ir galimybė jaustis užtikrintiems, o mergaitėms svarbu išmokyti naujų dalykų, išbandyti savo jėgas, tačiau kartu nepasirodyti prastesnėms už kitas moksleives. Pagrindinis vidinis pasitenkinimo veiksnys, turintis didžiausią įtaką abiejų lyčių respondentams, – pasisekimas ir užtikrintumo jausmas. Berniukams per kūno kultūros pamokas labai svarbu, kad būtų užsiimama mėgstama veikla ir mažinamas susikaupęs stresas, todėl vidiniai nepasitenkinimo veiksniai yra susiję su jų poreikių tenkinimu, o mergaitėms svarbiausia, kad būtų galima realizuoti save užsiimant mėgstama veikla ir, esant galimybei, pasirinkti veiklą, nes jų poreikiai yra skirtingi. 2. Nustatyta, kad didžiausią malonumą kūno kultūros pamokose abiejų lyčių mokiniams sukelia išoriniai veiksniai, susiję su pasididžiuoju ir asmeniniais pasiekimais: laimėjimai kūno kultūros pamokose ir galimybė pasirodyti geresniam už kitus. Mergaitėms didžiausią įtaką turi laimėjimai kūno kultūros pamokose, galimybė pasirodyti geresnėms už kitas ir pripažinimas už laimėjimus. Berniukų maloniam dalyvavimui kūno kultūros pamokose didžiausią įtaką daro laimėjimai kūno kultūros pamokose. Ypač svarbus išorinis nepasitenkinimo veiksnys yra per kūno kultūros pamokas esanti aplinka ir jos elementai, t. y. mokytojas ir draugai.

Raktažodžiai: malonumas, pasitenkinimas, mokinių motyvacija.

Įvadas

Nors malonumo sąvoka svarbi, ji retai nagrinėjama kūno kultūros kontekste, išskyrus pačių mokinių mintis apie pamokas. Pastebėta, kad malonumo suvokimas gali labai skirtis pagal amžių, lytį (Garn, Cothran, 2006). Todėl šiandieniniam mokytojui turi rūpėti ne tik jo kompetencija, įgūdžiai, tobulėjimas, bet ir supratimas, kas įdomu ir naudinga patiems mokiniams. Mokytojas turi bandyti atsivėlgti į jų pageidavimus taikydamas mokymosi metodus pamokoje. Atlikti tyrimai rodo, kad studentai ir mokytojai vertina malonumą kaip vieną iš pagrindinių kūno kultūros tikslų (Cothran, Ennis, 1998; O'Reilly, Tompkins, Gallant, 2001; Supaporn, Griffin, 1998). Malonumas yra pirminis mokytojų ir mokinių tikslas, be to, malonumas laikomas viena pagrindinių priežasčių, kodėl vaikai užsiima fizine veikla, o dėl jo stokos vaikai ir paaugliai nustoja ja užsiimti (Ewing, Seefeldt, 1998).

Sporto psichologijos tyrinėtojai, daug išsamiau ištyrę malonumą, pateikia platesnius malonumo, būdingo jaunimo sportinei ir fizinei veiklai, sąvokų paaiškinimus. Mokslininkai teigia, kad vaikai terminą malonumas vartoja pomėgiui apibūdinti (Scanlan, Simons, 1992; Wankel, Sefton, 1989). Mūsų tyrime naudojamas sporto pomėgio modelis (Scanlan, Lewthwaite, 1986; Scanlan, Simons, 1992).

Scanlanas ir Lewthwaite (1986) nustatė keturis veiksnius:

1. Vidinis pasitenkinimas: susijęs su asmeniniu kompetencijos ir kontrolės suvokimu (meistriškumo pasiekimai ir gabumai).

2. Išorinis pasitenkinimas: susijęs su asmeniniu kompetencijos ir kontrolės suvokimu, įtaką daro kiti žmonės (teigiamas socialinis įvertinimas ir socialinis pasiekimų pripažinimas).

3. Vidinis nepasitenkinimas: susijęs su fizine veikla ir judesiu (jausmai, įtampa, veiksmas, džiugi nuotaika) bei konkurencija (jaudulys).

4. Išorinis nepasitenkinimas: susijęs su nedalyvavimo sporte ypatumais (bendraamžių priėmimas, teigiami santykiai su mokytojais / suaugusiais).

Ši tema aktuali ir mažai tyrineta.

Tyrimo tikslas: nustatyti 5–8 klasių mokinių maloniam dalyvavimui įtaką darančius veiksnius per kūno kultūros pamoką.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Tyrimo dalyvavo vienos Kauno vidurinės mokyklos mokiniai. Iš viso apklausti 226 respondentai, abiejų lyčių, jų pasiskirstymas pagal lytį ir klasę pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir klasę (vnt. ir proc.)

Klasė	Lytis		Iš viso
	Mergaitė	Berniukas	
5 klasė (vnt.)	23	28	51
5 klasė (proc.)	45,10	54,90	100,00
Iš viso (proc.)	10,18	12,39	22,57
6 klasė (vnt.)	27	37	64
6 klasė (proc.)	42,19	57,81	100,00
Iš viso (proc.)	11,95	16,37	28,32
7 klasė (vnt.)	27	23	50
7 klasė (proc.)	54,00	46,00	100,00
Iš viso (proc.)	11,95	10,18	22,13
8 klasė (vnt.)	34	27	61
8 klasė (proc.)	55,74	44,26	100,00
Iš viso (proc.)	15,04	11,95	26,99
Iš viso (vnt.)	111	115	226
Iš viso (proc.)	49,11	50,89	100,00

Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad tyrime dalyvavo daugiau berniukų (50,89 %), jų dalis visų respondentų skaičiaus, palyginti su mergaičių, viršijo 1,78 punkto, taip pat daugiausia dalyvavo 6 klasės mokinių (28,32 %), jų dalis visų respondentų skaičiaus, palyginti su kitomis klasėmis, viršijo vidutiniškai 4,42 punkto. Vertinant respondentų pasiskirstymą pagal lytį ir klasę pažymėtina, kad išryškėjo 6 klasės berniukų sociodemografinė grupė (16,37 %). Kadangi tarp dalyvavusių respondentų dominavo berniukai, galima daryti prielaidą, kad Kauno mokykloje dominuoja 5–6 klasių moksleiviai berniukai.

Tiriamoji generalinė aibė N – Kauno vidurinės mokyklos 5–8 klasių mokiniai. Tyrimo imčiai nustatyti panaudota Panijoto formulė, kai populiacijos dydis yra žinomas (Sakalauskas, 1998):

$$n = 1/(\Delta^2 + 1/N), \text{ čia}$$

n – imties dydis (respondentų skaičius, kuriuos būtina apklausti);

Δ – leidžiamas imties paklaidos dydis, šiuo atveju 5 %;

N – generalinė visuma: Kauno vidurinės mokyklos 5–8 klasių mokiniai (5 klasės – 97 mokiniai, 6 klasės – 92 mokiniai, 7 klasės – 91 mokinys, 8 klasės – 96 mokiniai).

$$n = 1/((0,05)^2 + 1/376) = 194 \text{ respondentai}$$

Vadinasi, kad tyrimo rezultatai būtų reprezentatyvūs, reikia apklausti 194 Kauno vidurinės mokyklos 5–8 klasių mokinius. Šiam tikslui įgyvendinti respondentams anketa buvo pateikta per pamokas. Iš viso pateikta 250 klausimynų, gauta 237 atsakymai, iš jų teisingai užpildytų – 226. Todėl galima teigti, kad tyrimo rezultatai atitinka populiacijos nuomonę, atliktas tyrimas yra reprezentatyvus.

Duomenų rinkimo metodas. Tyrimui atlikti pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas – klausimynas, jo minimalūs kaštai ir gana trumpas duomenų rinkimo laikotarpis. Klausimynas sudarytas iš 21 teiginio, kuris vertinamas pagal Likerto skalę balais nuo 5 („visiškai sutinku“) iki 1 („visiškai nesutinku“). Kiti taikyti metodai:

1. Literatūros šaltinių analizė.
2. Aprašomoji statistika.

3. Duomenų analizė naudojant statistinių duomenų apdorojimo programą SPSS 14.0.

Tirta laikantis visų pagrindinių etikos principų: savanoriškumo, moralės.

Anketos pagrindimas. Naudota anketa, pateikta Garn ir Cothran straipsnyje (2006). Pasitelkę malonumo sąvoką nagrinėjančią literatūrą, kurioje naudojamas sporto kaip pomėgio modelis ir jo conceptualus vaizdinys, mokslininkai nustatė veiksnius, svarbius malonumui. Anketoje suformuotas 21 (dvidešimt vienas) elementas keturioms sporto kaip pomėgio pakopoms:

- pasitenkinimas – vidinis;
- pasitenkinimas – išorinis;
- nepasitenkinimas – vidinis;
- nepasitenkinimas – išorinis.

Moksleiviai turėjo pabaigti sakinį „Kūno kultūros pamoka man yra maloni / smagi, jei aš...“

Rezultatų analizė. Įvertinant teiginius skaičiuotas išvestinis jų rodiklis, kuris yra apskaičiuojamas vertinimo lygį padauginus iš pasireiškimo dažnio ir padalijus iš bendro respondentų skaičiaus. Rodiklio svyravimo galimybės nuo 1 iki 5. Šis rodiklis yra modifikuotas pagal daugelio autorių skaičiuojamo statistinio rodiklio vidurkį, pritaikant jį vertinimui pagal Likerto skalę.

Tyrimo rezultatai

Siekiant išanalizuoti 5–8 klasių mokinių malonų dalyvavimą kūno kultūros pamokoje ir jo suvokimui turinčius įtakos veiksnius, 2 lentelėje pateikiamas išorinių pasitenkinimo veiksnių vertinimas pagal respondentų lytį.

2 lentelė

Išorinių pasitenkinimo veiksnių vertinimas

Nr.		Mergaitė	Berniukas	Bendras
1	Esu pripažintas (-a) už pasiekimus	3,09	2,43	3,00
2	Aš laimiu	3,49	3,19	3,63
3	Galiu pasirodyti geresnis (-ė) už kitus	3,44	2,46	3,21
4	Galiu rungtyniauti su kitais	2,07	1,12	1,73

Pagal apskaičiuotą bendrą išorinių pasitenkinimo veiksnių išvestinį įtampos lygio rodiklį matyti, kad didžiausią malonumą abiejų lyčių respondentams sukelia:

- laimėjimai kūno kultūros pamokose – 3,63;
- galimybė pasirodyti geresniam už kitus – 3,21.

Šios situacijos yra susijusios su pasididžiavimu ir asmeniniais pasiekimais, todėl bendras abiejų lyčių respondentų išvestinis įtampos lygio rodiklis yra toks didelis. Ypač nepalankiai vertinama galimybė rungtyniauti su kitais – išvestinis vertinimo rodiklis 1,73.

Analizuojant išvestinius įtampos lygio rodiklius aiškėja, kad mergaitėms ir berniukams malonų dalyvavimą kūno kultūros pamokose lemia skirtingi išorinio pasitenkinimo veiksniai ir išsiskiria dominuojantys. Berniukų maloniam dalyvavimui kūno kultūros pamokose didžiausią įtaką turi laimėjimai kūno kultūros pamokose – 3,19, o mergaitėms:

- laimėjimai kūno kultūros pamokose – 3,49;
- galimybė pasirodyti geresnei už kitas – 3,44;
- pripažinimas už pasiekimus – 3,09.

Svarbu pabrėžti, kad visų išorinio pasitenkinimo veiksnių išvestinis įtampos lygis yra didesnis tarp mergaičių. Tai rodo, kad mergaitėms didesnę įtaką maloniam dalyvavimui kūno kultūros pamokose turi išoriniai pasitenkinimo veiksniai. Nustatytas pagrindinis išorinis pasitenkinimo veiksnys, turintis didžiausią įtaką abiejų lyčių respondentams – laimėjimai kūno kultūros pamokose, vadinasi, galima daryti išvadą, kad, nepriklausomai nuo lyties, respondentams kūno kultūros pamokose ypač svarbūs yra asmeniniai laimėjimai, kurie suteikia galimybę didžiuotis savo pasiekimais ir pasijusti pranašesniems prieš kitus.

3 lentelėje pateiktas vidinių pasitenkinimo veiksnių vertinimas pagal respondentų lytį.

Vidinių pasitenkinimo veiksnių vertinimas

3 lentelė

Nr.		Mergaitė	Berniukas	Bendras
1	Gebu padaryti tai, ko anksčiau nemokėjau	3,24	2,26	3,00
2	Man sekasi, jaučiuosi užtikrintas	3,53	2,42	3,24
3	Turiu galimybę daryti naujus dalykus	1,71	1,65	1,83
4	Turiu galimybę išbandyti save	3,10	2,11	2,83
5	Aš labai stengiuosi	2,93	1,93	2,65

Remiantis 3 lentelėje pateiktu apskaičiuotu bendru vidinio pasitenkinimo veiksnių išvestiniu įtampos lygiu teigtina, kad didžiausią malonumą abiejų lyčių respondentai kūno kultūros pamokose jaučia, kai:

- jiems sekasi ir jaučiasi užtikrinti – 3,24;
- geba padaryti tai, ko anksčiau nemokėjo – 3,00.

Vadinasi, galima teigti, kad respondentams svarbiausia, jog kūno kultūros pamokoje jie jaus-tųsi užtikrinti, galėtų pasitikėti savimi ir savo jėgomis bei nesijaustų prastesni už kitus mokinius. Tai ypač svarbu vidiniam respondentų pasitenkinimui, kuriam didelę įtaką turi pasitikėjimas, ramybė dėl pasiekimų ir nesamų nusivylimų, neturėjimas jaustis prastesniam už kitus. Mažiausią įtaką respondentams turi galimybė daryti naujus dalykus – išvestinis vertinimo rodiklis 1,83, todėl teigtina, kad 5–8 klasių mokiniams nesvarbios naujovės kūno kultūros pamokoje (naujos užduotys, pratimai ir t. t.), tačiau svarbiausi psichologiniai vidiniai veiksniai, turintys įtakos jų pasitenkinimui, o atitinkamai ir maloniam dalyvavimui kūno kultūros pamokose.

Analizuojant išvestinių įtampos lygio rodiklių pasiskirstymą pagal lytį matyti, kad išryškėja skirtumai vertinant vidinius pasitenkinimo veiksnius. Mergaitės kūno kultūros pamokoje didžiausią pasitenkinimą jaučia, kai:

- sekasi ir jaučiasi užtikrintos – 3,53;
- geba padaryti tai, ko anksčiau nemokėjo – 3,24;
- turi galimybę išbandyti save – 3,10.

Berniukų maloniam dalyvavimui kūno kultūros pamokose didžiausią įtaką turi tos situacijos, kai jiems sekasi ir jie jaučiasi užtikrinti – 2,42. Išryškėja labai dideli vertinimo skirtumai, todėl galima daryti išvadą, kad 5–8 klasių vyriškos lyties mokiniams vidinio pasitenkinimo veiksniai yra mažiau svarbūs negu moteriškos lyties mokinėms. Berniukams svarbiausi yra laimėjimai ir galimybė jaustis užtikrintiems, o mergaitėms svarbu išmokti naujų dalykų, išbandyti savo jėgas, tačiau kartu ir nepasirodyti prastesnėms už kitas mokines. Nustatytas

pagrindinis vidinis pasitenkinimo veiksnys, turintis didžiausią įtaką abiejų lyčių respondentams – pasisekimas ir užtikrintumo jausmas.

4 lentelėje pateikti išorinių nepasitenkinimo veiksnių vertinimai pagal respondentų lytį.

4 lentelė

Išoriniai nepasitenkinimo veiksniai

Nr.		Mergaitė	Berņiukas	Bendras
1	Turiu galimybę būti su draugais	3,35	3,33	3,63
2	Mokytojas (-a) geras (-a)	3,38	3,33	3,66
3	Galiu susipažinti su kitais	1,74	1,54	1,79
4	Man patinka mokytojas (-a)	3,05	3,07	3,33
5	Atsipūsti nuo kasdieninės veiklos	2,88	2,81	3,10
6	Mokytojas (-a) elgiasi taip, lyg mokiniai patiria malonumą	2,21	2,50	2,56

Pagal apskaičiuotą bendrą išorinių pasitenkinimo veiksnių išvestinį įtampos lygio rodiklį matyti, kad didžiausią malonumą abiejų lyčių respondentams sukelia:

- geras kūno kultūros mokytojas – 3,66;
- galimybė kūno kultūros pamokose būti su draugais – 3,63.

Vadinasi, galima teigti, kad abiejų lyčių mokiniams kūno kultūros pamokose labai svarbi išorinė atmosfera ir asmenys, kurie tuo metu yra šalia jų. Darytina išvada, kad ypač svarbus išorinis nepasitenkinimo veiksnys yra kūno kultūros pamokose esanti aplinka ir jos elementai, t. y. mokytojas ir draugai. Mokiniais svarbiausia, kad šalia jų būtų patikimi, pažįstami asmenys, nes galimybė susipažinti su kitais, kaip išorinis nepasitenkinimo veiksnys, vertinamas labai prastai – išvestinis vertinimo rodiklis 1,79.

Analizuojant išvestinius įtampos lygio rodiklius aiškėja, kad mergaitėms ir berniukams malonų dalyvavimą kūno kultūros pamokose lemia tie patys išoriniai nepasitenkinimo veiksniai, nes vertinimo rodikliai skiriasi labai nedaug.

Iš 4 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad vyriškos lyties respondentų dviejų išorinių nepasitenkinimo veiksnių vertinimas viršijo moteriškos lyties respondentų vertinimus:

- „Man patinka mokytojas (-a)“ – 3,07, t. y. 0,02 punkto didesnis vertinimas, lyginant su mergaitėmis;
- „Mokytojas (-a) elgiasi taip, lyg mokiniai patiria malonumą“ – 2,50, t. y. 0,29 punkto didesnis vertinimas, lyginant su mergaitėmis.

Remiantis šiais duomenimis galima daryti išvadą, kad kūno kultūros mokytojo elgesys per pamokas yra svarbesnis berniukams, todėl mokytojas privalo atsižvelgti į mokinių poreikius, pageidavimus ir

norus bei nediferencijuoti jų pagal lytį, kad pamokų metu nekiltų konfliktų ir mokinių malonus dalyvavimas bei jų pasitenkinimas būtų didesnis.

5 lentelėje pateikiami vidiniai nepasitenkinimo veiksniai ir jų vertinimas pagal respondentų lytį.

5 lentelė

Vidiniai nepasitenkinimo veiksniai

Nr.		Mergaitė	Berņiukas	Bendras
1	Darau tai, kas truputį baugina / jaudina	2,02	2,14	2,26
2	Turiu galimybę sumažinti stresą	2,85	3,06	3,21
3	Užsiimu mėgstama veikla	3,49	3,19	3,63
4	Galiu pasirinkti veiklą klasėje	3,24	2,26	3,00
5	Tai, ką darau, yra pratinga	2,07	1,12	1,73
6	Turiu galimybę save realizuoti	3,53	2,52	3,24

Apskaičiuotas bendras išvestinis įtampos lygio rodiklis rodo, kad didžiausią pasitenkinimą per kūno kultūros pamokas abiejų lyčių respondentams sukelia:

- užsiėmimas mėgstama veikla – 3,63;
- galimybė realizuoti save – 3,24;
- galimybė sumažinti stresą – 3,21;
- galimybė pasirinkti veiklą klasėje – 3,00.

Mažiausią įtaką respondentų pasitenkinimui kūno kultūros pamokose turi darymas to, kas traktuojama kaip prasinga veikla – išvestinis vertinimo rodiklis 1,73. Vadinasi, svarbiausia yra mokinių tarpusavio santykiai, bendra aplinka pamokose ir galimybė jaustis neprasčiau už kitus.

Analizuojant išvestinius įtampos lygio rodiklius aiškėja, kad mergaitėms ir berniukams pasitenkinimą kūno kultūros pamokose sukelia skirtingi vidiniai nepasitenkinimo veiksniai. Mergaitėms didžiausią įtaką turi šie veiksniai:

- galimybė save realizuoti – 3,53;
- užsiėmimas mėgstama veikla – 3,49;
- galimybė pasirinkti veiklą klasėje – 3,24.

Berņiukams didžiausią poveikį daro šie vidiniai nepasitenkinimo veiksniai:

- užsiėmimas mėgstama veikla – 3,19;
- galimybė sumažinti stresą – 3,06.

Remiantis šiais duomenimis galima daryti išvadą, kad berniukams kūno kultūros pamokose labai svarbu, kad būtų užsiimama mėgstama veikla ir būtų mažinamas susikaupęs stresas, įtampa, todėl vidiniai nepasitenkinimo veiksniai yra susiję su jų poreikių tenkinimu, o mergaitėms svarbiausia, kad būtų galima realizuoti save užsiimant mėgstama veikla ir, esant galimybei, pasirinkti veiklą, nes jų poreikiai yra skirtingi, be to, galima prielaida, kad mokytojo užduotys ne visiems yra priimtinos.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Atlikus Kauno vidurinės mokyklos 5–8 klasių mokinių anketinę apklausą nustatyta, kad didžiausią malonumą kūno kultūros pamokose abiejų lyčių mokiniams sukelia veiksniai, kurie susiję su pasididžiavimu ir asmeniniais pasiekimais: laimėjimai kūno kultūros pamokose; galimybė pasirodyti geresniam už kitus (išorinis pasitenkinimas). Mergaitėms didžiausią įtaką turi: laimėjimai kūno kultūros pamokose; galimybė pasirodyti geresnėms už kitas; pripažinimas už pasiekimus.

Mūsų tyrimo rezultatai sutampa su Garn ir Cothran (2006) atlikto malonumo tyrimo rezultatais. Jų tyrimo metu apklausti dalyviai išskyrė asmeninės kompetencijos svarbą (išorinis pasitenkinimas) vertinant malonumą. Mokiniai pažymėjo, kad kompetencijos jausmas – malonumo šaltinis, o jo nebuvimas – kliūtis.

Hastie (1998) apklausė 35 mergaites, priklausančias žolės riedulio komandai, ir paaiškėjo, kad jos malonumą siejo su įgūdžių tobulinimu, dalyvavimu pamokose, žaidimais, bendravimu su bendraamžiais ir komandos priėmimu.

Mūsų tyrime berniukų maloniam dalyvavimui kūno kultūros pamokose didžiausią įtaką turi laimėjimai kūno kultūros pamokose. Mergaitėms didesnę įtaką daro išoriniai pasitenkinimo veiksniai, tačiau, nepriklausomai nuo lyties, respondentams kūno kultūros pamokose ypač svarbūs yra asmeniniai laimėjimai, kurie suteikia galimybę didžiulis savo pasiekimais ir pasijusti pranašesniems už kitus.

Paaiškėjo, kad mūsų respondentams svarbiausia, jog kūno kultūros pamokoje jie jaustųsi užtikrinti, galėtų pasitikėti savimi ir savo jėgomis bei nesijaustų prastesni už kitus mokinius. Taip yra garantuojamas vidinis pasitenkinimas. Mažiausią įtaką respondentų malonumui turi galimybė daryti naujus dalykus.

Tirtiems 5–8 klasių vyriškos lyties mokiniams vidinio pasitenkinimo veiksniai yra mažiau svarbūs negu moteriškos lyties mokinėms, tačiau abiejų lyčių mokiniams labai svarbi išorinė atmosfera kūno kultūros pamokose ir asmenys, kurie tuo metu yra šalia jų. Ypač svarbus išorinis nepasitenkinimo veiksnys yra kūno kultūros pamokose esanti aplinka ir jos elementai, t. y. mokytojas ir draugai.

Mūsų tyrimo rezultatai sutampa su Garn ir Cothran (2006) tyrimo rezultatais, rodančiais, kad malonumo išoriniai nepasitenkinimo šaltiniai taip pat svarbūs kūno kultūroje. Mokytojai ir mokiniai sutiko, kad šie veiksniai (santykiai tarp mokinių ir mokytojų bei socialinės galimybės) reiškia malonumą.

Teigiama, kad mokytojai turėtų sudaryti palaikančią ir šiltą atmosferą pamokoje, nes tai daro įtaką mokinių mokymuisi (Supaporn, Griffin, 1998).

Mūsų gauti tyrimo rezultatai parodė, kad kūno kultūros mokytojo elgesys per pamokas yra svarbesnis berniukams, todėl galima teigti, kad mokytojas privalo atsižvelgti į mokinių poreikius, pageidavimus ir norus bei nediferencijuoti jų pagal lytį, kad pamokų metu nekiltų konfliktų ir mokinių malonus dalyvavimas pamokoje bei jų pasitenkinimas būtų didesnis. Garn ir Cothran tyrimas (2006) patvirtina išorinį nepasitenkinimo veiksnį – mokytoją. Anot kai kurių mokinių, santykiai su mokytojais gali turėti tiesioginį poveikį malonumui pamokoje. Mokiniai taip pat teigė, kad mokytojai gali daryti įtaką ir malonumo nebuvimui. Apklausti mokytojai sutiko, kad jie vienas iš svarbiausių malonumą lemiančių veiksnių. Taip pat mokiniai anketose dažnai pabrėžė bendravimą su bendraamžiais, kuris yra svarbus socialinis kūno kultūros bruožas.

Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad respondentų pasitenkinimui kūno kultūros pamokose mažiausią įtaką turi galimybė rungtyniauti su kitais – išvestinis vertinimo rodiklis labai mažas: 1,63. Tai rodo, kad rungtyniavimas tarpusavyje yra nepriimtinas abiejų lyčių mokiniams, tačiau jiems ypač svarbūs yra asmeniniai laimėjimai. Galimybė rungtyniauti tarpusavyje respondentams yra nesvarbi, nepriklausomai nuo jų klasės, todėl šis išorinis pasitenkinimo veiksnys detalčiau neanalizuojamas. Priešingai nei mūsų tyrime, Garn ir Cothran (2006) nustatė, kad rungtynės yra viena iš temų, kur mokytojų ir mokinių nuomonės išsiskiria. Mokiniai patinka ir nepatinka šis varžymosi bruožas kūno kultūroje. Nors daugelis mokinių teigiamai vertino rungtynes, ne visi tam pritarė. Tačiau netikėtai paaiškėjo, kad mokytojai skiria nedaug dėmesio rungtyniavimui.

Garn ir Cothran (2006) tyrimo rezultatai patvirtina daugialypę malonumo prigimtį kūno kultūroje ir sustiprina anksčiau atliktų tyrimų šioje srityje rezultatus. Pavyzdžiui, pasitvirtino anksčiau nustatyta (Cothran, Ennis, 1998; Supaporn, Griffin, 1998) mokytojo svarba. Panašūs sporto psichologijos tyrimai patvirtina išorinių nepasitenkinimo veiksnių, tokių kaip trenerių ir bendraamžių įtaka, svarbą (Ewing, Seefeldt, 1988; Scanlan, Lewthwaite, 1986). Duomenys, gauti tiriant užduoties svarbą, sutampa su kūno kultūros ir sporto tyrimo išvadomis, kurios paremtos pasiekiamo tikslo teorine sistema (Nicholls, 1989). Mokiniai, siekiantys tikslo, pasižymi atkaklumu net ir atlikdami sudėtingas užduotis (Sol-

mon, 1996), todėl vienas iš būdų skatinti vidinius pasitenkinimo veiksnius būtų kurti užduotis, kurios turėtų numatytus tam tikrus tikslus. Taip galima sukurti smagią aplinką pamokoje.

Mūsų tyrimo metu paaiškėjo, kad abiejų lyčių mokiniams galimybės daryti naujus dalykus visai nesvarbu, o Garn ir Cothran (2006) apklaustų mokytojų požiūris skyrėsi nuo mūsų mokinių nuomonės. Anot mokytojų, nauji užsiėmimai padeda sukurti atitinkamą aplinką.

Išvados

1. Nustatyta, kad berniukams vidiniai pasitenkinimo veiksniai yra mažiau svarbūs negu mergaitėms. Berniukams yra svarbiausi laimėjimai ir galimybė jaustis užtikrintiems, o mergaitėms svarbu išmokti naujų dalykų, išbandyti savo jėgas, tačiau kartu ir nepasirodyti prastesnėms už kitas moksleives. Pagrindinis vidinis pasitenkinimo veiksnys, turintis didžiausią įtaką abiejų lyčių respondentams, – pasisekimas ir užtikrintumo jausmas. Berniukams kūno kultūros pamokose labai svarbu, kad būtų užsiimama mėgstama veikla ir mažinamas susikaupęs stresas, todėl vidiniai nepasitenkinimo veiksniai yra susiję su jų poreikių tenkinimu, o mergaitėms svarbiausia, kad būtų galima realizuoti save užsiimant mėgstama veikla bei esant galimybei pasirinkti veiklą, nes jų poreikiai yra skirtingi.

2. Nustatyta, kad didžiausią malonumą kūno kultūros pamokose abiejų lyčių mokiniams sukelia išoriniai veiksniai, kurie susiję su pasididžiavimu ir asmeniniais pasiekimais: laimėjimai kūno kultūros pamokose ir galimybė pasirodyti geresniam už kitus. Mergaitėms didžiausią įtaką turi laimėjimai kūno kultūros pamokose, galimybė pasirodyti geresnėms už kitas ir pripažinimas už pasiekimus. Berniukų maloniam dalyvavimui kūno kultūros pa-

mokose didžiausią įtaką turi laimėjimai kūno kultūros pamokose. Ypač svarbus išorinio nepasitenkinimo veiksnys yra kūno kultūros pamokose esanti aplinka ir jos elementai, t. y. mokytojas ir draugai.

LITERATŪRA

1. Cothran, D. J., & Ennis, C. D. (1998). Curricula of mutual worth: Comparisons of students' and teachers' curricular goals. *Journal of Teaching in Physical Education*, 17, 307–327.
2. Ewing, M. E., & Seefeldt, V. (1998). *American Youth and Sports Participation*. North Palm Beach, FL: American Footwear Association.
3. Garn, A. C., and Cothran, D. J. (2006). The Fun Factor in Physical Education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 25, 3, 281–297.
4. Hastie, P. A. (1998). The participation and perceptions of girls within a unit of sport education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 17, 157–171.
5. Nicholls, J. G. (1989). *The Competitive Ethos and Democratic Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. O'Reilly, E., Tompkins, J., & Gallant, M. (2001). They ought to enjoy physical activity, you know?: Struggling with fun in physical education. *Sport, Education and Society*, 6, 211–221.
7. Scanlan, T. K., & Lewthwaite, R. (1986). Social psychological aspects of competition for male youth sport participants: IV. Predictors of enjoyment. *Journal of Sport Psychology*, 8, 25–35.
8. Scanlan, T. K., & Simons, J. P. (1992). The construct of sport enjoyment. In: G. C. Roberts (Ed.), *Motivation in Sport and Exercise* (pp. 199–215). Champaign, IL: Human Kinetics.
9. Solmon, M. A. (1996). Impact of motivational climate on students' behaviors and perceptions in physical education. *Journal of Educational Psychology*, 88, 731–738.
10. Supaporn, S., & Griffin, L. L. (1998). Undergraduate students report their meaning and experiences of having fun in physical education. *Physical Educator*, 55, 57–70.
11. Wankel, L. M., & Sefton, J. M. (1989). A season-long investigation of fun in youth sport. *Journal of Exercise and Sport Psychology*, 11, 355–366.

FACTORS INFLUENCING 5TH – 8TH GRADE STUDENTS' ABILITY TO PARTICIPATE AND ENJOY PHYSICAL EDUCATION CLASSES

*Evelina Petrylaitė, Dr. Arūnas Emeljanovas
Lithuanian Academy of Physical Education*

SUMMARY

The paper analyses the factors that influence the 5th – 8th grade students' enjoyment in physical education class. Object: students' enjoyment in physical education class. Goal: to determine the factors that influence the 5th – 8th grade students' enjoyment in physical education class. In order to achieve the above goal, the following tasks are defined: 1. To determine the intrinsic factors of achievement and nonachievement

in physical education class within the 5th – 8th grade students and according to their sex. 2. To determine the extrinsic factors of achievement and nonachievement in physical education class within the 5th – 8th grade students and according to their sex. The analysis is based on a questionnaire from the article 'The fun factor in physical activity' (2006) by C. Garn Alex and J. Donetta Cothran. The questionnaire consists of

21 questions that are rated according to the Likert scale from 5 (Strongly agree) to 1 (Strongly disagree). The concept of fun in sport by Scanlan and Simons (1992) used in this paper can fluctuate between achievement or nonachievement factors that are derived from either intrinsic or extrinsic sources. Scanlan and Lewthwaite (1986) defined the four quadrants as follows:

1) Achievement – Intrinsic: Predictors related to personal perceptions of competence and control such as the attainment of mastery goals and perceived ability.

2) Achievement – Extrinsic: Predictors related to personal perceptions of competence and control that are derived from other people such as positive social evaluation and social recognition of achievement.

3) Nonachievement – Intrinsic: Predictors related to physical activity and movement such as sensations, tension, action, and exhilaration, and competition such as excitement.

4) Nonachievement – Extrinsic: Predictors related to nonperformance aspects of sport such as affiliation with peers, and having positive interactions with teachers.

Conclusion : 1) The intrinsic achievement factors are less important to boys than girls. Boys find success and confidence most significant while girls are more focused on learning new things, testing their own strength and also performing well compared to other classmates. The main factors of the intrinsic achievement that influenced both sexes is success and confidence. Boys find it critical for physical education classes to be filled with fun activities that reduce stress; therefore, the intrinsic factors of nonachievement relate to satisfying their needs. The girls find it crucial to realise their potential while having fun and to have an opportunity to choose the activity. 2) The extrinsic factors cause most fun in physical education class for both groups of students. They are associated with pride and personal achievements, i.e. achievement in physical education classes and chance to perform better than others. Girls are mainly influenced by achievement in physical education classes, an opportunity to perform better than others and recognition. While boys find winning in the class as the main factor of fun. The main factor of extrinsic nonachievement is the environment in the class and its elements such as teacher and friends.

Keywords: enjoyment, achievement, motivation.

Evelina Petrylaitė
Lietuvos kūno kultūros akademijos
Sveikatos, fizinio ir socialinio ugdymo katedra
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Tel.: +370 37 200 577, +370 37 302 627
El. paštas: evelinapetrylaite@yahoo.com

Gauta 2012 09 10
Patvirtinta 2012 09 28

Didelio meistriškumo krepšininkų anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermė varžybų laikotarpiu

*Doc. dr. Rūtenis Paulauskas, prof. habil. dr. Juozas Skernevičius,
prof. habil. dr. Rūta Dadelienė, Rasa Paulauskienė
Lietuvos edukologijos universitetas*

Santrauka

Anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermė – tai sugebėjimas kuo ilgiau tuo pačiu intensyvumu dirbti darbą, kai ATF resintezė organizme vyksta iš kreatinfosfato, o kiti energijos šaltiniai būna mažai reikšmingi. Kyla probleminis klausimas, kokia anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermė būdinga krepšininkams ir nuo ko tai priklauso. Šio darbo tikslas – ištirti krepšininkų anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermė varžybų laikotarpiu. Buvo tirti Lietuvos nacionalinės krepšinio lygos (NKL) žaidėjai ($n = 12$), kurių vidutinis amžius ($\bar{X} \pm S$) $20,1 \pm 1,8$ metai, kūno masė $94,2 \pm 10,3$ kg, treniravimosi stažas $9 \pm 1,5$ metai. Jie 6 kartus per savaitę po 2 valandas specializuotai treniravosi ir žaidė dvi rungtynes. Taip pat buvo tirta krepšinio nekultivuojančių, tačiau fiziškai aktyvių studentų grupė ($n = 15$), kurių amžius $21,3 \pm 0,9$ metai, kūno masė $77,8 \pm 6,1$ kg.

Tiriant taikytas 10 s anaerobinio alaktatinio raumenų galingumo nustatymo testas (Telford ir kt., 1989). Darbas buvo atliekamas „Monark Ergomedic 894 Ea“ veloergometru, pasipriešinimas parenkamas atsižvelgiant į tiriamojo kūno masę: minant pedalus 70 k./min, skiriamas 4 W/kg. Visi tiriamieji prieš darbą atliko 15 min pramankštą. Buvo registruojamas maksimaliomis pastangomis atliekamo darbo galingumas (W), anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermei nustatyti buvo matuojama maksimalaus darbo galingumo trukmė.

Testuojami krepšininkai vidutinio ($\bar{X} \pm S$) galingumo ribą 1364 ± 168 W pasiekė tarp 2 ir 3 sekundės, o maksimalų galingumą – tarp 5 ir 6 sekundės. Fiziškai aktyvių studentų grupės darbo galingumo rodikliai pasižymėjo tokiais pat kaitos tendencijomis: vidutinis rodiklis 832 W pasiektas tarp 4 ir 5 sekundės, o maksimalus – 6-ą sekundę. Galin-

gumo mažėjimas parodo mūsų tiriamą anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermę. Vidutinis išvermės rodiklis krepšinio komandos žaidėjų buvo $6 \pm 1,1$ s, fiziškai aktyvių asmenų – $6,07 \pm 1,2$ s, statistiškai patikimo skirtumo tarp grupių nenustatyta ($p > 0,05$). Abiejų grupių išvermės rodiklių sklaidos plotas yra nuo 4 iki 8 s, šio rodiklio sklaida apie vidurkį krepšininkų ($V = 18,3\%$) ir studentų ($V = 19,95\%$) yra vidutinė.

Mūsų tyrimas parodė, kad didelio meistriškumo krepšininkai vidutiniškai pasižymi $6 \pm 1,1$ s anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išverme, tačiau kryptingai jos neugdo, nes jų rezultatai statistiškai patikimai nesiskiria nuo krepšinio nekultivuojančių asmenų. Krepšinio treniruotės ir varžybos turi didelį adaptacinį poveikį anaerobiniam alaktatiniam raumenų galingumui. Taip pat mūsų ankstesniais tyrimais nustatyta, kad krepšininkai pasižymi didele kartotinio darbo išverme atlikdami maksimalaus anaerobinio alaktatinio galingumo kartotinį darbą. Galima daryti teorinę prielaidą, kad krepšinio žaidimas tiesioginio adaptacinio poveikio ATF ir KF sistemos išvermei neturi, nes žaidžiant pasireiškia didelis galingumas trumpame darbe (iki 6 s), gebėjimas greitai atsigauti ir dideliu galingumu veiksmą pakartoti.

Raktažodžiai: anaerobinės alaktatinės reakcijos, išvermė, krepšininkai.

Įvadas

Krepšinio žaidėjų darbo išvermė yra specifinė. Būtinai didelis galingumas ir energijos kiekis atliekant nedidelės trukmės darbą: greitėjimus, šuolius, bėgimus įvairiomis kryptimis, puolimo, gynybos veiksmus ir kt. (Stapff, 2000). Mokslininkai yra nustatę, kad žaidimo metu apie 75 % sunaudojamos energijos yra pagaminama anaerobinėmis sąlygomis iš adenozintrifosfato (ATF) jį resintezuojant iš kreatinofosfato (KF) (Ben Abdelkrim et al., 2010; Bishop, Wright, 2006). Vadinasi, žaidėjo pajėgumą per rungtynes dažniausiai lemia gebėjimas kuo ilgiau atlikti didelio galingumo darbą, jį kartojant įvairiais intervalais.

Anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermė – tai sugebėjimas kuo ilgiau tuo pačiu intensyvumu dirbti darbą, kai ATF resintezė organizme vyksta iš kreatinofosfato be deguonies, o kiti energijos šaltiniai būna nelabai reikšmingi (Astrand et al., 2003; Skernevičius ir kt., 2011). Kai kurie autoriai teigia, kad toks darbas gali trukti 4–10 s (Gastin, 2001), kitų nuomone, jo maksimali trukmė gali būti 10–15 s (Skernevičius, 1982), dar kiti laiką pratęsia net iki 20 s (Wilmore, Costil, 2004).

Kyla probleminis klausimas, kokia anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermė yra būdinga krepšininkams ir nuo ko tai priklauso. Krepšinio žaidėjų, kitų sportinių žaidimų atstovų ir nesportuojančių asmenų šis fizinis gebėjimas yra labai mažai tyrinėtas. Todėl aktualu tirti ir vertinti krepšininkų raumenų funkcines savybes – anaerobinį alaktatinį energijos gamybos galingumą ir išvermę suteikiant naujų žinių tiems, kurie siekia praktiškai didinti krepšininkų fizines galias ir išvermę.

Lietuvoje ir pasaulyje atlikta nemažai tyrimų, kuriuose buvo nustatytas įvairaus meistriškumo krepšininkų fizinis pajėgumas (Hoffman, 2006; Paulauskas ir kt., 2010; Castagna, 2008), tačiau didelio meistriškumo krepšininkų anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermė tyrinėta mažiau,

o Lietuvoje tokių tyrimų rasti nepavyko. Todėl šio darbo tikslas – iširti krepšininkų anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermę.

Tyrimo organizavimas ir tyrimo metodai

Tiriamieji. Varžybų laikotarpiu buvo tirti Lietuvos nacionalinės krepšinio lygos (NKL) žaidėjai ($n = 12$), kurių vidutinis amžius ($\bar{X} \pm S$) buvo $20,1 \pm 1,8$ metai, kūno masė $94,2 \pm 10,3$ kg, treniravimosi stažas $9 \pm 1,5$ metai. Jie 6 kartus per savaitę po 2 val. specializuotai treniravosi ir žaidė dvi rungtynes. Taip pat buvo tirta krepšinio nekultivuojančių, tačiau fiziškai aktyvių studentų grupė ($n = 15$), kurių amžius $21,3 \pm 0,9$ metai, kūno masė $77,8 \pm 6,1$ kg.

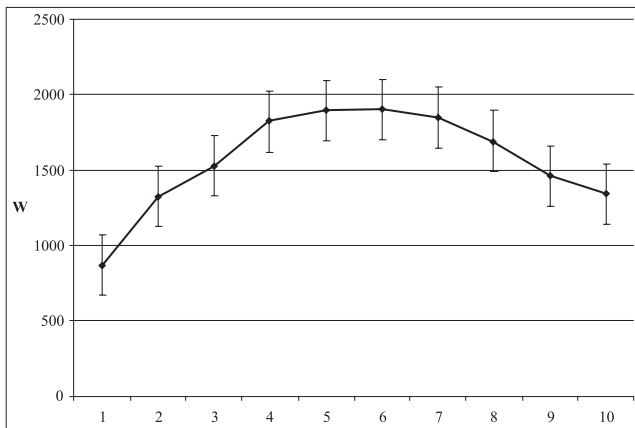
Tyrimo metodai. Tiriant taikytas 10 s anaerobinio alaktatinio raumenų galingumo nustatymo testas (Telford ir kt., 1989). Darbas buvo atliekamas „Monark Ergomedic 894 Ea“ veloergometru, pasipriešinimas parenkamas atsižvelgiant į tiriamojo kūno masę: minant pedalus 70 k./min, skiriamas 4 W/kg. Visi tiriamieji prieš darbą atliko 15 min pramankštą. Buvo registruojamas maksimaliomis pastangomis atliekamo darbo galingumas (W), anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo išvermei nustatyti buvo matuojama maksimalaus darbo galingumo trukmė.

Tyrimo duomenų analizei taikyti matematinės statistikos metodai: apskaičiuoti aritmetiniai vidurkiai (\bar{X}), sklaida vertinta pagal standartinio nuokrypio (S), variacijos koeficiento (V), sklaidos ploto *min* ir *max* reikšmes. Skirtumo reikšmingumui tarp grupių rodiklių vidurkių nustatyti buvo taikytas Studento t kriterijus. Patikimos skirtumo reikšmės laikytos, kai $p < 0,05$ (Gonestas, Strielčiūnas, 2003).

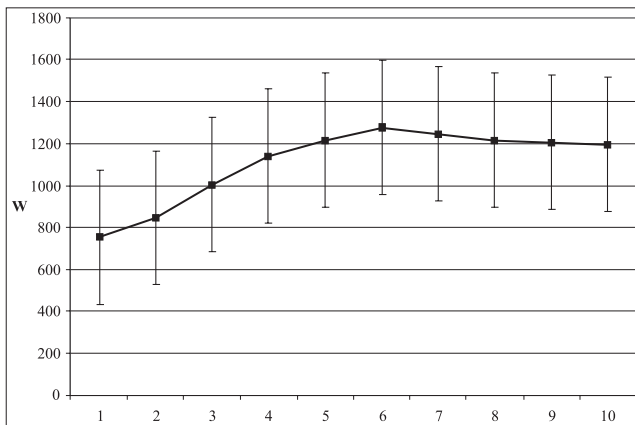
Tyrimo rezultatai

Testuojami krepšininkai vidutinio ($\bar{X} \pm S$) galingumo ribą 1364 ± 168 W pasiekė tarp 2 ir 3 sekundės, o maksimalų galingumą – tarp 5 ir 6 sekundės (1 pav.). Fiziškai aktyvių studentų grupės darbo

galingumo rodikliai pasižymėjo tokiomis pat kaitos tendencijomis: vidutinis rodiklis 832 W pasiektas tarp 4 ir 5 sekundės, o maksimalus – 6-ą sekundę (2 pav.). Galingumo mažėjimas parodo mūsų tiriamą anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo ištvermę. Vidutinis ištvermės rodiklis krepšinio komandos žaidėjų buvo $6 \pm 1,1$ s, fiziškai aktyvių asmenų – $6,07 \pm 1,2$ s, statistiškai patikimo skirtumo tarp grupių nenumatyta ($p > 0,05$). Abiejų grupių ištvermės rodiklių sklaidos plotas yra nuo 4 iki 8 s, šio rodiklio sklaida apie vidurkį krepšinininkų ($V = 18,3$ %) ir studentų ($V = 19,95$ %) yra vidutinė (žr. lentelę).

1 pav. Didelio meistriškumo krepšinininkų raumenų galingumo rodiklių ($\bar{X} \pm S$) kaita (W) atliekant maksimalių pastangų darbą велоergometru

2 pav. Fiziškai aktyvių studentų raumenų galingumo rodiklių ($\bar{X} \pm S$) kaita (W) atliekant maksimalių pastangų darbą велоergometru

Nors krepšinininkų darbo ištvermė statistiškai patikimai ir nesiskyrė nuo fiziškai aktyvių studentų, tačiau krepšinininkai pasiekė daug didesnius raumenų galingumo rodiklius. Pasiektas maksimalus absoliutus rodiklis buvo $1902,6 \pm 225,4$ W, o santykinis – $20,3 \pm 1,9$ W/kg. Ir tai yra statistiškai reikšmingai didesni rodikliai už fiziškai aktyvių studentų ($p <$

Lentelė

Didelio meistriškumo krepšinininkų ir fiziškai aktyvių studentų raumenų galingumo ir anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo ištvermės rodikliai

Tiriamieji	Rodikliai	Galingumas (W)				Ištvermė s
		Max	W/kg	Vid.	W/kg	
Krepšinininkai	\bar{X}	1902,45	20,34	1364,00	14,54	6,00
	S	225,36	1,92	168,73	0,80	1,10
	V	11,85	9,43	12,37	5,5	18,35
	Min	1389	16,95	994	13,06	4
	Max	2185	23	1674	15,52	8
Studentai	\bar{X}	1276,21	16,36	832,43	10,82	6,07
	S	314,57	3,41	235,69	2,24	1,21
	V	24,65	21,31	28,33	20,74	19,93
	Min	985	10,49	614	7,88	4
	Max	2067	22,72	1464	16,08	8
Skirtumo tarp grupių patikimumas	t	5,79	3,72	6,57	5,90	0,15
	p<	0,001	0,001	0,001	0,001	

0,001). Skiriasi ir abiejų grupių maksimalaus darbo galingumo rodiklių sklaida apie vidurkį. Krepšinininkų absoliutaus galingumo rodiklio variacijos koeficientas (V) rodo vidutinį išsibarstymą apie vidurkį – 11,85 %, o krepšinio nekultivuojančių studentų šis koeficientas yra didelis – 24,65 %. Nesportuojančių, bet fiziškai aktyvių asmenų pasiektas maksimalaus darbo galingumo vidutinis rodiklis neprilygsta blogiausiam pasiektam krepšinininko maksimalaus galingumo rodikliui.

Vidutinis raumenų galingumo rodiklis per 10 s yra svarbus krepšinininkų fizinio pajėgumo vertinimo kriterijus (Stonkus, 2002). Krepšinininkų vidutinis absoliutaus raumenų galingumo rodiklis yra $1364,0 \pm 168,8$ W ir tai yra 531,57 W didesnis už nesportuojančiųjų ($p < 0,001$). Taip pat matomi sklaidos apie vidurkį skirtumai: krepšinininkų vidutinio raumenų galingumo standartinis nuokrypis (S) yra 168,73 W ($V = 12,37$), o nesportuojančiųjų jis yra didelis – 235,69 W ($V = 28,33$).

Nors krepšinininkai pasižymėjo ir didesne kūno mase, tai nesutrukdė jiems pasiekti, kad santykinio raumenų galingumo vidutiniai rodikliai būtų daug didesni už fiziškai aktyvių asmenų. Krepšinio komandos vidurkis – $14,54 \pm 0,8$ W/kg – yra 3,72 W/kg didesnis už nesportuojančiųjų ($p < 0,001$).

Tyrimo rezultatų aptarimas

Tyrimas parodė, kaip kito raumenų galingumas 10 s maksimalių pastangų darbo metu (1 ir 2 pav.). Darbo pradžioje ATP kiekis raumenyse būna maksimalus, tačiau ir energijos poreikis darbui atlikti yra labai didelis. Šiuo atveju велоergometras darbo pradžioje yra sunkiai išjudinamas, reikia didelio jėgos potencialo, tačiau būna mažas judesių greitis. Vis

dėlto apsukų greitis su kiekviena sekunde didėja. Nustatyta, kad žaidėjų darbo galingumas pirmą sekundę, kai energijos gamybai reikšmingiausias yra ATF kiekis, buvo vidutiniškai $800,3 \pm 164,24$ W.

Žinoma, kad ATF atsargos dirbant maksimaliu pajėgumu pirmiausia papildomos resintezuojant jį iš kreatinfosfato (Wilmore, Costil, 2004). Tai greitas ir labai efektyvus energijos gamybos būdas, kuriam nereikalingas deguonis. Nors ATF resintezuojant iš KF gaunama mažiau energijos negu darbo pradžioje gaunama vien tik iš ATF, vis dėlto pasiekiamas darbo galingumas yra didelis. Mūsų tirti krepšininkai vidutiniškai pasiekė $1902,56 \pm 225,36$ W maksimalų galingumą. Nesportuojančių, bet fiziškai aktyvių vyrų maksimalus anaerobinis alaktatinis raumenų galingumas buvo net 33 % mažesnis ($p < 0,001$). Sklaidos rodiklių tyrimas leidžia manyti, kad reguliarios krepšinio pratybos turi stiprų ir kryptingą adaptacinį poveikį žaidėjų kojų raumenims. Krepšinio nekultivuojančių asmenų raumenų galingumo rodikliai yra ne tik mažesni, bet ir labai išsibarstę apie vidurkį.

Krepšinio žaidimo metu aktualu yra pasiekti ne tik didelį raumenų darbo galingumą, bet ir turėti kuo didesnes ATF ir KF sistemos energines atsargas, leidžiančias dirbti kuo ilgiau maksimaliu intensyvumu. Pagal atliekamo darbo galingumo kaitą galima nustatyti, kada ėmė mažėti atliekamo darbo intensyvumas. Mūsų tyrime krepšinio žaidėjų atliekamo darbo galingumas ėmė mažėti šeštą darbo sekundę. Kaip teigia teoriniai šaltiniai, esant tokiai situacijai ima sekti KF atsargos raumenyse, o kartu ima mažėti atliekamo darbo galingumas ir pradeda jungtis kiti ATF resintezės šaltiniai (Gastin, 2001, Skernevičius ir kt., 2011). 6 s darbo intervalas rodo krepšininkų anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo ištvėrmę. Paaiškėjo, kad tokia pačia darbo ištvėrme pasižymi ir nesportuojantys, tačiau fiziškai aktyvūs asmenys, tik jų atliekamo darbo galingumas yra daug mažesnis ir rodiklių sklaida yra didesnė.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad sportininkai pasižymi labai įvairiais anaerobinės alaktatinės ištvėrmės rodikliais. Wilmore ir Costillas (Wilmore, Costill, 2004) neapibrėžia, kokiomis sąlygomis treniruojantis tokio darbo ištvėrmė gali siekti 3 ir net 15 s. Iš mūsų tyrimo duomenų matyti, kad didelio meistriškumo krepšininkai vidutiniškai pasižymi $6 \pm 1,1$ s anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo ištvėrme, tačiau kryptingai jos neugdo. Tą patvirtina palyginimas su nesportuojančių asmenų rezultatais. Krepšinio treniruotės ir varžybos turi didelį adaptacinį poveikį anaerobiniam alaktatiniam

raumenų galingumui. Mūsų ankstesni tyrimai parodė, kad krepšinio žaidėjai pasižymi kartotinio darbo ištvėrme atlikdami maksimalaus anaerobinio alaktatinio galingumo darbą (Paulauskas ir kt., 2010).

Išvados

1. Didelio meistriškumo krepšininkų anaerobinio alaktatinio energijos gamybos būdo ištvėrmė siekė $6,0 \pm 1,1$ sekundes. Šie rodikliai statistiškai patikimai nesiskiria nuo fiziškai aktyvių studentų ištvėrmės, tačiau krepšininkų raumenų galingumas yra reikšmingai didesnis.

2. Galima daryti teorinę prielaidą, kad krepšinio žaidimas tiesioginio adaptacinio poveikio ATF ir KF sistemos ištvėrmei neturi, nes žaidžiant pasireiškia didelis galingumas trumpame darbe (iki 6 s), gebėjimas greitai atsigausti ir dideliu galingumu veiksmą pakartoti.

LITERATŪRA

1. Astrand, P-O, Rodahl, K., Dahl, H., Stromme, S. (2003). *Textbook of Work Physiology: Physiological Bases of Exercise*. Champaign IL: Human Kinetics, 614.
2. Ben Abdelkrim, N., Castagna, C., Jabri, I., Battikh, T., El Fazaa, S., El Ati, J. (2010). Activity profile and physiological requirements of junior elite basketball players in relation to aerobic-anaerobic fitness. *The Journal of Strength and Conditioning Research*, 24, 2330–2342.
3. Bishop, D., Wright, C. (2006). A time-motion analysis of professional basketball to determine the relationship between three activity profiles: High, medium and low intensity and the length of the time spent on court. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 6, 130–139.
4. Castagna, C., Impellizzeri, F., Rampinini, E., D'Ottavio, S., & Manzi, V. (2008). The Yo-Yo intermittent recovery test in basketball players. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 11, 202–208.
5. Gastin, P. B. (2001). Energy system interaction and relative contribution during maximal exercise. *Sports Medicine*, 10, (31), 725–741
6. Gonestas, E., Strielčiūnas, R. (2003). *Taikomoji statistika*. Kaunas: LKKA.
7. Hoffman, J. (2006). *Norms for Fitness, Performance, and Health*. Champaign, IL: Human Kinetics, 221.
8. Paulauskas, R., Dadelienė, R., Paulauskienė, R. (2010). 5 × 6 sekundžių maksimalių pastangų darbo testo taikymas tiriant jaunuosius krepšininkus. *Sporto mokslas*, 4(62), 29–33.
9. Paulauskas, R., Milašius, K., Skernevičius, J., Paulauskienė, R. (2010). Įvairaus meistriškumo krepšininkų raumenų galingumo ir kraujotakos sistemos funkcinio pajėgumo rodiklių lyginamoji analizė. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4(79), 51–56.
10. Skernevičius, J. (1982). *Ištvėrmės ugdymas*. Vilnius, 156.
11. Skernevičius, J., Milašius, K., Raslanas, A., Dadelienė, R. (2011). *Sporto treniruotė: monografija*. Vilnius: VPU, 431.

12. Stapff, A. (2000). Protocols for physiological assesment of basketball players. *Physiological Tests for Elite Athletes*. Champaign IL. Human Kinetics, 224–233.
13. Stonkus, S. (2002). *Krepšinio testai*. Kaunas: LKKA, 89.
14. Telford, R. D., Minikin, B. R., Hahn, A. G., Hopper, L. A. (1989). A simple method for assessment of general fitness: The tri-level profile. *Australian Journal of Science and Medicine in Sport*, 21(3), 6–9.
15. Wilmore, J., Costill, D. (2004). *Physiology of Sport and Exercise*. Champaign, IL: Human Kinetics, 224–231.

ANAEROBIC ALACTIC MUSCLE POWER ENDURANCE OF HIGH PERFORMANCE BASKETBALL PLAYERS DURING COMPETITIVE PERIOD

*Assoc. Prof. Dr. Rūtenis Paulauskas, Prof. Dr. Habil. Juozas Skernevičius,
Prof. Dr. Habil. Rūta Dadelienė, Rasa Paulauskienė
Lithuanian University of Educational Sciences*

SUMMARY

The alactic anaerobic pathway is when the body is working anaerobically but without the production of lactic acid. This pathway depends on the fuel stored in the muscle which lasts for approximately 4-15 seconds at maximum effort. There is a problematic issue: what is the anaerobic alactic endurance of high performance basketball palyers and what it depends on. The aim of our recent study is to assess anaerobic alactic endurance of high performance basketball players during competitive period.

It has been studied players (n=12) of Lithuanian national basketball league aged (mean \pm standard deviation) 20,1 \pm 1,8 years, with body mass 94,2 \pm 10,3 kg, training experience 9 \pm 1,5 years. They have trained 6 times for 2 hours during the week and played two matches. It has also been studied in basketball untrained but physically active group of students (n=15) aged 21,3 \pm 0,9 year, with body mass 77,8 \pm 6,1 kg.

10 second maximal ergometer sprint test was used for setting anaerobic alactic power and endurance. With use of Monark Ergomedic 894 Ea ergometer, work gear has been selected for resistance to the body mass: pedaling 70 rep/min on 4 watts of body mass. After 15 min warm up, including a practice start requiring the athlete to accelerate, subjects had to work to maximum power and to maintain it for 10 s. Work output (W) was recorded. The anaerobic alactic endurance of high performance basketball players was

the maximum capacity of work time. During the test, the average power value 1364,0 \pm 168 was reached between 2 and 3 seconds and a peak power output between 5 and 6 seconds. In the group of physically active students work was distinguished by figures of such trends: the average power (832,4 W) achieved between 4-5 s, peak power in 6 s. Power loss reflects our investigated endurance of anaerobic alactic power. Basketball team players average endurance was 6,00 \pm 1,1 s. This ratio of physically active students was 6.07 \pm 1.2 s. A statistically significant difference was not found ($p > 0.05$). Endurance characteristics of both groups is the dispersion area of 4 to 8 seconds, and the players dispersion around the mean is the average $V = 18,3$ perc.

Our research shows that high performance basketball player have the same anaerobic alactic endurance as physically active students. Basketball training and competitions have a great impact on anaerobic alactic muscle power. Our previous studies showed that basketball players have a high rate of endurance of intermittent work.

It may be theoretically assumed that basketball performance does not have direct effect on work endurance of ATP-PC system. The game gets a big power in a short work, the ability to quickly recover and repeat the action at high power again.

Keywords: anaerobic alactic reactions, endurance, basketball player.

Rūtenis Paulauskas
Lietuvos edukologijos universiteto
Sporto ir sveikatos fakulteto Sporto metodikos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Tel. +370 5 273 4858
El. paštas: rutenis.paulauskas@vpu.lt

Gauta 2012 03 23
Patvirtinta 2012 09 28

Skirtingo laikmečio pasaulio trumpųjų nuotolių bėgikų rengimo ypatumai

*Prof. habil. dr. Aleksas Stanislovaitis, doc. dr. Jūratė Stanislovaitienė, Rytis Sakalauskas
Lietuvos kūno kultūros akademija*

Santrauka

Iki 1960 m. buvo manoma, kad trumpųjų nuotolių bėgikais tik „gimstama“. Ir tik po Arminno Hary pergalės 1960 m. ir Valerijaus Borzovo 1972 m. olimpinėse žaidynėse tapo aišku, kad sprinterinės savybės, kurias turi tik juodaodžiai sportininkai, gali būti taip pat išugdomos specialiai rengiantis (Doherty, 2007). Remdamiesi šiuolaikine varžybinės veiklos analize, bandysime atsakyti į klausimą, kokia dabar yra trumpųjų nuotolių bėgikų rengimo kryptis. Tikslas – išanalizuoti skirtingo laikmečio trumpųjų nuotolių bėgikų rengimo ypatumus. Buvo tiriami lengvaatlečiai – trumpųjų nuotolių bėgikai: $n = 12$ (2000–2009 m.; jų ūgis $1,84 \pm 0,12$ m; svoris $81,25 \pm 3,73$ kg) ir $n = 16$ (1990–1999 m.; jų ūgis $1,80 \pm 0,10$ m; svoris $83,73 \pm 4,04$ kg).

Duomenys apie geriausių pasaulio trumpųjų nuotolių bėgikų 100 m bėgimo rezultatus buvo paimti iš Bulgarijoje leidžiamo žurnalo „Atletika“ (Чешанков, 2009).

Nustatyta, kad 1990–1999 m. sprinteriai turi greičio pranašumą bėgdami pirmus 10 metrų. 2000–2009 m. sprinteriai pranašesni 100 m nuotolio tolimesnėse 10 m atkarpose, o 60, 70, 80 m bėgimo greičio skirtumai statistiškai reikšmingi. Šių dienų pasaulio elito sprinteriai 100 m nuotolyje pasiekia didelius maksimalaus greičio rodiklius. 40–60 m nuotolio maksimalus bėgimo greitis vidutiniškai yra 11,69 m/s. Individualūs sportininkų rezultatai didesni kaip 12 m/s: Usaino Bolto – 12,34 m/s, Taisono Gay – 12,20 m/s. U. Boltas geriausiems pasaulio sprinteriams nusileidžia bėgdamas pirmuosius 10 m, o nuo 20 m iki 100 m U. Bolto greičio prieaugis yra didesnis. 20 m U. Boltas savo varžovus lenkia 0,03 s, o 100 m šis skirtumas išauga iki 0,28 s.

Raktažodžiai: trumpieji bėgimo nuotoliai, sportinis rengimas.

Įvadas

Iki 1960 m. buvo manoma, kad trumpųjų nuotolių bėgikais tik „gimstama“. Ir tik po Arminno Hary pergalės 1960 m. ir Valerijaus Borzovo 1972 m. olimpinėse žaidynėse tapo aišku, kad sprinterinės savybės, kurias turi tik juodaodžiai sportininkai, gali būti taip pat išugdomos specialiai rengiantis (Doherty, 2007). Požiūris, kad varžytis bėgdami trumpuosius nuotolius gali tik gamtos sukurti talentai, dabar jau keičiasi, ir trumpųjų nuotolių bėgimas priskiriamas prie sudėtingos technikos sporto šakų.

Peteris Radfordas, 1960 m. Romos olimpinių žaidynių 100 m nuotolio bronzos medaliai laimėtojas, padarė didelę akademiško karjerą, labai daug laiko skirdamas matematinių ir techninių veiksnių, kurie ypač lemia 100 m bėgimo rezultata, studijoms. Jis įvertino praėjusio amžiaus trumpųjų nuotolių bėgikų sportinio rengimo kryptis ir suskirstė į tokius etapus:

- „Sprinteriais gimstama, jie neišugdomi“ – 1900–1920 m.
- „Techninio rengimo etapas“ – 1920–1945 m.
- „Atsidavusio mėgėjo ir jėgos etapas“ – 1945–1960 m.
- „Sprinteriai yra išugdomi (steroidai ir sporto mokslas)“ – 1960–1985 m.
- „Galingumo etapas“ – 1985 m. ir vėliau.

Remdamiesi šiuolaikine varžybinės veiklos analize, bandysime atsakyti į klausimą, kokia dabar yra trumpųjų nuotolių bėgikų rengimo kryptis.

Tikslas – išanalizuoti skirtingo laikmečio trumpųjų nuotolių bėgikų rengimo ypatumus.

Tyrimo metodai. Buvo tiriami lengvaatlečiai – trumpųjų nuotolių bėgikai: $n = 12$ (2000–2009 m.; ūgis $1,84 \pm 0,12$ m; svoris $81,25 \pm 3,73$ kg) ir $n = 16$ (1990–1999 m.; ūgis $1,80 \pm 0,10$ m; svoris $83,73 \pm 4,04$ kg). Duomenys apie geriausių pasaulio trumpųjų nuotolių bėgikų 100 m bėgimo rezultatus buvo paimti iš Bulgarijoje leidžiamo žurnalo „Atletika“ (Чешанков, 2009).

Tyrimų rezultatai buvo apdoroti matematinės statistikos metodais. Naudojant matematinę skaičiuoklę „Microsoft Office Excel 2003“ apskaičiuoti: aritmetinis vidurkis, standartinis nuokrypis, statistinis patikimumas.

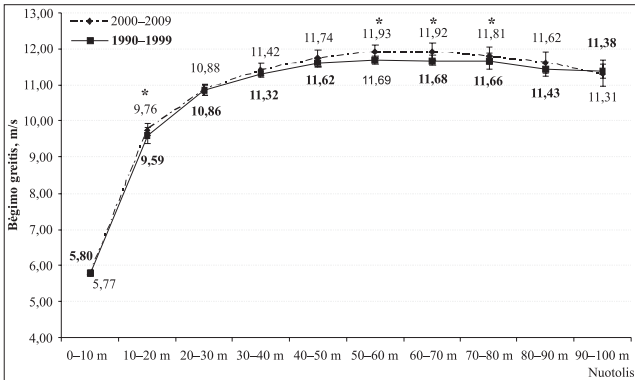
Tyrimo rezultatai

Skirtingo laikmečio elito sprinterių 100 m bėgimo greičio ir rezultatų kaitos analizė pateikta 1–4 pav.

1 pav. matyti, kaip kinta skirtingų dešimtmečių elito sprinterių 100 m bėgimo greičio rodikliai kas 10 metrų. 1990–1999 m. bėgusių sprinterių pirmų 10 m greitis yra didesnis (5,80 m/s) nei 2000–2009 m. sprinterių, nuo 20 m iki finišo didesni 2000–2009 m. sprinterių greičiai. 50–60 m, 60–70 m, 70–80 m atkarpose nustatytas reikšmingas nagrinėjamų rodiklių skirtumas ($p < 0,05$).

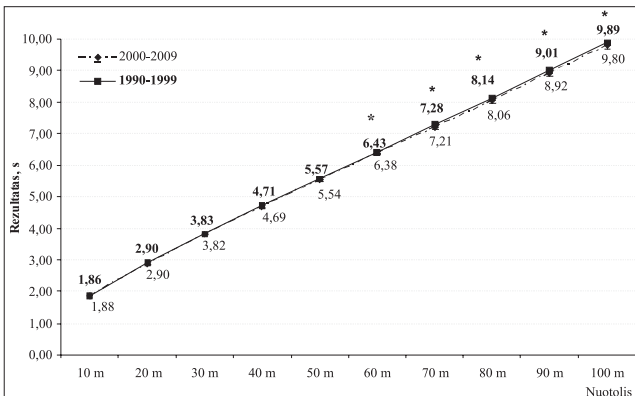
2 pav. matyti, kaip kinta skirtingų dešimtmečių elito sprinterių 100 m bėgimo rezultatų rodi-

kliai kas 10 metrų. 1990–1999 m. bėgusių sprinterių pirmų 10 m rezultatas yra geresnis (1,86 s) nei 2000–2009 m. sprinterių, nuo 20 m iki finišo geresni 2000–2009 m. sprinterių rezultatai. 50–60 m, 60–70 m, 70–80 m atkarpose nustatytas reikšmingas nagrinėjamų rodiklių skirtumas ($p < 0,05$).

1 pav. Pasaulio elito sprinterių 100 m bėgimo greičio kaita kas 10 m

Pastaba: * – $p < 0,05$, lyginant 1990–1999 m. ir 2000–2009 m. sprinterių bėgimo rezultatus

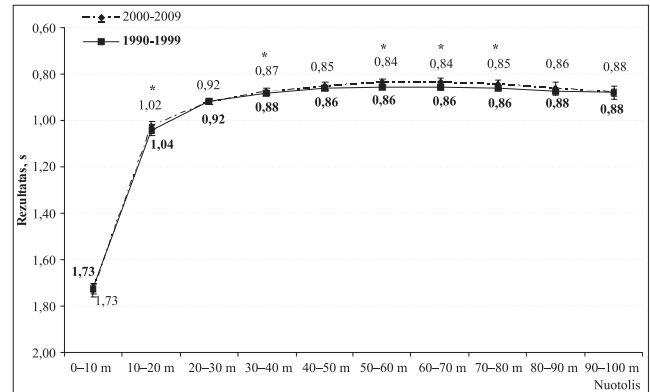
2 pav. Pasaulio elito sprinterių 100 m bėgimo rezultatų kaita kas 10 m

Pastaba: * – $p < 0,05$, lyginant 1990–1999 m. ir 2000–2009 m. sprinterių bėgimo rezultatus

3 pav. palyginami 1990–2000 m. ir 2000–2009 m. elito sprinterių rezultatai, kai bėgant 100 m greičiausiai įveikiama 10 m atkarpa. 2000–2009 m. elito sprinteriai greičiausiai įveikia: 50–60 m – per 0,84 s, 60–70 m – per 0,84 s, 70–80 m – per 0,85 s, ir šie rezultatai yra statistiškai reikšmingai geresni nei 1990–2000 m. sprinterių ($p < 0,05$).

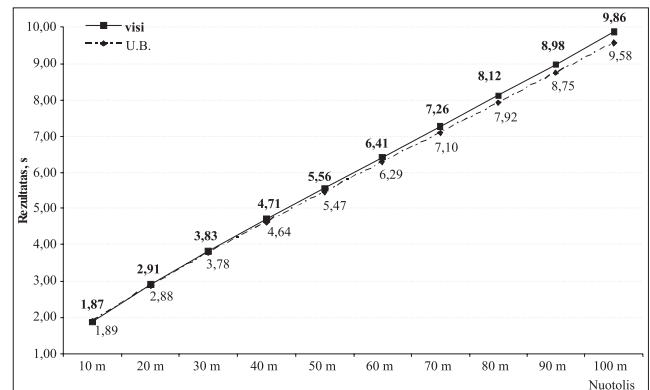
Išanalizavus 4 pav. pateiktus duomenis matyti, kad pirmus 10 m U. Boltas pralaimi, tačiau toliau nuotolyje jis pirmauja. Paveiksle analizuojamas bėgimas, kai U. Boltas pasiekė pasaulio rekordą (9,58 s). Nubėgus 20 m U. B. rezultato pranašumas siekia 0,03 s, 30 m – 0,05 s, 40 m – 0,07 s, 50 m – 0,09 s, 60 m – 0,12 s, 70 m – 0,16 s, 80 m – 0,20 s,

90 m – 0,23 s, 100 m – 0,28 s. Su kiekvienu nubėgtu nuotolio metru pasaulio rekordininkas U. Boltas įgauna vis didesnę pranašumą.

3 pav. 1990–2000 m. ir 2000–2009 m. elito sprinterių bėgimo rezultatai

Pastaba: * – $p < 0,05$, lyginant 1990–1999 m. ir 2000–2009 m. sprinterių bėgimo rezultatus

4 pav. U. Bolto ir kitų elito sprinterių 100 m bėgimo rezultatų kas 10 m palyginimas (Чешанков, 2009)

Tyrimo rezultatų aptarimas

Peteris Radfordas, 1960 m. Romos olimpiniių žaidynių 100 m nuotolio bronzos medalio laimėtojas, padarė didelę akademiko karjerą, labai daug laiko skirdamas matematinių ir techninių veiksmų, kurie ypač lemia 100 m bėgimo rezultatą, studijoms. Jis įvertino praėjusio amžiaus trumpųjų nuotolių bėgikų sportinio rengimo kryptis ir suskirstė į tokius etapus:

- „Sprinteriais gimstama, jie neišugdomi“ – 1900–1920 m.
- „Techninio rengimo etapas“ – 1920–1945 m.
- „Atsidavusio mėgėjo ir jėgos etapas“ – 1945–1960 m.
- „Sprinteriai yra išugdomi (steroidai ir sporto mokslas)“ – 1960–1985 m.
- „Galingumo etapas“ – 1985 m. ir vėliau.

Mūsų tyrimo duomenys parodė, kad ankstesnio laikmečio (1990–1999 m.) sprinteriai turi greičio

pranašumą bėgdami pirmus 10 m, o 2000–2009 m. sprinteriai pranašesni 100 m nuotolio tolimesnėse 10 m atkarpose ir 60, 70, 80 m atkarpose pasiekti bėgimo greičiai skiriasi statistiškai reikšmingai.

Taigi, remiantis P. Radfordu, sprinteriai, kurie dalyvavo varžybose nuo 1985 m, priskiriami galingumo ugdymo etapui, todėl 1990–1999 m. sprinterių pranašumas atitinka etapo pavadinimą, tuo labiau, kad pirmus 10 m greičiau bėga turintys didesnę galingumą.

Žinoma, kad pirmų 10–20 metrų bėgimo greitį lemiantys elementai yra gana nedideli: žingsnio dažnis – 3,49 ž./s, žingsnio ilgis – 1,81 m, atremties laikas – 200 ms, o 30 m atkarpoje šie rodikliai jau yra daug geresni: atitinkamai – 4,67 ž./s, 2,33 m ir 140 ms (Озолин, 1986). Maksimaliosios jėgos rodikliai tiesiogiai turi įtakos pirmiesiems 10–20 bėgimo metrams, o didėjant bėgimo greičiui nuotolyje mažėja maksimaliosios jėgos poveikis rezultatui. Jei raumens susitraukimo maksimalioji jėga priklauso nuo miozino tiltelių sukibimo su aktinu jėgos ir kiekio, tai raumens susitraukimo maksimalus greitis – nuo jų sukibimo ir atsipalaidavimo greičio (Brenner et al., 1990). Kuo didesnis miofibrilių kiekis raumenyse, tuo didesnė jėga, tačiau raumens susitraukimo maksimalus greitis priklauso ne nuo miofibrilių kiekio, o nuo jų kokybės (t. y. nuo greitai susitraukiančių miofibrilių kiekio). Net atvirkščiai, kuo didesnė lėtai susitraukiančių raumeninių skaidulų masė, tuo labiau ji trukdo pačioms greičiausios skaiduloms pasiekti maksimalų susitraukimo greitį. Vadinas, didelio raumens susitraukimo greičio garantas – tai geras raumens atsipalaidavimas, ypač priklausantis nuo ATP, sarkoplazminio retikulumo ir baltymų pervalbumino kiekio raumenyse. Raumens susitraukimo greitį lemia fermento, hidrolizuojančio ATP, kiekis.

Startinio greitėjimo metu bėgimo greičiui didinti reikia didelės jėgos, didelio raumenų susitraukimų galingumo. Startinis greitis labai priklauso nuo į raumenis iš centrinės nervų sistemos ateinančių impulsų stiprumo dažnio ir jų palaikymo trukmės bei intensyvios energijos gamybos dirbančiuose raumenyse (Häkkinen, 1985; Sale, 1987; Behm, 1993). Tokia abiejų sistemų intensyvi veikla skatina raumenis greitai ir stipriai susitraukti, atlikti galingus judesius. Todėl startinio greitėjimo metu kūno greitis daugiausia priklauso ne tiek nuo judesių dažnio, kiek nuo žingsnių ilgio, kuriuos lemia maksimalioji ir staigioji jėga (Mero et al., 1986).

Kai kurie autoriai (Schmolinsky, 2000; Платонов, 2004) teigia, kad gebėjimas greitai bėgti po starto ne-

turi koreliacinio ryšio su bėgimo maksimaliu greičiu nuotolyje rezultatais. Bėgimas maksimaliu greičiu ir greitėjimas iš žemo starto skiriasi ne tik specifine centrines nervų sistemos judesių reguliacija, bet ir biodinamine raumenų veikla (Kuitunen, 2002). Startinio greitėjimo metu reikia pasiekti kuo didesnę kūno judėjimo pagreitį, kuri sąlygoja raumenų reaktyvumas. Jėga atvirkščiai proporcinga greičiui, todėl kuo didesnis bėgimo greitis, tuo teoriškai mažesnė jėga galima panaudoti per gana trumpą atsispyrimo laiką (0,08–0,1 s) (Kyröläinen, 1999).

Didelį bėgimo greitį galima palaikyti gebant per trumpą atsispyrimo laiką, esant maksimaliam judesių dažnumui, pasiekti greitą jėgos didėjimo gradientą. Jėgos išvystymo greitis (gradientas) priklauso nuo motorinių vienetų impulsacijos ir mobilizacijos. Kuo didesnis pradinis motorinių vienetų impulsacijos dažnumas, tuo greičiau raumuo pasieks tam tikrą nedidelį jėgos lygį. Jėgos išvystymo greitis taip pat priklauso nuo motorinių vienetų sinchronizacijos (kada tuo pačiu metu aktyvinamas tam tikras kiekis motorinių vienetų). Kuo didesnę išorinį pasipriešinimą privalo nugalėti sportininkas, tuo didesnė bus pasiekama jėga ir tuo ilgiau truks judesys (Skurvydas, 1997).

Tai paaiškina mūsų tyrimo duomenis, kad didelio meistriškumo šiuolaikiniai sprinteriai turi pranašumą bėgdami nuotolį arba išigreitėję. Iki 2000 m. vyravo jėgos, didelio raumenų susitraukimų galingumo darbas, kuris gerino startinį išigreitėjimą, bet savo ruožtu mažino maksimalų bėgimo greitį. Trumpųjų nuotolių bėgikų sportinio rengimo technologijos buvo perpildytos jėgos, jėgos greičio fizinių krūvių, kurie turėjo didelės įtakos maksimaliam bėgimo greičiui.

Išanalizavus pasaulio rekordininko Usaino Bolto ir geriausių pasaulio sprinterių 100 m bėgimo rezultatus paaiškėjo, kad geriausiems pasaulio sprinteriams U. Boltas nusileidžia bėgdamas pirmuosius 10 m, o nuo 20 m iki 100 m U. Bolto greičio prieaugis yra didesnis. 20 m U. Boltas savo varžovus lenkia 0,03 s, o 100 m šis skirtumas išauga iki 0,28 s. Toks rezultatas nėra nuostabus, kai žinome, kad U. Boltas, siekdamas 100 m pasaulio rekordo, pasiekė maksimalų bėgimo greitį – 12,34 m/s ir jį sugebėjo išlaikyti 30 m. To nepavyko padaryti nė vienam pasaulio sprinteriui.

Yra žinoma, kad trumpųjų nuotolių bėgimo rezultatus lemia ir bėgiko gebėjimas kuo ilgiau bėgti maksimaliu greičiu (Barbaro, 2000). Sprinteriai maksimalų bėgimo greitį 100 m nuotolyje pasiekia nubėgę 50–70 m (Müller et al., 1997). Didžiausias

10 m atkarpos greitis (bėgant 100 m nuotolį) buvo užregistruotas 1991 pasaulio čempionate Tokijoje, jį pasiekė JAV sprinteris K. Luisas. Tokį pat greitį pasiekė D. Beilis 1996 m. Atlantos olimpinėse žaidynėse. Šis maksimalus greitis buvo 12,05 m/s, tada abu (JAV) sprinteriai pasiekė naujus pasaulio rekordus.

Pradedantys sportininkai maksimalų greitį, bėgdami 100 m, gali išlaikyti apie 10 m, o didelio meistriškumo sportininkai – apie 20 m (Güllich, 1996; Radziukynas, 1997; Платонов, 2004). Bėgimo greitis – tai žingsnio ilgio ir dažnio rezultatas. Atletai savo maksimalų bėgimo greitį pasiekia tik suderinę žingsnio ilgį su žingsnio dažniu. Ir bet kokie reikšmingi žingsnio ilgio ar dažnio pokyčiai turi įtakos bėgimo greičio kaitai (Donati, 1996).

Greičio didėjimas iki 7–8 m/s vyksta dėl žingsnio ilgio didinimo, o kai bėgimo greitis 8–9 m/s, tai jis dar didėja ir dėl žingsnio dažnio. Kai bėgimo greitis iki 9 m/s, tai jis didėja, nes trumpėja atremties trukmė, bet tada ilgėja polėkio fazė. Tačiau kai bėgimo greitis yra didesnis nei 9 m/s, trumpėja abi fazės. Toks bėgimo struktūros pasikeitimas padeda pasiekti daug didesnį greitį ir svarbiausia padeda jį išlaikyti antroje nuotolio pusėje (Ozolin ir kt., 1986).

Taip pat buvo nustatyta, kad šių dienų pasaulio elito sprinteriai 100 m nuotolyje pasiekia didelius maksimalaus greičio rodiklius. 40–60 m atkarpos maksimalus bėgimo greitis vidutiniškai siekia 11,69 m/s, individualūs sportininkų rezultatai – daugiau kaip 12 m/s: U. Bolto – 12,34 m/s, T. Gay – 12,20 m/s.

Išvada

1990–1999 m. sprinteriai turi greičio pranašumą bėgdami pirmus 10 metrų. 2000–2009 m. sprinteriai pranašesni 100 m nuotolio tolimesnėse 10 m atkarpose, o 60, 70, 80 m atkarpu bėgimo greičio skirtumai statistiškai reikšmingi. Šių dienų pasaulio elito sprinteriai 100 m nuotolyje pasiekia didelius maksimalaus greičio rodiklius. 40–60 m nuotolio maksimalus bėgimo greitis vidutiniškai yra 11,69 m/s. Individualūs sportininkų rezultatai didesni kaip 12 m/s: Usaino Bolto – 12,34 m/s, Taisono Gay – 12,20 m/s. U. Boltas geriausiems pasaulio sprinte-

riams nusileidžia bėgdamas pirmuosius 10 m, o nuo 20 m iki 100 m U. Bolto greičio prieaugis yra didesnis. 20 m U. Boltas savo varžovus lenkia 0,03 s, o 100 m šis skirtumas išauga iki 0,28 s.

LITERATŪRA

1. Barbaro, R. (2000). Elements of speed development. In: J. Jarver (Ed.), *Sprints and Relays* (5th ed., pp. 15–18). Mountain View, CA: TAFNEWS Press.
2. Behm, D. G., Sale, D. G. (1993). Velocity specificity of resistance training. *Sports Med.*, 15, 374–388.
3. Doherty, K. (2007). *Track & Field Omnibook* (5th ed., revised and updated by J. N. Kernan). Mountain View, Calif.: Tafnews Press.
4. Donati, A. (1996). The association between the development of strenght and speed. *New Studies in Athletics*, 2, 51–58.
5. Güllich, A., Schmidtbleiche, D. (1996). MVC-induced short-term potentiation of explosive force. *N Stud Athletics*; 11(4), 67–81.
6. Häkkinen, K., Komi, P. V. (1985). Effect of explosive-type strength training on electromyographic and force production characteristics of leg extensor muscles during concentric and various stretch-shortening cycle exercises. *Scand. J. Sports Sci*, 7, 65–76.
7. Kyröläinen, H., Komi, P. V., Belli, A. (1999). Changes in muscle activity patterns and kinetics with increasing running speed. *J Strength Condition Res*, 13(4), 400–6.
8. Kuitunen, S., Komi, P. V., Kyröläinen, H. (2002). Knee and ankle joint stiffness in sprint running. *Med Sci Sports Exerc*, 34(1), 166–73.
9. Mero, A., Komi, P. V. (1986). Force-, EMG-, and elasticity- velocity relationships at submaximal, maximal and supramaximal running speed in sprinters. *Eur J Appl Physiol. Occup. Physiol.*, 55, 553–561.
10. Radziukynas, D. (1997). *Trumpų nuotolių bėgimo ir šuolių treniruočių teorija ir didaktika*. Vilnius.
11. Sale, D. G. (1987). Influence of exercise and training on motor unit activation. *Exerc. Sport Sci. Rev.*, 15, 95–151.
12. Schmolinsky, G. (Ed.). (2000). *Track and Field: The East German Textbook of Athletics* (p.p. 110–119). Sport Books Publisher: Toronto.
13. Skurvydas, A. (1997). Griaučių raumenų veiklos mechanizmų teorinė analizė. *Sporto mokslas*, 1(6), 12–16.
14. Озолин, Э. С. (1986). *Спринтерский бег*. Москва: ФиС, 53–71.
15. Платонов, В. Н. (2004). *Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте*. Киев: Олимпийская литература.
16. Чешанков, И. (2009). Най – бърз мъж на планетата. *Атлетика, БФЛА*. Март–Април, 2(62), 46–47.

THE PECULIARITIES OF TRAINING OF SHORT DISTANCE RUNNERS AT DIFFERENT TIMES

*Prof. Dr. Habil. Aleksas Stanislovaitis, Assoc. Prof. Dr. Jūratė Stanislovaitienė, Rytis Sakalauskas
Lithuanian Academy of Physical Education*

SUMMARY

Up to 1960, there was considered that one must be born to be short distance runner, and only after the victories of Arminn Hary and Valeriy Borzov at Olympic Games in 1960 and in 1972, it became clear that short distance running features characteristic only for black athletes, could also be developed using special preparation (Doherty, 2007). Basing on the analysis of the modern competitive activities, we will attempt to answer the question what are the trends in short distance runners training.. The aim of the research was to examine short distance runners training features in different time periods. Subjects: the study included short distance runners: n = 12 (years 2000–2009, height $1,84 \pm 0,12$ m; weight $81,25 \pm 3,73$ kg); n = 16 (years 1990 – 1999, height $1,80 \pm 0,10$ m; weight $83,73 \pm 4,04$ kg). The data on the world's best

short-distance runners 100 m results were taken from the magazine “Атлетика” (2007) (Bulgaria) and from www.iaaf.com. Results. We found that between 1990 and 1999 sprinters had speed advantage in the first 10 m, while from 2000 to 2009 sprinters had the advantage of following distances, and the running speed at 60, 70, 80 m was statistically significant. Today's world's elite sprinters in 100 m distance achieve higher maximum speed performance. From 40 to 60 m, the maximum running speed average is 11.69 m/s. Some athletes reach over 12 m/s.: Usain Bolt 12.34 m/s, Tyson Gay, 12.20 m/s. Usain Bolt loses the first 10m to the best sprinters in the world, but from 20 m to 100 m he shows higher speed increment. In 20 meters Usain Bolt outstrips his rivals 0.03 seconds, while in the 100 m, this difference increases to 0.28 s.

Keywords: sprinting, training.

Aleksas Stanislovaitis
Lietuvos kūno kultūros akademijos Treniravimo mokslo katedra
Sporto 6, LT-44221 Kaunas
El. paštas: a.stanislovaitis@lkka.lt

Gauta 2012 08 28
Patvirtinta 2012 09 28

KRONIKA CHRONICLE

XVII Europos sporto mokslo kolegijos kongresas

Liepos 4–7 d. Briugėje (Belgija) vyko XVII Europos sporto mokslo kolegijos kongresas (ESMK). Briugė – miestas šiaurės vakarų Belgijoje, Flandrijos provincijos centras. Miestas išsiskiria architektūra, išlikusia iš viduramžių. Išskirtinis išplanavimo bruožas – žiedu miestą supančių, tarpusavyje susisiekiančių kanalų sistema, dėl kurios Briugė dažnai vadinama Šiaurės Venecija. Nuo 2000 metų miesto centras priklauso pasaulio paveldui, o 2002 metais Briugė buvo Europos kultūros sostinė.

Šių metų ESMK devizas buvo „Sporto mokslas Europos širdyje“. Į jį susirinko apie 2100 mokslininkų iš 60 pasaulio valstybių. Kongresas vyko prieš Londono olimpinės žaidynės ir jo darbo metu buvo juntama artėjančių žaidynių dvasia. Tarp kongreso dalyvių daugiausia buvo D. Britanijos sporto mokslo atstovų ir dar daugiau nei ankstesniais metais dalyvavo Brazilijos, kurioje vyks kitos olimpinės žaidynės, sporto mokslininkų.

Mokslinę kongreso programą sudarė: 4 plenarinės, 74 žodinių pranešimų ir 118 stendinių pranešimų sesijos, vyko jaunųjų mokslininkų žodinių ir stendinių pranešimų konkursas. Stendinių pranešimų turinys šį kartą buvo dėstomas ne popieriniuose lapuose, o naudojantis įvairialype įranga (multimedija) – keliose salėse buvo įrengta keliasdešimt didelių monitorių, prie kurių vyko aktyvi pranešėjo ir klausytojų diskusija.

Kongreso plenarinėse sesijose buvo nagrinėjamos šios temos:

- dviračių sportas: nuo krūvio iki verslo;
- krūvis ir karštis: kas vyksta smegenyse;
- olimpizmas ir sportas;
- fizinis aktyvumas ir sveikata.

Kongrese dalyvavo ir pranešimus skaitė garsūs Europos ir kitų pasaulio šalių mokslininkai, iš kurių pažymėtini šie: R. Enoka, B. Ainsworth (JAV), M. Cabanac, L. Spriet (Ka-

nada), C. Shaw, J. Taylor, L. Burke (Australija), O. Girard, S. Racinais (Kataras), H. Hasegava (Japonija), K. Fontana (Brazilija).

Kongrese buvo nagrinėjami įvairūs didelio meistriškumo sportininkų rengimo, fiziškai aktyvių žmonių sveikatos stiprinimo klausimai. Aptartos ypač aktualios maisto papildų vartojimo, raumenų nuovargio molekulinio mechanizmo, širdies ir kraujagyslių sistemos bei deguonies vartojimo kaitos esant nuovargiui, sporto fiziologijos, biochemijos, genetikos problemos. Kongreso metu veikė olimpinio švietimo sesija, kurioje buvo nagrinėjami olimpizmo klausimai.

Kaip įprasta, daug pranešimų buvo skirta sporto treniuotės metodikos, sportininkų testavimo klausimams. Šiuose pranešimuose buvo išsamiai nagrinėjamos fizinio krūvio ir nuovargio tarpusavyje santykio objektyvios ir subjektyvios priežastys. Nemažai dėmesio buvo skirta jaunųjų sportininkų rengimo metodikai, jų organizmo fiziologinės reakcijos į fizinius krūvius dydžiui nagrinėti.

Šiomet kongrese dalyvavo palyginti negausus skaičius Lietuvos mokslininkų. Savo darbus kongrese pristatė Lietuvos kūno kultūros akademijos prof. A. Stasiulis ir jo doktorantė L. Daniusevičiūtė, Vilniaus universiteto žmogaus genomo laboratorijos ir Lietuvos olimpinio centro darbuotoja V. Ginevičienė, Lietuvos edukologijos universiteto profesoriai K. Milašius ir R. Dadelienė. Šį kartą kongrese dalyvavo tik vienas Latvijos sporto mokslo atstovas, o Estijos mokslininkų kongrese nebuvo. Reikia manyti, pagrindinė mūsų ir kaimynų mokslininkų negausaus dalyvavimo tokio lygio mokslo forumuose priežastis yra finansavimo stoka.

Jaukioje kongreso aplinkoje vyko įvairių pasaulio šalių mokslininkų bendravimas, diskusija, plati kultūrinė programa.

XVIII ESMK kitais metais vyks Ispanijos mieste Barselonoje.

*Prof. habil. dr. Kazys Milašius
LEU Sporto metodikos katedros vedėjas
Sporto mokslo instituto direktorius*

INFORMACIJA AUTORIAMIS // INFORMATION FOR AUTHORS

Žurnalui pateikiami originalūs, neskelbti kituose leidiniuose straipsniai, juose skelbiama medžiaga turi būti nauja, teisinga ir tiksliai, logiškai išanalizuota ir aptarta. Mokslinio straipsnio apimtis – iki 12–15 puslapių (skaičiuojant tekstą, paveikslus ir lenteles).

Straipsniai skelbiami lietuvių ir anglų kalbomis su išsamiais lietuvių ir anglų kalbų santraukomis.

Du rankraščio egzemplioriai ir diskelis arba kompaktinis diskas siunčiami žurnalo „Sporto mokslas“ atsakingajai sekretorei dr. E. Kemerytei-Riaubienei šiuo adresu:

Lietuvos olimpinė akademija
p. d. 1208

LT-01007, Vilnius ACP

Gaunami straipsniai registruojami. Straipsnio gavimo data nustatoma pagal Vilniaus pašto žymeklį.

Straipsnio struktūros ir įforminimo reikalavimai:

Antraštinis puslapis: 1) trumpas ir informatyvus straipsnio pavadinimas; 2) autorių vardai ir pavardės, mokslo vardai ir laipsniai; 3) institucijos, kurioje atliktas tyrimas, pavadinimas; 4) autoriaus, atsakingo už korespondenciją, susijusią su pateiktu straipsniu, vardas, pavardė, adresas, telefono (fakso) numeris, elektroninio pašto adresas, 5) visų bendra autorių mokslinės darbo kryptys ir elektroniniai adresai.

Santrauka (ne mažiau kaip 400 žodžių) lietuvių ir anglų kalbomis. Santraukoje nurodomas tyrimo tikslas, objektas, trumpai aprašoma metodika, pateikiami tyrimo rezultatai ir išvados.

Raktažodžiai: 3–5 informatyvių žodžiai ar frazės.

Įvadas (iki 300 žodžių). Jame nurodoma tyrimo problema, aktualumas, iširtumo laipsnis, žymiausi tos srities mokslo darbai, tikslas. Skyriuje cituojami literatūros šaltiniai turi turėti tiesioginį ryšį su eksperimento tikslu.

Tyrimo metodai. Aprašomi originalūs metodai arba pateikiamos nuorodos į literatūroje aprašytus standartinius metodus. Tyrimo metodai ir organizavimas turi būti aiškiai išdėstyti.

Tyrimo rezultatai. Išsamiai aprašomi gauti rezultatai, pažymimas jų statistinis reikšmingumas, pateikiamos lentelės ir paveikslai.

Tyrimo rezultatų aptarimas ir išvados. Tyrimo rezultatai lyginami su kitų autorių skelbtais duomenimis, atradimais, įvertinami jų tapatumai ir skirtumai. Pateikiamos aiškios ir logiškos išvados, paremtos tyrimo rezultatais.

Literatūra. Literatūros sąrašas cituojama tik publikuota mokslinė medžiaga. Cituojamų literatūros šaltinių turi būti ne daugiau kaip 15. Literatūros sąrašas šaltiniai numeruojami ir vardijami abėcėlės tvarka pagal pirmojo autoriaus pavardę. Pirmia vardijami šaltiniai lotyniškais rašmenimis, paskui – rusiškais.

Literatūros aprašo pavyzdžiai:

1. Bekerian, D. A. (1993). In search of the typical eyewitness. *American Physiologist*, 48, 574–576.
2. Štaras, V., Arelis, A., Venclovaite, L. (2001). Lietuvos moterų irkluočių treniruotės vyksmo ypatumai. *Sporto mokslas*, 4(26), 28–31.
3. Stonkus, S. (Red.) (2002). *Sporto terminų žodynas* (II leid.). Kaunas: LKKA.

Straipsnio tekstas turi būti išspausdintas kompiuteriu vienoje standartinio (210x297 mm) balto popieriaus lapo pusėje „Times New Roman“ šriftu, 12 pt, per du intervalus tarp eilučių. Puslapiai turi būti numeruojami viršutiniame dešiniame krašte, pradėdant antraštiniu puslapiu, kuris pažymimas pirmuoju numeriu.

Straipsniai, pateikiami kompaktiniame diske, turi būti surinkti A4 formatu. Skenuotų paveikslų pavadinimai pateikiami po paveikslais surinkti „Microsoft Word for Windows“ programa. Paveikslai žymimi eilės tvarka arabiškais skaitmenimis, pavadinimas rašomas po paveikslu, spausdinami ant atskirų lapų. Paveikslai pateikiami tik nespaltuoti.

Kiekviena lentelė privalo turėti trumpą anrašę ir virš jos pažymėtą lentelės numerį. Visi paaiškinimai turi būti tekste arba trumpame priede, išspausdintame po lentele. Lentelės spausdinamos ant atskirų lapų, per pusantro intervalo tarp eilučių.

Paveikslai ir lentelės, padaryti „Microsoft Excel for Windows“ programa, neturi būti perkelti į programą „Microsoft Word for Windows“, jų vieta tekste turi būti nurodyta kairėje parašėje pieštuku.

Neatitinkantys reikalavimų ir netvarkingai parengti straipsniai bus grąžinami autoriams be įvertinimo.

Kviečiame visus bendradarbiauti „Sporto mokslo“ žurnale, skelbti savo darbus.

Prof. habil. dr. Povilas KAROBLIS
„Sporto mokslo“ žurnalo vyr. redaktorius

General information:

The articles submitted to the journal should contain original research not previously published. The material should be new, true to fact and precise, with logical analysis and discussion. The size of a scientific article – up to 12-15 printed pages.

The articles are published both in the Lithuanian and English languages.

Two copies of the manuscript and floppy disk or compact disc should be submitted to the Executive Secretary of the journal to the following address:

Dr. E. Kemeryte-Riaubiene, Executive Secretary of the journal „Sporto mokslas“

Lithuanian Olympic Academy

p. d. 1208, LT-01007, Vilnius ACP, Lithuania

All manuscripts received are registered. The date of receipt by post is established according to the post-mark of the Vilnius post-office.

Requirements for the structure of the article:

The title page should contain: 1) a short and informative title of the article; 2) the first names and family names of the authors, scientific names and degrees; 3) the name of the institution where the work has been done; 4) the name, family names, address, phone and fax number, E-mail address of the author to whom correspondence should be sent, 5) E-mail addresses and scientific characteristics of all the authors.

Summaries with no less than 400 words should be submitted in the Lithuanian and English languages. The summary should state the purpose of the research, the object, the brief description of the methodology, the most important findings and conclusions.

Keywords are from 3 to 5 informative words or phrases.

The introductory part (not more than 300 words). It should contain a clear statement of the problem of the investigation, the extent of its solution, the most important papers on the subject, the purpose of the study. The cited literature should be in direct relation with the purpose of the experiment in case.

The methods of the investigation. The original methods of the investigation should be stated and/or references should be given for standard methods used. The methods and procedure should be identified in sufficient detail.

The results of the study. Findings of the study should be presented comprehensively in the text, tables and figures. The statistical significance of the findings should be noted.

The discussion of the results and conclusions of the study. The results of the study should be in relationship and relevance to published observations and findings, emphasizing their similarities and differences. The conclusions provided should be formulated clearly and logically and should be based on the results of the research.

References. Only published scientific material should be included in the list of references. The list of references should not exceed 15 sources. References should be listed in alphabetical order taking account of the first author. First references with latin characters are listed, and then – slavic.

Examples of the correct references format are as follows:

1. Bekerian, D. A. (1993). In search of the typical eyewitness. *American Physiologist*, 48, 574–576.
2. Neuman, G. (1992). Specific issues in individual sports. Cycling. In: R. J. Shepard and P.O. Astrand (Eds.). *Endurance in Sport* (pp. 582–596). New-York.
3. Dintiman, G., Ward, B. (2003). *Sports speed* (3rd ed.). Champaign: Human Kinetics.

The text of the article must be typed on white standard paper (210x297 mm), with a character size at 12 points, font – “Times New Roman”, 2,0 line spaced, with margins being: 2 cm on the left, right, top and at the bottom.

Once the article is supplied in a compact disk it must bear A4 format. The titles of the scanned figures are placed under the figures, using „Microsoft Word for Windows“ program. All figures are to be numbered consecutively giving the sequential number in Arabic numerals, giving the title under the figure, printed on separate sheets of paper.

Each table should have short name and number indicated above the table. All explanations should be in the text of the article or in the short footnote added to the table. The abbreviations and symbols given in the tables should coincide with the ones used in the text and/or figures.

Once produced by “Microsoft Excel for Windows” program, figures and tables should not be transferred to “Microsoft Word for Windows” program. The location of the figure should be indicated by pencil in the left margin of the text.

The manuscripts not corresponding to the requirements and/or inadequately prepared will be returned to the authors without evaluation.

The journal „Sporto mokslas“ is looking forward to your kind cooperation in publishing the articles.

Prof. Dr. Habil. Povilas KAROBLIS
Editor-in-Chief, Journal “Sporto mokslas” (“Sport Science”)

NAUJI LEIDINIAI

NEW ISSUES

